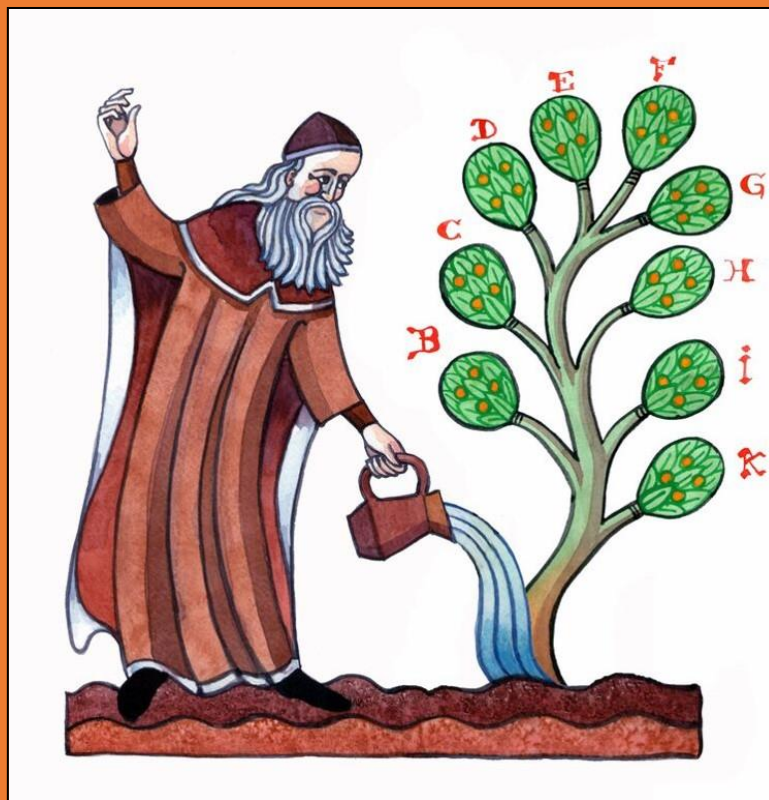

VALENCIÀ

3r d'ESO

Nom i cognoms

	Normativa		Literatura	Lectura	Redacció	Lingüística
	Ortografia	Gramàtica				
1	Dictat 1 7	La sintaxi (I) 9	Els trobadors (XII-XIII) 12	27	31	Tipologies i propietats textuais 33
2	Dictat 2 38	La sintaxi (II) 39	Ramon Llull (XIII) 42	48	52	Els dialectes del català-valencià 53
3	Dictat 3 59	El lèxic 60	Les cròniques (XIII-XIV) 63	70	75	Les modalitats normatives 76
4	Dictat 4 80	Els pronoms febles (I) 81	El segle XIV 83	94	99	El subjecte i el predicat 100
5	Dictat 5 105	Els pronoms febles (II) 106	El Segle d'Or i Ausiàs Marc (XV) 108	115	120	Els complements del predicat 121
6	Dictat 6 126	Els pronoms febles (III) 127	<i>Curial e Güelfa i Tirant lo Blanc</i> (XV) 130	138	143	Classes d'oracions 144
7	Dictat 7 149	La flexió nominal 150	Roig, Villena i Corella (XV) 153	163	168	Conceptes semàntics bàsics 165
8	Dictat 8 173	La flexió verbal (I) 174	Els segles XVI i XVII 178	189	195	La formació de paraules 196
9	Dictat 9 200	La flexió verbal (II) 201	El segle XVIII 205	213	218	Els manlleus 219

INSTRUCCIONS DEL CURS

1. La **nota d'avaluació** serà el resultat de la suma de les **cinc notes** següents:

HABILITATS LINGÜÍSTIQUES			CONCEPTES	VALORS
Comprensió	Expressió			
obra literària	oral	escrita		
10%	10%	10%	60%	10%
una prova per trimestre		mitjana de les proves	una prova per trimestre	observacions diàries

2. Les activitats es faran en **fulls solts en blanc*** que s'aniran numerant i arxivant per trimestres en una funda de plàstic encapçalada per una portada. La llibreta, que comptarà en l'apartat de "Valors", haurà d'estar **sempre actualitzada i presentable**.

* Es podran usar fulls quadriculats o llibreta d'anelles si el professor ho determina.

3. Si un alumne no es presenta a una prova, els pares o tutors hauran de notificar l'**absència** al professor corresponent, o bé haurà de portar un justificant mèdic quan es reincorpore. Si la falta és justificada, professor i alumne acordaran el dia de la prova; si no, l'estudiant no podrà repetir la prova ni eximir-se'n, i es puntuarà amb un 0. D'altra banda, si es comprova que un alumne comet **irregularitats** durant la realització d'una prova, esta serà qualificada amb un 0.

4. Les **obres literàries** que caldrà llegir per trimestres són les següents:

1	GEMMA LIENAS: El diari blau de la Carlota , LaButxaca
2	JOANOT MARTORELL: Tirant lo Blanc , Vicens Vives (Cucanya <u>Aitana</u>)
3	JORDI GALCERAN: El mètode Grönholm , LaButxaca

5. En cada producció escrita puntuable sobre 10, es pujarà **+0,25** per no haver comés més de tres faltes gramaticals, mentres que es descomptarà **-0,05** per cada falta evitable no repetida a partir de la tercera, fins a un màxim d'un punt.

6. Els alumnes que participen en **Ficcions.cat** podran pujar la nota de la 3a avaluació **fins a 0,5 punts**. A més, es podrà llegir fins a un **llibre optatiu** per avaluació, que s'avaluarà per mitjà d'una entrevista o prova escrita; si l'alumne demostra haver-lo llegit, la nota de l'avaluació corresponent pot sumar **fins a 0,5**.

7. La **nota final** del curs es calcula aplicant els percentatges següents: la 1a avaluació val el **30%**, la 2a avaluació compta el **30%** i la 3a avaluació val el **40%**.

8. En cas de no aprovar la nota final, es podrà recuperar l'assignatura en la **prova extraordinària** de finals de juny.

2. LECTURES VOLUNTÀRIES

A: Exemplars disponibles a l'AULA / B: Exemplars disponibles a la BIBLIOTECA

Biografia	1A	<p>1. Albert Casals: <i>El món sobre rodes</i>, La Butxaca (Ed. 62)</p> <p>Història d'Albert Casals, un xic que, tot i haver patit leucèmia, amb tan sols catorze anys va començar a viatjar, sol i en cadira de rodes, per mig món. El seu esperit inconformista i lluitador, la seva curiositat i l'afany per superar els contratemps i ser feliç l'han convertit en un aventurer excepcional i ha decidit explicar les seues experiències en aquest relat.</p>
Comèdia		<p>2. Carles Alberola: <i>Que tinguem sort!</i>, Bromera</p> <p>Una comèdia teatral agredolça que ens parla del pas de la vida, dels amics, de la mort... tot adobat amb la ironia i l'estil inconfusible de Carles Alberola.</p>
Ciència-ficció	1A	<p>3. David Duran: <i>Generació Z</i>, Bromera</p> <p>Som a l'any 2206. La humanitat ha patit una epidèmia d'infertilitat que l'ha portada a l'extinció. L'Esperança és l'última supervivent de la generació Z.</p>
Edat Mitjana	1B	<p>4. Enric Lluch: <i>Temps de conquesta</i>, Bromera</p> <p>El 5 de setembre de 1229 una flota de més de 150 vaixells dirigida per Jaume I salpa cap a les Mallorques amb l'objectiu de conquerir-les. El 31 de desembre cau finalment la capital. La ciutat és saquejada i la majoria dels habitants moren o es convertixen en esclaus. ¿Com van viure esta aventura bèl·lica els protagonistes?</p>
	1B	<p>5. Emili Teixidor: <i>L'Ocell de Foc</i>, Cruïlla</p> <p>L'Ocell de Foc és un aprenent de trobador que, rondant pels camins, descobreix la història del jove rei Jaume I i la lluita contra els càtars, l'ofici dels cavallers, la vida dels monestirs...</p>
Edat Moderna		<p>6. Pau Tobar: <i>El pas dels maulets</i>, Edicions del Bullent</p> <p>Alfícia i Toni són dos amics que apuren les darreres setmanes d'un tranquil estiu a Altea fins que un misteriós personatge es creua en les seues vides. Rere el pas dels maulets, els dos jóvens han de resoldre un enigma que ens acostava a la Guerra de Successió i els Decrets de Nova Planta (segle XVIII), dos fets decisius en la nostra història.</p>
Realisme		<p>7. Gemma Pasqual: <i>Et recorde, Amanda</i>, Alfaguara-Voramar</p> <p>Una novel·la sobre els secrets familiars, els horrors de les dictadures i la necessitat de saber la veritat i tenir memòria!</p>
Amor	2B	<p>8. Joan Pla: <i>Mor una vida, es trenca un amor</i>, Bromera</p> <p>Maria i Sergi, dos adolescents procedents d'un entorn rural, veïns des de la infantesa però nascuts en famílies de diferent extracció econòmica, s'enamoren a pesar de les prohibicions familiars i imposicions socials. S'hi tracta la vivència del primer amor, la primera experiència sexual i les diferències de classe.</p>
Superació		<p>9. R.J. Palacio: <i>Wonder</i>, La Campana</p> <p>August (Auggie) Pullman ha nascut amb una greu deformació a la cara i s'ha hagut de sotmetre a tantes operacions que no ha pogut anar mai a l'escola; fins ara, que té deu anys i està a punt de començar cinqué a l'escola. ¿Aconseguirà que els companys l'accepten com un més, encara que siga el xiquet més estrany que han vist mai?</p>
Misteri		<p>10. Vicent Pascual: <i>L'enigma del medalló</i>, Bromera</p> <p>¿Quin misteri s'amaga darrere d'aquell medalló d'ivori trobat al coll d'un esquelet emparedat? ¿Quin secret oculta el nom de Cantacorbs? Obra ambientada a Sant Mateu.</p>
		<p>11. Mercè Company: <i>La veu</i>, Bromera</p> <p>Jordi busca psicofonies i Joa connecta amb els esperits. Les seues dèries provoquen l'angúnia dels professors, que descobrixen uns micròfons amagats que poden haver enregistrat converses comprometedores.</p>

Política	3B	12. Vicent Borràs: <i>Primavera encesa</i>, Bromera La “primavera valenciana” va ser un conjunt de protestes juvenils contra les retallades en l’educació produïdes en 2012 que van ser durament reprimides per la policia.
Suspens / Fantasmes		13. Henry James: <i>Un altre pas de rosca</i>, Bromera Una institutriu és contractada per a atendre dos xiquets que han quedat òrfens sota la tutela del seu oncle. Els xiquets viuen impactats per l’estranya mort de l’anterior institutriu i el criat del patró, que ha deixat en ells una empremta inesborrable. ¿Quin secret s’amaga darrere dels murs d’aquesta mansió victoriana?
	2B	14. Joan Piñol: <i>Ningú no mor</i>, Onada La recerca acadèmica que la Mercè i el Marc duen a terme, en ocasió de la commemoració del vint-i-cinquè aniversari de l’institut de Masdeplors, els porta a desemascarar un crim.
Aventures		15. Pep Castellano: <i>L’herència dels càtars</i>, Edicions del Bullent Qualsevol forat, qualsevol edifici enrunat, pot amagar històries de la història, aventures, tresors i misteris increïbles. Qualsevol avenc pot amagar una herència que no ha trobat ningú encara: la dels càtars.
Policia		16. Andreu Martín: <i>La nit que Wendy va aprendre a volar</i>, Bromera Roger i Wendy inicien la guàrdia amb un seixanta, el codi que alerta d’un assassinat, però aquest cas no serà gens corrent.
Fantasia	2B	17. J.R.R. Tolkien: <i>El hòbbit</i>, RBA-La Magrana En l’any 2941 de la Tercera Edat del Sol, el hòbbit Bilbo, que viu tranquil·lament, es veu empès a cercar un tresor per terres estranyes. Amb la companyia del mag Gandalf i altres personatges, les aventures de Bilbo ens transporten a un món imaginari increïble.
Assetjament		18. Enric Senabre: <i>L’infinit a les teues mans</i>, Bromera Atena començarà a replantejar-se la informació que penja en Internet quan els seus comptes siguen envaïts per comentaris grollers i insultants de la mà d’un usuari desconegut: «infinit05». La jove intentarà descobrir qui és el misteriós assetjador i, afortunadament, no estarà sola.
Antropologia		19. William Golding: <i>El Senyor de les Mosques</i>, Estrella Polar Tots eren fills de bones famílies britàniques, tots eren nens exemplars, però després del naufragi hauran de sobreviure a l’illa solitària on han anat a parar, i la por, la soledat i la duresa de la situació els convertiran en uns autèntics i cruels salvatges.
Holocaust	1A	20. John Boyne: <i>El noi del pijama de ratlles</i>, Empúries Bruno és un xiquet de nou anys, fill d’un capitost nazi, que no sap que es troba en un camp de concentració de Polònia i fa amistat amb Schmueel, un xiquet jueu que viu a l’altra banda del filat. El desenllaç és corprenedor.
Humor		21. Pasqual Alapont: <i>Fi de culs a Molloca</i>, Bromera Durant el viatge de fi de curs, els professors tracten de controlar una colla d’adolescents amb la libido desfermada i el trellat justet, que aprofiten qualsevol excusa per a armar-la ben grossa i... per a lligar. Mai un viatge de final de curs havia alçat tanta polseguera.
Economia		22. H.M. Enzensberger: <i>Sempre els diners!</i>, La Butxaca ¿Què són els diners i d’a on venen? Un curset intensiu, i subversiu, en forma de novel·la, sobre l’origen, el significat i el valor dels diners i sobre com funciona l’economia a càrrec d’un dels grans intel·lectuals europeus. La novel·la es complementa amb citacions sobre els diners de grans noms de totes les èpoques i unes il·lustracions de Javier Mariscal.
Maltractament		23. Pasqual Alapont: <i>L’infern de Marta</i>, Bromera Esta novel·la, escrita a la manera d’un <i>thriller</i> , amb psicòpata inclòs, posa els cabells de punta. És la història de Marta, una jove que es va enamorar de la persona equivocada; però també és la història d’una amistat a prova de bombes.

1.1	NORMATIVA	La sintaxi (I)	7
1.2	LITERATURA	Els trobadors (XII-XIII)	12
1.3	LECTURA		27
1.4	REDACCIÓ		31
1.5	LINGÜÍSTICA	Les tipologies i les propietats textuais	33

1.1. NORMATIVA

INSTRUCCIONS PER AL DICTAT

1	Retenció	Llig el fragment més d'una vegada a fi de retindre la grafia correcta de les paraules. Destaca en colors les que et resulten més difícils.
2	Primera lectura	Escolta el text una vegada sencera. Ací no has d'escriure. Fixa't en el significat del text i en la pronúncia.
3	Dictat	Escriu amb bolígraf blau cada fragment dictat (només es dictarà dos vegades). Si et perds, deixa un espai en blanc.
4	Segona lectura	Torna a escoltar el text sencer. Ara és quan has de revisar el dictat, fixar-te en la puntuació i completar els possibles espais en blanc.
5	Correcció	Subratlla en boli verd o roig les paraules mal escrites i reescriu-les dalt. LLETRES quan Gerard arriba estranger cuan gerard arriba extranjer SIGNES perquè això l'obra es dutxa perque aixó la obra és ducha
6	Registre	Registra les faltes no repetides en el seu context i corregix-les a fi de no tornar a cometre-les. 1. <u>es</u> amiga meua → <u>és</u> amiga meua 2. ho <u>em</u> fet → ho <u>hem</u> fet

1. ORTOGRAFIA

Entre quatre parets

El terme “hikikomori” significa “reclòs” o “apartat” en japonés i, des de l’any 1998, fa referència a la síndrome que patixen les persones que es retiren i s’aïllen de la societat tancant-se a casa —sobretot a l’habitació— durant almenys sis mesos. Els primers casos es van detectar al Japó i es creia que era un fenomen lligat exclusivament a la cultura japonesa, però en els últims anys s’ha vist un augment en països desenrotllats com Itàlia, Espanya, Estats Units i Corea.

Majoritàriament, els pacients amb hikikomori poden presentar una comorbiditat psiquiàtrica amb trastorns psicòtics, afectius o d’ansietat. S’ha observat que l’aparició de la síndrome es veu impulsada molt sovint per la pressió acadèmica i les expectatives de la societat en general —també la dels pares. Sol iniciar-se a partir d’una crisi d’identitat durant l’etapa adolescent i afecta sobretot el sexe masculí.

Un hikikomori invertix molt de temps en activitats solitàries sense fer cap esforç per mantindre relacions interpersonals. Es reclou al dormitori, i allí mira la televisió, juga a videojocs, usa l’ordinador, llig, etc. A vegades, té el ritme son-vigília invertit i descuida la higiene personal. En alguns casos —especialment a l’inici del trastorn—, pot sortir de casa en algun moment al llarg del dia, però sense establir interaccions i amagant la seua condició d’aïllament social.

215 paraules

2. GRAMÀTICA

LA SINTAXI (I)

1. QUANTITATIUS DAVANT DE NOMS MASCULINS

noms no comptables en masculí singular	noms comptables en masculí plural
molt de pa, poc de temps bastant de cas, prou de mal tant de fred, quant de sucre	molts diners, pocs problemes bastants dies, prou cotxes tants telèfons, quants germans
gens de	
gens de pa, gens de fred	gens de diners, gens de problemes

Traduïx estes oracions al valencià. Fixa't bé en els quantitatius.

- Tengo bastante interés, pero no dispongo de tanto tiempo.
- How much liquid do you need?
- Asistió tanto público que no había suficientes asientos para todos.
- Aunque soplabá mucho viento, no se oía nada de ruido.

2. QUANTITATIUS INDEFINITS EN PLURAL

uns quants	alguns	diversos	diferents
uns quants amics	alguns casos	diverses persones	diferents opcions
L'adjectiu varis no és quantitatiu, sinó qualificatiu, i significa 'variats': <i>remeis varis, colors varis, opcions vàries...</i>			

Traduïx estes oracions al valencià. Fixa't bé en els quantitatius.

- Teníamos varias opciones para elegir.
- We have several problems to resolve.

Completa les oracions amb el quantitatiu adequat.

- Tenim ___ alternatives.
- T'esperen ___ amics.
- Tenim remeis ___.
- Faran falta ___ gots.

3. UN ALTRE / ALTRE

un altre	altre
Deixa'm un altre full. Va fer una altra pregunta.	Un dia o altre hi anirem. No hi ha altre que esforçar-se.

Traduïx estes oracions al valencià. Fixa't bé en els quantitatius.

- Otro día no tendré tanto tiempo.
- I want to watch another movie.

6. RES / GENS

res	pronomen indefinit	'cap cosa'	No vull res , gràcies. No vam sentir res .
gens	adverbi de quantitat	'en absolut'	No està gens trist. No s'enfada gens .

Traduïx estes oracions al valencià.

- a) No le gustan nada las naranjas. b) There's nothing on the table.

Completa les oracions amb les paraules adients.

- a) No m'agrada ____ d'ací. c) Açò no m'agrada ____.
- b) No vull ____, gràcies. d) No en vull ____, gràcies.

7. EN / AMB

en	lloc o temps (interioritat)	Viu en un pis. Està en el cotxe. Ho va fer en un moment.
		pensar en ..., somiar en ..., confiar en ..., fixar-se en ...
amb	companyia o mitjà (exterioritat)	Vine amb mi. Ho ha escrit amb llapis. Vindrà amb el cotxe.

Traduïx estes oracions al valencià.

- a) Hoy he soñado contigo. b) Draw it with the pencil.

Completa les oracions amb les paraules adients.

- a) Se n'ha anat ____ un amic seu. c) Fixeu-vos ____ esta paraula.
- b) Heu de confiar ____ nosaltres. d) Compteu ____ mi per al viatge.

8. COM / COM A

com	'semblant a'	Queien pedres com punys. [<i>pedres</i> i <i>punys</i> són dos entitats]
com a	'en qualitat de'	Ell t'ho diu com a germà. [<i>ell</i> i <i>germà</i> són la mateixa entitat]

Traduïx estes oracions al valencià.

- a) Trabaja como abogada. b) I tell you this as a friend.

9. MAL / MALAMENT

mal	nom i adjectiu	¿Et fa molt de mal ? Em sap mal . No és un mal resultat.
malament	adverbi	Ja no es troba tan malament . S'ho pren tot malament .

Traduïx estes oracions al valencià.

- b) ¿He hecho mal el ejercicio? b) Anna cooks very badly.

1.2. LITERATURA

		Fets històrics	Literatura
EDAT MITJANA	XII	1137 Corona d'Aragó	Primers trobadors Primers escrits en català
	XIII	1231 Regne de Mallorca 1239 Regne de València 1282 Domini de Sicília 1297 Domini de Sardenya i Còrsega	1244 i 1274 Crònica de Jaume I 1288 Crònica de Bernat Desclot 1289 <i>Libre de meravelles</i> (Ramon Llull)
	XIV	1300 Estudi General de Lleida 1311 Domini del ducat d'Atenes 1319 Domini del ducat de Neopàtria Humanisme: Dante, Petrarca... 1344 Cancelleria Reial 1347 Inici de la Pesta Negra 1378 Inici del Cisma d'Occident	1325-1328 Crònica de Ramon Muntaner 1282-1285 Crònica de Pere III 1379-1392 <i>Lo Crestià</i> (F. Eiximenis) 1398 Predicacions de Sant Vicent 1398 "Elogi dels diners" (A. Turmeda) 1399 <i>Lo somni</i> (Bernat Metge)
	XV	1412 Dinastia Trastàmara 1440-1450 Inicis de la impremta 1442 Conquesta de Nàpols 1453 Caiguda de Constantinoble 1455 Calixt III (1r Papa valencià) 1478 Inquisició 1479 Unió de Castella i Aragó 1482 Inici de la Llotja de València 1492 Conquesta de Granada i Amèrica i expulsió dels jueus 1494 Consell Suprem d'Aragó	Segle d'Or 1400 Naix Ausiàs Marc 1445-1448 <i>Curial e Güelfa</i> 1460 <i>Espill</i> (Jaume Roig) 1460-1468 <i>Tirant lo Blanc</i> (J. Martorell) 1490 <i>Vita Christi</i> (Isabel de Villena) 1497 Mor Joan Roís de Corella
EDAT MODERNA	XVI	Renaixement: Da Vinci, Galileo... 1513 <i>El Príncep</i> (N. Maquiavel) 1517 Protestantisme (Martí Luter) 1519-22 Revolta de les Germanies 1545 Inici del Concili de Trento	1524 <i>La vesita</i> (J. F. d'Herèdia) 1557 <i>Los col·loquis de la insigne ciutat de Tortosa</i> (Cristòfor Despuig) 1573 <i>L'Església militant</i> (J. Timoneda) 1589 Inici del dietari de P. J. Porcar
	XVII	Barroc 1609 Expulsió dels moriscos 1640-1659 Guerra dels Segadors 1659 Catalunya Nord per a França	1623 Mor Francesc Vicent Garcia 1625 1a consuetud del Misteri d'Elx
	XVIII	Il·lustració: Rousseau, Voltaire... 1702-1715 Guerra de Successió 1707 Batalla d'Almansa 1707-16 Decrets de Nova Planta 1775 Màquina de vapor 1776 Independència dels EUA 1789 Revolució Francesa	1769 <i>Lucrècia</i> (Joan Ramis) 1776 <i>Rondalla de rondalles</i> (L. Galiana)

ETAPES DE LA CORONA D'ARAGÓ

293-476

Províncies romanes (Dioclecià)

476-711

Regne visigot de Tolosa

711-segle xi

Al-Àndalus i l'Imperi Carolingi

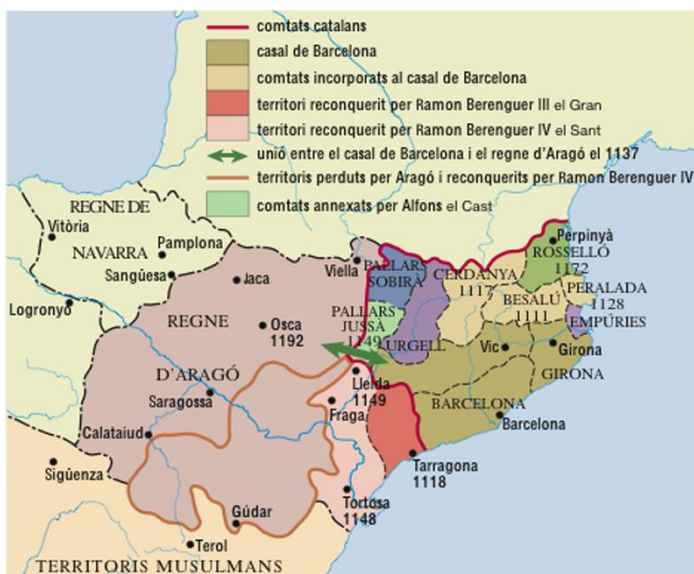

Els comtats catalans

segle XII

La Corona d'Aragó

CASAL DE BARCELONA

Marca Hispànica Berà (801-820) / Rampó (820-826) / Bernat de Septimània (826-832) / Berenguer de Tolosa (832-835) / Bernat de Septimània (836-844) / Sunifred I (844-848) / Guillem (848-850) / Aleran i Isembart (850-852) / Odalric (852-858) / Humfrid (858-864) / Bernat de Gòtia (865-878) / **Guifré I el Pelós (878-897)** / Guifré II Borrell (dit també Borrell I) (897-911) / Sunyer I (911-948) / **Comtat de Barcelona (985)** Miró I (947-966) i Borrell II (948-992) / Ramon Borrell (992-1018) / Berenguer Ramon I el *Corbat* (1018-1035) / Ramon Berenguer I el *Vell* (1035-1076) / Ramon Berenguer II el *Cap d'Estopes* (1076-1082) / Ramon Berenguer II el *Fratricida* (1076-1097) / Ramon Berenguer III el *Gran* (1082-1131) / Ramon Berenguer IV el *Sant* (1131-1137)

1137: unió entre el casal de Barcelona (Ramon Berenguer IV) i **el regne d'Aragó** (Peronella)

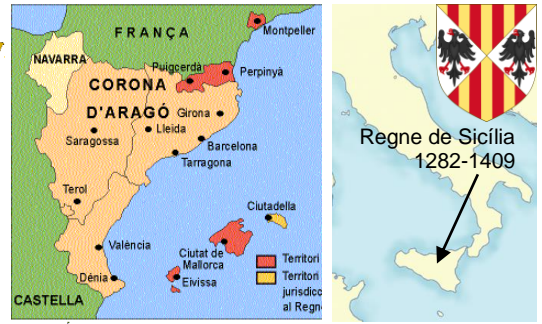
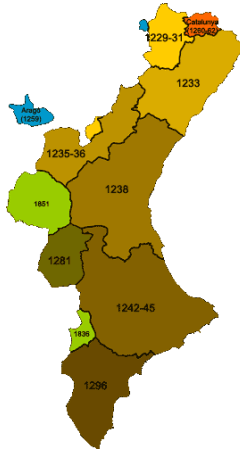
REIS D'ARAGÓ (Casal d'Aragó)

Ramon Berenguer IV el *Sant* (1137-1162)
Alfons I el *Trobador* (1162-1196)

segle XIII

Jaume I el *Conqueridor*

Regne de València, Regne de Mallorca i Regne de Sicília

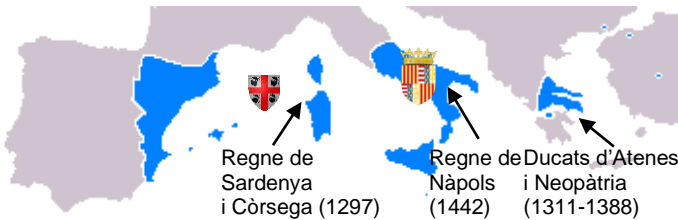

Pere I el *Catòlic* (1196-1213)
 Jaume I el *Conqueridor* (1213-1276)
 Pere II el *Gran* (1276-1285)
 Alfons II el *Franc* (1285-1291)

segles XIV-XV

Expansió mediterrània

Unió dinàstica de Castella i Aragó

Casal d'Aragó

Jaume II el *Just* (1291-1327)
 Alfons III el *Benigne* (1327-1336)
 Pere III el *Cerimoniós* (1336-1387)
 Joan I el *Caçador* (1387-1396)
 Martí I l'*Humà* (1396-1410)

Dinastia Trastàmara (1412-1516)

Ferran el *d'Antequera* (1412-1416)
 Alfons el *Magnànim* (1416-1458)
 Joan el *Sense Fe* (1458-1479)
 Ferran el *Catòlic* (1479-1516)
 [es casa en 1479 amb Isabel de Castella]

segle XVI-XVII

Monarquia Hispànica (Imperi)

segle XVIII

Monarquia Absoluta

Casa d'Àustria (Habsburg) (1516-1700)

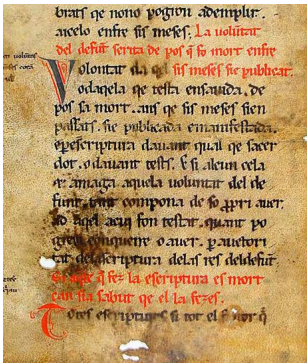
Carles I (1516-1556) / Felip II (1556-1598) / Felip III (1598-1621) / Felip IV (1621-1665) / Carles II (1665-1700)
Consells: de Castella, d'Aragó (1493-1714), de Portugal (1582-1668), d'Itàlia (des de 1556), de Flandes i d'Índies

Casa de Borbó o Dinastia Borbònica

Felip V (1700-1746) / Ferran VI (1746-1759) / Carles III (1759-1788) / Carles IV (1788-1808)

LITERATURA EN IMATGES

Forum Iudicum
s. XII

Trobadors
XII-XIII

Jaume I
1208-1276

Ramon Llull i el seu Art
1232-1316

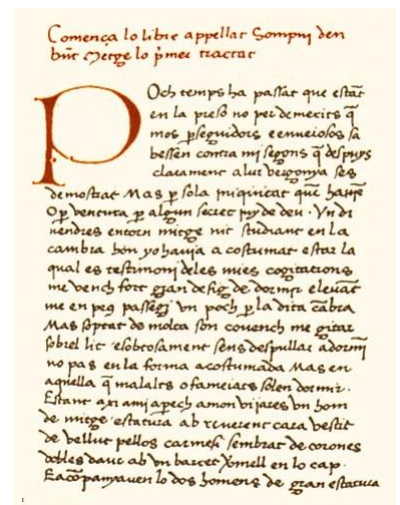
Ramon Muntaner
1265-1336

Francesc Eiximenis
1330-1409

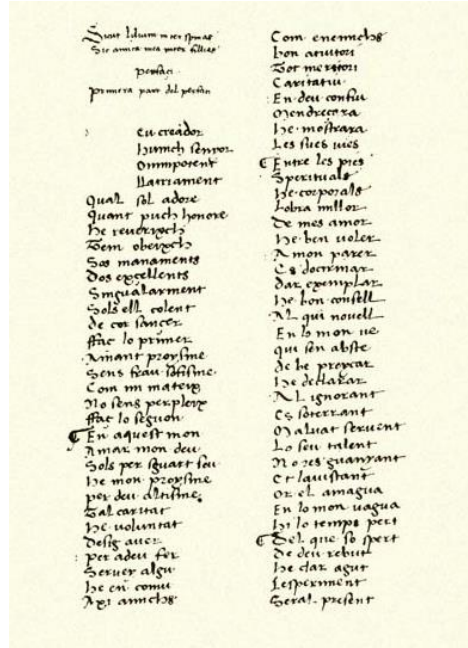
Sant Vicent Ferrer
1350-1419

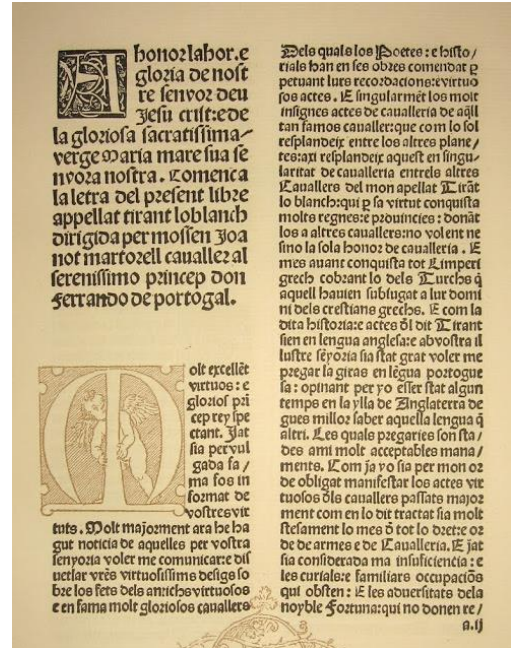
Bernat Metge
Lo somni (1399)

Ausiàs Marc
1400-1459

Jaume Roig
Espill (1460)

Joanot Martorell
Tirant lo Blanc (1490)

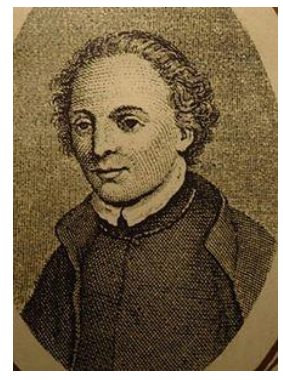
Isabel de Villena
1430-1490

Joan Roís de Corella
Psalteri (1490)

Joan Timoneda
1518/20-1583

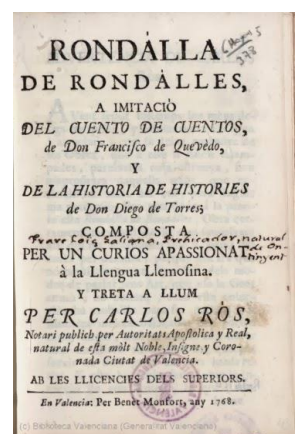
Francesc V. Garcia
1579/82-1623

Misteri d'Elx
primera consuetat (1625)

Joan Ramis
1746-1819

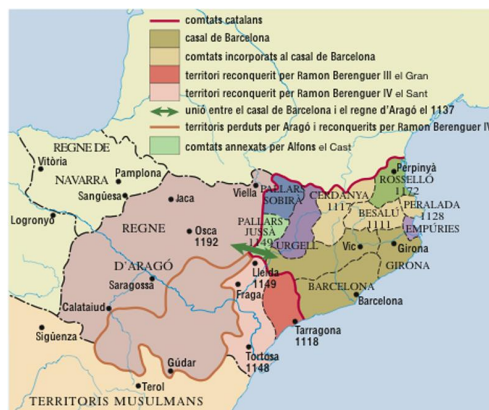
Lluís Galiana
1768

ELS TROBADORS

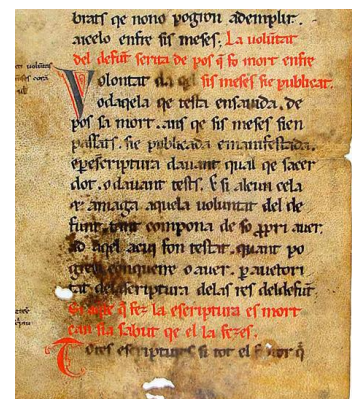
1. Context històric

El segle XII

- ▶ **Naix la Corona d'Aragó.** L'any **1137**, un any després del naixement de Peronella, filla del rei Ramir II d'Aragó, es pacta el seu casament amb el comte de Barcelona Ramon Berenguer IV el *Sant*. La unió per matrimoni entre el casal de Barcelona i el regne d'Aragó en 1137 dona origen a la Corona d'Aragó, i el comte de Barcelona passa a ser rei d'Aragó i primer membre del nou casal d'Aragó.
- ▶ **Catalunya Nova.** Els comtats catalans es van expandir cap al sud, i van originar l'anomenada Catalunya Nova. L'any **1118** Ramon Berenguer III el *Gran* va conquerir Tarragona, que va ser repoblada per catalans dels comtats orientals. I entre **1148** i **1149** el príncep d'Aragó Ramon Berenguer IV el *Sant* va apoderar-se de les taifes de Lleida i Tortosa, que van ser repoblades per catalans dels comtats occidentals. La repoblació explica les actuals diferències dialectals entre el català oriental i el català occidental.

- ▶ **Els primers textos.** Els més antics documents escrits íntegrament en català que es coneixen daten de la segona mitat del segle XII. El primer és una traducció del **Forum Iudicum** (*Llibre jutge*), que era una recopilació del dret visigòtic feta en llatí un segle abans. I el segon és les **Homilies d'Organyà**, que eren una col·lecció de sermons conservada en aquesta població de l'Alt Urgell. Són probablement traduccions de sermons occitans, fet que

que palesa una consciència lingüística diferencial i la necessitat de satisfer una demanda social. El límit entre l'occità i el català era la serra de les Corberes (al nord de Salses).

- **Els trobadors.** Al voltant de les corts occitanes i catalanes va nàixer un tipus de poesia culta escrita en occità que rep el nom de lírica trobadoresca. Aquesta moda cortesana es va estendre a partir de la segona mitat de segle XII en els comtats catalans, on el mateix Alfons I el Cast (1162-1196), també dit el *Trobador*, va apuntar-se a l'*art de trobar* ('crear, inventar'); el seguiren Guillem de Berguedà i Ramon Vidal de Besalú, entre altres. El fet que els catalans escrigueren en **occità** es deu a la forta vinculació dels comtats catalans a la monarquia franca, amb la qual compartien una romanització similar, una unitat política, una llengua molt semblant i molts intercanvis culturals, començant per l'art romànic.

El segle XIII

- **Expansió política.** Pere I el *Catòlic* va morir derrotat en **1213** a la batalla de Muret (sud de Tolosa), cosa que va comportar la fi de l'expansió catalana en terres occitanes. Les possessions enllà dels Pirineus es van reduir als comtats del Rosselló, la Cerdanya, el Conflent i el Vallespir, i també a la ciutat de Montpeller. El seu fill, **Jaume I el Conqueridor**, va aprofitar la derrota i la debilitat sarraïna per a expandir-se cap al sud, i va conquerir les illes de Mallorca (1229) i Eivissa (1235) i el Regne de València (1233-1245), fundat en 1239. El Regne de Mallorca, fundat a la mort de Jaume I (1276), incorporava les possessions ultrapirinenques i, a partir de 1287, l'illa de Menorca, i va tindre la capital a Perpinyà fins al 1343. D'altra banda, en 1282, Pere el *Gran* s'havia apoderat també del valuós regne de Sicília.

- ▶ **Re poblament.** Mentre que a Mallorca els repobladors cristians provenien de l'Empordà i a Eivissa de Tarragona, al Regne de València el repoblament va ser desigual: a l'interior es van assentar repobladors aragonesos, els quals van portar la llengua aragonesa, que va acabar assimilada al castellà; per contra, a la costa i a les viles principals es van establir catalans occidentals, que van introduir el català o catalanesc. Els repobladors catalans també arribaren en 1266 a Múrcia i Cartagena, on deixaren empremta en el panotxo (parlar murcià). De tota manera, la majoria de la població valenciana seguia sent àrab i musulmana: en 1272, per cada cristià (30.000) hi havien uns 6 o 7 mudèjars (200.000), i encara en el segle XVI eren un terç de la població; s'havia de recórrer de continu als *torsimanys* (traductors).
- ▶ **Regne de València.** Un any després d'entrar a la ciutat de València (9 d'octubre de 1238), Jaume I convertí les terres conquerides en el Regne de València (**1239**), una entitat política, jurídica i econòmica pròpia, unida només dinàsticament i culturalment a la Corona d'Aragó. El regne va nàixer com a solució a les disputes entre catalans i aragonesos per establir els seus costums (lleis). Així, Jaume I va donar als valencians uns costums propis, anomenats *furs*, i l'any 1261 va jurar i promulgar a les Corts Valencianes els *Foris et consuetudines Valentiae*, escrits en llatí, i redactats en romanç en 1264 com a **Furs de València**. El dret foral valencià va tindre vigor fins a l'any 1707.

- ▶ **El romanç.** En la segona mitat del segle XIII, el romanç català (documentat amb els noms de *català* o *catalanesc*) adquireix una gran importància dins de la Corona d'Aragó en detriment del llatí. És per això que l'any **1264** Jaume I dictamina que la documentació de la Corona, a més d'estar en llatí, siga redactada en llengua romanç (català i també aragonés): és quan apareix la versió catalana de la majoria de lleis (Furs de València, Usatges de Barcelona, Costums de Tortosa i Llibre del Consolat de Mar). Els encarregats d'esta documentació eren els **cancellers reials**, uns funcionaris selectes que establien un model de llengua codificat i vàlid per a tota la Corona. El mateix Jaume I va escriure la seua **crònica** o *Llibre dels fets* en català, com també Bernat Desclot (1288). I és llavors quan s'escriuen per primera vegada textos filosòfics en romanç, i els escriu en català el mallorquí **Ramon Llull**.

1. **¿Quin any va nàixer la Corona d'Aragó i com?**
2. **¿Què és la Catalunya Nova? ¿Quan es va originar i com? ¿Quins efectes lingüístics va tindre?**
3. **¿Quins són els dos documents més antics escrits íntegrament en català que es coneixen? ¿De quan daten? ¿De què tracten?**
4. **¿Per què estudiem els trobadors si escrivien en una altra llengua?**
5. **¿Per què Jaume I rep el sobrenom del *Conqueridor*?**
6. **¿Per quina causa històrica en alguns territoris valencians es parla català i en altres es parla castellà?**
7. **¿Qui eren els torsimanys? ¿Per què eren necessaris en la València del segle XIII?**
8. **¿En quina data concreta Jaume I va conquerir València? ¿Quan va fundar el Regne de València i per què?**
9. **¿Què són els furs? ¿De quan daten els de València? ¿Fins a quan van tindre vigor?**
10. **¿Qui eren els cancelleres reials? ¿De què s'encarregaven? ¿Quines noves directrius van rebre l'any 1264?**

2. Autors

1. **Espai i temps.** La poesia trobadoresca va nàixer a les corts **occitanes** (a la mitat sud de França) entre els **segles XII i XIII**. També es va conrear en les **corts catalanes i italianes** per les fortes relacions polítiques, socials i lingüístiques entre els territoris.
2. **Llengua.** Els trobadors van ser els primers a escriure literatura en llengua romanç. Concretament, van compondre els seus versos en **occità** (o provençal), l'idioma parlat a la mitat sud de França. També és coneguda com a "llengua d'oc" (*oc* vol dir 'sí'), en oposició a la "llengua d'oïl" (*oïl*, precedent del *oui*, és 'sí' en francès antic).

3. **Trobadors.** Els trobadors es deien així perquè es dedicaven a **trobar**, és a dir, a 'inventar', a versificar. Coneixem els trobadors per les vides o *razós* recollides en cançoners. Es coneixen pel nom més el lloc de procedència. Es conserven poemes escrits per uns **350 trobadors**, dels quals uns **20** eren **catalans**. Els trobadors catalans més destacats van ser Guillem de Berguedà, Ramon Vidal de Besalú i Cerverí de Girona. Van compondre poemes fins i tot els reis, com ara Pere el Gran, pare de Jaume I. També hi havien **trobairitz**, com ara la comtessa de Dia.
4. **Versificar.** Els trobadors, que solien pertànyer a la noblesa i tenien una bona formació, escrivien composicions per a ser cantades per ells mateixos o per joglars en la cort. El poema anava lligat a la **música**, i això implicava que els versos havien de tindre el mateix número de **síl·labes** per a quadrar-los amb les notes musicals i havien de **rimar** per a mostrar l'enginy del trobador i, alhora, facilitar la memorització del poema. De fet, els trobadors són els inventors de la rima. Existien tractats per a saber versificar i no es tolerava cap petita infracció mètrica. Algunes composicions tenien una **tornada o refrany**, un grup de versos que es repetien, i podien anar acompanyades de notacions musicals.

5. **Tema.** El tema principal era la *fin'amors* o **amor cortés** (un amor espiritual o platònic), oposat a la *falsa amor* (un amor més carnal), que era un codi de galanteria que reflectia la relació de vassallatge de la societat feudal entre el **senyor** (la dama o *midons*) i el **vassall** (el trobador). El trobador s'adreçava a una dona casada de la noblesa. El matrimoni era un contracte, mentres que l'amor cortés era un sentiment. Era un amor prohibit, per això el marit era el *gilós*, hi havien uns *lausengiers* (delators) i el trobador usava un *senhal* (pseudònim) per a referir-se a la dama.

6. **Gèneres.** El gènere típic dels trobadors era la **cançó**, un poema de tema amorós. Però n'hi havien altres:
- a) **Sirventés:** poema de crítica o d'intenció moralitzadora.
 - b) **Plany:** cant de lloança i lamentació per la mort d'algú estimat.
 - c) **Alba:** poema en què l'amant lamenta que ix el sol i s'ha de separar de l'estimada.
 - d) **Pastorel·la:** poema en què un cavaller requerix l'amor d'una pastora.
 - e) **Balada i dansa:** composicions amoroses destinades al ball.
7. **Rellevància.** La lírica trobadoresca va tindre tanta fama que va seguir component-se en els **segles XIV i XV**. Un poeta destacat fou el cavaller valencià **Jordi de Sant Jordi** (s. XV), que va seguir l'estil trobadoresc però barrejant occità i català. **Ausiàs Marc** (s. XV) va ser el primer poeta a abandonar definitivament l'estil trobadoresc i l'occità en les seues composicions. La poesia trobadoresca és la primera mostra de literatura culta en llengua vulgar d'Europa.

3. Fragments

1. Bernat de Ventadorn (segle XII)

Bona domna, re no-us deman
mas que·m prendatz per servidor
que·us servirai com bo senhor,
cossi que del gazardo m'an.

*Noble dama, no us demane res
més que em prengueu per servidor:
us serviré com a bon senyor,
qualsevol que siga la recompensa.*

2. Guillem de Cabestany (segle XII)

Lo dous cossire
que·m don'Amors soven,
dona·m fai dire
de vos maynh ver plazen.
Pessan remire
vostre cors car e gen,
cuy ieu dezire
mais que no fas parven.
E si tot me desley
per vos, ges no-us abney,
qu'ades vas vos sopley
ab fina benvolensa.
Dompn'en cuy beutatz gensa,
mayntas vetz oblit mey,
qu'ieu lau vos e mercey.

*La dolça tristesa
que l'Amor em dona sovint
em fa dir de vós, dama,
uns quants versos plaents.
Pensant, mire i remire
el vostre cos preat i gentil,
que jo desitge
més del que aparenta.
I si em desencamine
per vós, no us ho retrac gens,
sinó que vos sol·licite
amb benevolença sincera.
Dama en qui lluiïx la bellesa,
moltes vegades m'oblidge de mi
quan vos lloe i vos demane mercé.*

3. Guillem de Berguedà (segle XII)

Chansoneta leu e plana
leugereta, ses ufana,
farai eu de mo marques,
del trachor de Mataplana,
qu'es d'engan farsitz e ples.
*A marques, marques, marques,
d'engan etz farsitz e ples!*

*Una cançoneta lleu i plana
senzilleta, sense orgull,
faré jo del meu marqués,
el traïdor de Mataplana,
que és farcit i ple d'engany.
Ai marqués, marqués, marqués,
sou farcit i ple d'engany!*

4. Beatriu de Dia (segle XII)

Estat ai en greu cossirier
per un cavallier qu'ai agut,
e vuoil sia totz temps saubut
cum ieu l'ai amat a sobrier:
ara vei qu'ieu sui trahida
car ieu non li donei m'amor,
don ai estat en gran error
en lieig e quan sui vestida.

*He estat en greu dolor
per un cavaller que em festejava,
i vull que per sempre es sàpiga
que l'he estimat moltíssim.
Ara veig que he sigut traïda
per no haver-li donat el meu amor,
per això estic tan desficiosa
tant al llit com quan vaig vestida.*

«BONA DOMNA, RE NO-US DEMAN»

1. **¿De quin tipus és el text? ¿Qui el va escriure? ¿Quan? ¿On? ¿En quina llengua està escrit?**
2. **¿De quin estil literari és la composició? ¿Com eren esta classe de compositors? ¿Com eren les composicions? ¿Per què estaven escrites en vers i tenien rima? ¿Quina forma té?**
3. **¿De quin gènere és? ¿Quin tema tracta? ¿Què vol transmetre? ¿Fa servir algun senyal?**
4. **¿Quina rellevància històrica té el fragment?**

Este fragment és una composició poètica escrita pel trobador Bernat de Ventadorn en el segle XII en alguna cort del sud de França. És una de les primeres peces literàries escrites en llengua romanç, concretament en occità (o provençal), que llavors tenia molt de prestigi i estava especialment emparentat amb el català. De fet, els trobadors catalans, com Guillem de Berguedà o Cerverí de Girona, escrivien en eixa llengua (la llengua d'oc).

La composició pertany a la lírica trobadoresca, que es diu així perquè l'escriuen trobadors, els encarregats de "trobar" ('inventar'), els quals eren persones nobles i formades. Componien la lletra i la música, que interpretaven els mateixos o els joglars. Les composicions eren escrites per a ser cantades, per això estaven escrites en vers, i els versos tenien el mateix número de síl·labes per a quadrar el text amb la notació musical. A més, els trobadors van inventar la rima per a facilitar la memorització de l'interpret. En el fragment que comentem, els quatre versos són tots octosíl·labs i tenen dos rimes consonants: "-an" en els versos 1 i 4 i "-or" en els versos 2 i 3.

Pel que fa al contingut, la composició, que és del gènere de la cançó perquè tracta sobre l'amor, reflectix el tema principal de la lírica trobadoresca: l'amor cortés (o *fin'amors*). Este codi de galanteria reflectia la relació de vassallatge de la societat feudal. El trobador d'esta cançó és el vassall que demana ser "servidor" de la seua noble dama ("bona domna"), que és el seu "senhor". Com que la relació era extramatrimonial, el trobador usava un "senhal" (pseudònim) per a referir-se a la dama, en este cas "bona domna".

Per a acabar, este fragment de cançó medieval compost pel trobador Bernat de Ventadorn és molt rellevant perquè és un exemple de poesia trobadoresca, que és la primera mostra de literatura culta en llengua vulgar d'Europa. De fet, els trobadors van ser els inventors de la rima.

«LO DOUS COSSIRE»

1. ¿De quin tipus és el text? ¿Qui el va escriure? ¿Quan? ¿On? ¿En quina llengua està escrit?
2. ¿De quin estil literari és la composició? ¿Com eren esta classe de compositors? ¿Com eren les composicions? ¿Per què estaven escrites en vers i tenien rima?
3. ¿Quantes síl·labes tenen els versos? ¿Quins versos rimen? ¿Com és la rima?
4. ¿De quin gènere és el text? ¿Quin tema tracta? ¿Què vol transmetre? ¿Fa servir algun senyal?
5. ¿Quina rellevància històrica té el fragment?

1.3. LECTURA

Lectura 1.1

La vida familiar en l'edat mitjana

El model familiar generalitzat durant l'edat mitjana, tot i que mantenia influències romanes i germàniques, va estar molt determinat pel cristianisme. Es basava en el contracte matrimonial entre un home i una dona, legitimat mitjançant la intervenció d'un representant de l'Església. Aquest contracte podia ser establert pels pares de la contraent (l'edat mínima dels esposos solia ser de 14 anys per als nois i de 12 per a les noies). Així, la dona havia de casar-se amb l'espòs que triés el seu pare i, després, dedicar-se a la vida domèstica i a ser mare. El matrimoni implicava la total submissió de les dones als seus marits i el lliurament d'un dot, que completava el patrimoni familiar. La quantitat de béns que integrava el dot i també la seva forma de lliurament variaven d'un lloc a l'altre. Mitjançant el matrimoni es regulava la transmissió de les herències. Aquest fet explica que moltes de les relacions amoroses entre homes i dones es desenvolupessin al marge del matrimoni.

Una de les funcions bàsiques del matrimoni, segons el cristianisme, era la procreació. Les dones solien tenir bastants fills, perquè molts nens morien en néixer o poc després. Al si de la família pagesa medieval, homes i dones es dedicaven a les activitats productives, feines agrícoles, feines artesanals, etc., a les quals es sumaven els nens així que l'edat els ho permetia. De portes endins, la bona esposa humil va estar obligada a fer la neteja diària, fregar els plats i fer el llit. I, sobretot, filar perquè una dona no podia restar ociosa. Elles també eren les encarregades d'anar al mercat per proveir-se d'aliments, especialment de carn i peix, llegums i formatges. Així, les esposes camperoles eren treballadores de jornada completa, de qui les feines eren essencials per a la subsistència i benestar de casa seva. No només compartien el treball agrícola general, sinó que també treballaven en el petit hort que hi havia al pati on podien cultivar verdures, tenir algunes gallines i potser algun porc per a augmentar la pobre dieta, i també recollien herbes i llenya en el camp comunal. Les dones tenien, a més, les tasques domèstiques de teixir el drap per a la casa, cuinar i fer la bugada.

L'accés a la cultura va ser restringit, i només les dones dels estaments privilegiats sabien lletres. Si acabaven treballant fora de la llar, ho feien de teixidores o de barreteres, o bé desenvolupaven tasques en sastreries i merceries. En cap cas tenien els drets

laborals dels homes. L'àmbit familiar i l'àmbit reproductiu estaven bàsicament a càrrec de les dones. Els historiadors anomenem així tot el que està relacionat amb la gestació i criança dels fills, la cura dels malalts i vells, i tot allò que era necessari per a mantenir la capacitat productiva de les persones i la formació de les noves generacions. Tot això es desenvolupava en l'àmbit domèstic. En aquella època els nens i les nenes aprenien el que calia al si de la pròpia família. Es tractava d'un aprenentatge per imitació. La transmissió d'idees i coneixements es realitzava oralment, a través de mares i àvies. L'educació i els tractats pedagògics no existien, només els fills masculins dels nobles rebien una formació militar i les filles, conventual.

No tots els homes ni totes les dones estaven casats. Els individus solters es vinculaven a una família, a una institució (vida monacal, exèrcit) o vivien de forma marginal. Els captaires van ser molt nombrosos al llarg de l'edat mitjana. Pel que fa als menors, la mortalitat infantil era molt alta i, en aquestes circumstàncies, la pèrdua d'un nadó prenia un valor relatiu. De fet, totes les llars tenien fills petits difunts i els índexs de dones mortes de part i de nens orfes eren elevades. La mitjana de vida era de poc més de trenta anys. En un context d'escassetat, els nens aviat, en set o vuit anys, havien de convertir-se en un element productiu. El progenitor masculí era l'únic responsable, per la llei i la moral, mentre les tasques de la dona es reduïen als primers anys de la vida dels nens: engendrar i alletar.

Lectura 1.2

Abdul i l'art de trobar

El xicot era intel·ligent: al cap de pocs mesos de ser a París, ja parlava llatí i el vulgar local. Vivia amb el seu oncle, canonge de l'abadia de Sant Víctor (a Marsella), un dels santuaris del saber d'aquella ciutat (i potser de tot el món cristià), amb una biblioteca més rica que la d'Alexandria. I heus ací com s'explica que, durant els mesos següents, gràcies a Abdul, també Baudolino i el Poeta havien tingut accés a aquell reposador del saber universal.

Baudolino havia preguntat a Abdul què estava escrivint durant la classe, i el company li havia dit que les notes en àrab tenien a veure amb certes coses que deia el mestre sobre la dialèctica, perquè l'àrab és certament la llengua més apta per a la filosofia. Quant a les altres coses, eren en provençal. No en volia parlar; s'havia resistit llargament però amb el posat de qui demana amb els ulls que li ho tornés a preguntar, i a la fi ho havia traduït. Eren versos, i deien si fa no fa: *Amor de terra llunyana, / per vós em fa mal tot el cor...*

—Escrius versos? —havia preguntat Baudolino.

—Cante cançons. Cante el que cante. Estime una princesa llunyana.

—Una princesa? Qui és?

—No ho sé. La vaig veure —o bé, no exactament, però és com si l'hagués vista—, el cor se'm va encendre i vaig jurar amor etern a aquesta Senyora. Vaig decidir dedicar-li tota la vida. Potser un dia la trobaré, però no tinc por que passe. És tan bonic llanguir per un amor impossible.

El mateix vespre Abdul s'havia presentat a la cambra de Baudolino i del Poeta amb un instrument que Baudolino no havia vist mai, en forma d'ametla, i amb moltes cordes tensades, i tot fent moure els dits damunt les cordes havia cantat:

*Amors de terra lonhdana,
per vos totz lo cors mi dol...*

Lectura 1.3

La llegenda del cor menjat

Guillem de Cabestany fou un cavaller de la comarca del Rosselló, que limita amb Catalunya i amb el Narbonés. Fou un home molt agradable en la persona, i molt famós en armes, cortesia i servei. I hi havia en la seva comarca una dama que es deia na Saurimonda, esposa de Ramon de Castell Rosselló, que era molt noble i ric, roïn, brau, ferotge i orgullós.

I Guillem de Cabestany estimava la senyora per amor, i sobre ella cantava i feia les seues cançons. I la dama, que era jove, gentil, alegre i bella, l'estimava més que res al món. I això fou dit a Ramon de Castell Rosselló; i ell, irat i gelós, investigà el fet i va saber que era veritat, i va fer guardar l'esposa.

I un dia, Ramon de Castell Rosselló va trobar Guillem de Cabestany que passejava amb poca companyia, i el va matar; li va fer traure el cor del cos i li va fer tallar el cap; i va fer portar el cor a casa seua, i també el cap; i va fer rostir el cor amb pebre, i el va fer donar a menjar a l'esposa.

I quan la dama se'l va acabar de menjar, Ramon de Castell Rosselló li digué: "Sabeu què és això que heu menjat?" I ella respongué: "No, però era una vianda molt bona i saborosa."

I ell li digué que era el cor de Guillem de Cabestany allò que havia menjat; i, per a que ho cregués millor, va fer portar el cap davant d'ella. I quan la dona veié i sentí allò, va perdre la vista i l'oïda. I, quan tornà en si, va dir: "Senyor, m'heu donat tan bona menja que no en menjaré mai més d'altra". I quan ell sentí això, va córrer amb la seva espasa i volgué pegar-li al cap; i ella va córrer cap a un balcó i es deixà caure daltbaix, i així va morir.

I pel Rosselló i per tota Catalunya va córrer la nova que Guillem de Cabestany i la dona havien mort tan traïdorament i que Ramon de Castell Rosselló havia donat el cor de Guillem a menjar a la dona. Fou molta la tristor per totes les comarques; i la queixa va arribar al rei d'Aragó, que era senyor d'en Ramon de Castell Rosselló i d'en Guillem de Cabestany. I vingué a Perpinyà, al Rosselló, i va fer que en Ramon de Castell Rosselló es presentés davant d'ell; el va fer agafar i li va prendre tots els seus castells i els va fer destruir, i li va prendre tot allò que tenia, i el va posar a la presó. I després va fer recollir Guillem de Cabestany i la dama, i els va fer portar a Perpinyà i posar en un monument davant de la porta de l'església; i va fer dibuixar sobre el monument de quina manera havien mort; i va ordenar que per tot el comtat del Rosselló, tots els cavallers i les dames els fessen aniversari cada any. I Ramon de Castell Rosselló va morir a la presó del rei.

1.4. REDACCIÓ

ATENCIÓ: Segueix les instruccions de la pàgina següent per a elaborar la redacció.

OPCIÓ A: FICCIÓ

Carcassona, setembre de 1219. El narrador protagonista, apel·lat Guerau de Surrac o Violant de Pàndols, participa, juntament amb dos amics, en el **torneig de trobadors** que es celebra a la plaça de la vila. El narrador descriu l'ambient i conta el moment de la seua actuació amb el llaüt, la qual es veu interrompuda per un fet inesperat.

- ▶ Per a saber què és un **narrador protagonista**, consulta les tècniques narratives de l'apartat 11 de la miscel·lània.
- ▶ Inserir un **diàleg** com a mínim. Per a saber com es reproduïxen les veus dels personatges, consulta les tècniques narratives.
- ▶ Reproduïx els **sis versos** d'amor cortés que va poder cantar el protagonista abans de la interrupció. No cal que siguin en occità... però sí que siguin tots heptasil·labs. Per a saber com versificar.

OPCIÓ B: OPINIÓ

Escriu la teua opinió sobre el **matrimoni medieval**. ¿Quins pros i contres tenia? ¿Quin paper jugava la dona? ¿Què opines del dot? ¿És millor el matrimoni actual? ¿Per què? ¿Tu fas compte de casar-te en el futur? (...)

- ▶ Informa't en la lectura 1.1.

INSTRUCCIONS PER A LA REDACCIÓ

1. Presentació

- 1.1. Presenta **un full en blanc** per redacció. Es pot escriure per la cara de darrere.
- 1.2. Per regla general, escriu el cos de la redacció amb **bolígraf blau**.
- 1.3. Segueix les **cinc regles bàsiques** de presentació d'escrits a mà que tens en l'apartat 7 de la miscel·lània (marges, línies, netedat, lletra i composició).
- 1.4. En la part superior del full, respectant els marges, escriu sempre la **informació bàsica**: el nom i els cognoms, el curs i el grup i la data. Fixa't en l'exemple:

Pau Calduch Esbrí	3r B	9-10-21
-------------------	------	---------

2. Contingut

- 2.1. Dedica un temps a **pensar** i a projectar mentalment les **línies mestres** de l'escrit.
- 2.2. Encapçala cada redacció amb un **títol**, que es diferenciarà del cos gràficament.
- 2.3. Cada redacció ha de tindre **entre 150 i 200 paraules** (sense comptar el títol).
- 2.4. Distribuïx el cos de cada redacció en **tres paràgrafs** com a mínim.
- 2.5. Cada redacció ha de contindre, almenys, **tres connectors**.

3. Correcció

- 3.1. Resol tots els **dubtes lingüístics** a casa. Pots consultar-los al **mòbil** (mira l'apartat 10 de la miscel·lània).
- 3.2. **Revisa** cada redacció abans de lliurar-la.

4. Criteris d'avaluació

1	Adequació. ¿S'ajusta a les instruccions rebudes (tema, tipus de text, número de paraules, registre, presentació...)?	0	1	2
2	Coherència. ¿El missatge és clar? ¿S'entén bé en conjunt? ¿Segueix un orde lògic? ¿Les idees estan ben estructurades?	0	1	2
3	Cohesió. ¿Delimita les oracions amb punts? ¿Usa correctament els signes de puntuació en general? ¿Relaciona les oracions amb connectors?	0	1	2
4	Originalitat. ¿El missatge és atractiu? ¿Capta l'atenció del lector? ¿Ressalta sobre els altres? ¿El vocabulari és variat, ric i precís?	0	1	2
5	Correcció. ¿Segueix les normes lingüístiques del seu nivell (ortografia, flexió, sintaxi...)? ¿El vocabulari és correcte i adequat (<i>llavors, després, fins a...</i>)?	0	1	2

1.5. LINGÜÍSTICA

LES TIPOLOGIES I LES PROPIETATS TEXTUALS

1. Les tipologies textuals

Un **text** és un missatge lingüístic escrit. Quan és oral, es diu discurs. La raó de ser del text és la **intenció** comunicativa de l'emissor, segons la qual distingim dos classes de textos: el **text literari** és aquell en què l'emissor transmet idees imaginades o evocades per a crear plaer estètic en el receptor; per contra, el **text no literari** és aquell en què l'emissor té una altra intenció.

Els **textos literaris** es classifiquen tradicionalment en tres gèneres, anomenats **generes literaris**, i són la narrativa, el teatre i la poesia.

- a) La **narrativa** (o narració de ficció) consisteix en crear una història fictícia o recrear una història real. Els subgèneres narratius són la novel·la, el conte, la faula, etc.
- b) El **teatre** és idèntic a la narrativa, però amb la diferència que el text està dispostat per a facilitar que es represente en els escenaris. Els subgèneres teatrals són la comèdia, la tragèdia i el drama.
- c) La **poesia** consisteix en expressar un missatge amb molts recursos estilístics, especialment el vers. Els subgèneres poètics són la lírica i l'èpica.

No obstant això, el límit entre els gèneres literaris no és exacte. Existixen narracions en vers, obres de teatre en vers i poemes en prosa.

D'altra banda, els **textos no literaris** es classifiquen generalment en els **gèneres** següents:

- a) La **narració** conta fets no ficticis. Són narracions no literàries la notícia, el reportatge, la crònica, etc.
- b) La **descripció** diu com és una persona, un lloc o una cosa.
- c) L'**exposició** explica què és una cosa d'acord amb les seues característiques objectives. Predomina en els llibres escolars.

- d) L'**argumentació** consisteix en donar l'opinió sobre un tema polèmic.
- e) La **conversació** consisteix en establir un diàleg amb una persona o més. És el cas, per exemple, de l'entrevista.
- f) La **instrucció** consisteix en transmetre regles, recomanacions o instruccions. Es tracta de prospectes, receptas de cuina, etc.

El límit entre els gèneres no sempre és exacte. A més, en un text sol haver més d'una tipologia textual, com ara l'argumentació i l'exposició, però sempre n'hi ha una que predomina sobre les altres segons la intenció de l'emissor.

2. Les propietats textuais

Perquè un text estiga ben escrit, ha de complir quatre **propietats**, que són l'adequació, la coherència, la cohesió i la correcció.

- a) L'**adequació** consisteix en fer que el discurs s'adapte a la situació comunicativa. No totes les paraules tenen el mateix valor: n'hi han unes que són d'anar per casa (les col·loquials) i unes altres que són de gala (les cultes). Convé adequar-se al **registre** per a no causar estranyesa: dir *flipar* o *empollar* en una conferència acadèmica seria com anar-hi vestit amb pijama; semblantment, dir *perícia* o *vituperi* en una conversa distesa entre amics seria com anar-hi vestit amb esmòquing.
- b) La **coherència** consisteix en fer que les idees mantinguen una relació lògica, estiguen organitzades i no siguin contradictòries. Un text és coherent quan la informació que conté es distribuïx en **paràgrafs**, les oracions estan ben delimitades amb **signes de puntuació** i cada oració –llevat de la primera– té una **relació** raonable amb l'oració precedent.
- c) La **cohesió** consisteix en evitar repeticions innecessàries i en enllaçar les oracions. Per a **no repetir informació** sense caler, es recorre a l'elisió de fragments (sobretot els subjectes) i es fan servir pronoms febles, sinònims i hiperònims. D'altra banda, per a explicitar la relació entre dos oracions s'utilitzen **connectors**, com ara *per tant*, *és a dir* o *no obstant això*.
- d) Finalment, la **correcció** consisteix en seguir les **normes gramaticals**. Si un text conté faltes d'ortografia (**proba*) o faltes de concordança (**el cotxes*), perd credibilitat.

ACTIVITATS

1. Digues de quina tipologia són estos fragments del text i justifica-ho.

- a) En conclusió, crec que hauríem de ser una mica més tolerants i no adoptar postures ideològiques tan radicals.
- b) POL: Diuen que demà plourà.
MARTA: (*Irònica*) La deixarem caure. Quin remei!
- c) L'incendi es va originar vora les nou de la nit per l'impacte d'un llamp. La diligència dels bombers va impedir que el foc es propagara.
- d) Vora el barranc dels Algadins
hi ha uns tarongers de tan dolç flaire
que, per a omplir d'aroma l'aire,
no té lo món millors jardins.
- e) El jugador que pimer guanya sis jocs guanya un set, excepte quan els dos rivals hagen empatat en 5 jocs cadascun.
- f) E: ¿I a quina edat vas debutar?
PM: Si no ho recordo malament, als setze anys.
- g) La hipotenusa d'un triangle rectangle és el costat més llarg del triangle. La seua longitud es trau amb el teorema de Pitàgores.
- h) Era una vesprada de juliol. Feia un sol que badava les pedres i les previsions anunciaven que els termòmetres seguirien pujant.
- i) Taca i Piga són uns gossos molt bonics. Es diuen així perquè tenen el pèl blanc tot ple de taques negres. Són alegres i obedients.

2. Llig estos dos textos i contesta les preguntes de baix justificant detalladament cada resposta i remetent sempre als textos.

TEXT A	TEXT B
<p>Durant el Renaixement, l'escultura dels segles immediatament anteriors es considerava una caca. L'escultura anterior al Renaixement va ser anomenada «gòtica», es creia que era fruit de la cultura dels gots. Els que van viure en l'època gòtica no van fer servir mai el terme «gòtic» ni es consideraven bàrbars. L'aparició del art gòtic va ser vist com a una cosa guai i va ser anomenat <i>opus modernum</i>, «obra moderna». Els gots eren uns bàrbars responsables de la desaparició de l'Imperi Romà.</p>	<p>Durant el Renaixement, l'escultura dels segles immediatament anteriors es considerava grollera; en conseqüència, la van anomenar «gòtica», perquè es creia que era fruit de la cultura dels gots, uns bàrbars responsables de la desaparició de l'Imperi Romà.</p> <p>Tanmateix, els que van viure en l'època gòtica no van fer servir mai aquesta denominació ni es consideraven bàrbars. Ben al contrari: l'aparició de l'art gòtic va ser vist com a una innovació i, per eixa raó, va ser anomenat <i>opus modernum</i>, és a dir, «obra moderna».</p>

- a) ¿Quin dels dos textos no és adequat? ¿Per què?
- b) ¿Quin dels dos textos no és coherent? ¿Per què?
- c) ¿Quin dels dos textos no està cohesionat? ¿Per què?
- d) ¿Quin dels dos textos conté dos incorreccions gramaticals? ¿Quines són?

2.1	NORMATIVA	La sintaxi (II)	38
2.2	LITERATURA	Ramon Llull (XIII)	42
2.3	LECTURA		48
2.4	REDACCIÓ		52
2.5	LINGÜÍSTICA	Els dialectes del català-valencià	53

2.1. NORMATIVA

1. ORTOGRAFIA

La fi del somni d'una vesprada d'estiu

Primer vaig sentir un sorollet metàl·lic, semblant al frec d'una frontissa. Com que no estava segur d'on procedia, vaig parar bé les orelles.

–Pareix com si algú estiguera obrint la porta del garatge –vaig mussitar–. I a part de mi, l'únic que en té clau és mon pare...

Em vaig plantar com un autòmat. Sònia començà a parlar, però vaig fer un senyal perquè callara. Un nuc nerviós començà a tensor-me l'estómac. Durant els segons que seguiren, vaig estar atent a qualsevol moviment que poguera pujar de la planta baixa. Però no va passar molt de temps perquè escoltara per segona vegada el mateix soroll: un nyiic inconfusible. Evidentment, hi havia algú, però ¿qui devia ser?

El so del motor del 4x4 de mon pare entrant al garatge contestà la pregunta i confirmà definitivament el pitjor dels presagis. Instintivament, vaig apagar la música amb el comandament a distància.

–¡És impossible! –deia, mentre mirava el rellotge amb el convenciment que ens agafarien “in fraganti”–. Però, si van dir que l'avió arribava a l'aeroport després de les deu, i encara no són les sis... ¿Ja estan ací?

No sabia què fer ni cap a on tirar. Vaig veure Sònia, també dreta, sense saber què estava passant ni què calia fer.

–Per l'amor de Déu, Sònia! Fes alguna cosa! No et quedes immòbil! –li vaig cridar–. ¡Els meus pares acaben d'arribar del viatge!

236 paraules

2. GRAMÀTICA

LA SINTAXI (II)

1. PREPOSICIÓ + RELATIU

prep. + article + <i>qual(s)</i>	prep. + <i>qui / què</i>
les xiques amb les quals parlava el bolígraf amb el qual escrius	les xiques amb qui parlava el boli amb què escrius
En el registre informal , és acceptable la fórmula « prep. + article + que »: <i>les xiques amb les que parla, el boli amb el que escrius...</i>	

Completa les oracions amb els relatius adequats en un registre formal.

- Allí vaig conèixer la xica de ___ et vaig parlar ahir.
- Vull donar les gràcies als meus pares, sense ___ no estaria ací.
- Burjassot és la localitat en ___ va nèixer Vicent Andrés Estellés.
- Descarrega't l'aplicació, amb ___ gaudiràs de molts avantatges.
- Van obrir el calaix, dins ___ estava la clau que buscaven.

2. LES EXPRESSIONS D'OBLIGACIÓ

personals	haver de + infinitiu	perífrasis verbals	Has de fer més exercici.	tens-que
	deure + infinitiu		Devem respectar les normes.	devem-de
impersonals	haver-se de + infinitiu		S'ha de ser més puntual.	hi-ha-que
	cal + infinitiu	No cal fer-ho ara.		
	tocar + infinitiu	Ara toca fer els deures.		

Traduïx estes oracions al valencià.

- Los perros tienen que ir atados.
- You have to eat more fruit.
- Ya sé lo que hay que hacer.
- No hay que bajar la guardia.
- We must obey our parents.
- Mañana hay que madrugar.

Completa cada oració amb una expressió d'obligació diferent.

- a) Abans de gitar-te, ___ llavar-te les dents.
- b) Tots els ciclistes ___ portar casc en zona interurbana.
- c) ___ de menjar com a mínim tres peces de fruita al dia.
- d) No ___ que m'envies tants missatges de whatsapp.
- e) No duia paraigua i em ___ comprar-me'n un.

3. LA PREPOSICIÓ EN EL COMPLEMENT DIRECTE

El CD	no duu generalment la preposició a	Ves a buscar aquell gos. Porta els xiquets a escola. Vol ajudar un amic seu.
	duu la preposició a davant noms propis i pronoms	Et buscaven a tu. Porta a Carles a escola. Vol ajudar a tothom.

Marca l'opció correcta.

- a) Vaig conèixer a un xic molt amable. Vaig conèixer un xic molt amable.
- b) Han denunciat el diputat per frau. Han denunciat al diputat per frau.
- c) L'entrenadora animà les jugadores. L'entrenadora animà a les jugadores.
- d) Van contractar cinc assistents. Van contractar a cinc assistents.

Traduïx estes oracions al valencià.

- a) El padre ayudó a su hija a levantarse.
- b) He looked at his friends from the window.

4. CAIGUDA DE PREPOSICIONS

Generalment, les preposicions bàsiques (**de**, **en** i **a**), que expressen origen, posició i destinació, són incompatibles amb la partícula **que**. Este fenomen es coneix com a caiguda (o elisió) de preposicions.

de	S'alegra de la vostra visita. Avisa'm abans del final.	que	S'alegra que hàgeu vingut. Avisa'm abans que s'acabe.
en	Confiem en la remuntada.		Confiem que remuntaran.
a	Gràcies a ell, ho he sabut.		Gràcies que m'ho has dit, ho sé.
des que, abans que, després que, a pesar que i llevat que			

Tanmateix, quan la construcció resulta forçada, s'opta per intercalar "el fet" o "la idea" entre la preposició i la partícula **que**.

de	Es queixa de la seua actitud.	el fet que la idea que	Es queixa del fet que no s'esforçava.
en	Es basa en una bona defensa.		Es basa en la idea que defensen bé.
a	Es referia a la falta de concentració.		Es referia al fet que no es concentren.

Completa les oracions amb els nexes adients.

- S'havien adonat ___ podien fer-ho.
- Insistim ___ convé practicar cada dia.
- Avisa'ns abans ___ sone el timbre.
- En cas ___ ploga, no es farà.
- Estem segurs ___ ho fareu bé.
- No soparé fins ___ no arribes.

Traduïx estes oracions al valencià.

- No se ha acordado de que tenía que comprar el pan.
- I'm glad you liked the gift.
- A pesar de que había poca luz, pude verlo.
- I love you since I met you.
- La polisemia consiste en que una palabra tiene más de un significado.
- Aún no me he acostumbrado a que lleves gafas.

2.2. LITERATURA

RAMON LLULL

1. Vida i obra

1. **Vida.** La vida de Ramon Llull es coneix per la *Vida coetània*, dictada a un deixeble seu en 1311. Va nèixer a Mallorca en 1232 i va morir en 1315 o 1316, amb 84 anys (va ser un home extraordinàriament longeu). Era de llinatge noble i treballà a la cort. Es casà amb Blanca Picany, amb qui tingué 2 fills: Doménec i Magdalena.

2. **Conversió.** Als 30 anys (1263), mentre escrivia, se li va aparèixer Jesús crucificat 5 vegades. A partir de llavors, va canviar radicalment de vida: va vendre les terres i va abandonar la vida civil per a consagrar-la a Déu, com va fer sant Francesc.

3. **Formació.** Es formà durant 9 anys (1265-1274). Primer que res, estudià llatí i àrab. Va llegir els textos sagrats de les 3 religions del llibre (Bíblia, Alcorà i Talmud), textos científics (medicina, lògica...), textos d'autoritats cristianes (sant Agustí) i textos d'autoritats clàssiques (Plató i Aristòtil). Llavors, va escriure el llibre que havia de ser el millor que s'hagués escrit mai: *Llibre de contemplació en Déu*.

4. **Objectiu.** Arran de la conversió, la intenció primera per a Llull és «amar Déu», per això el seu principal objectiu serà divulgar el cristianisme i convertir els infidels (jueus i, sobretot, sarraïns) a la fe verdadera. Ho pretén aconseguir per quatre mitjans:

- a) **La redacció de llibres:** en va escriure vora 300.
- b) **La fundació d'escoles:** fundà el monestir de Miramar (1276) per a formar missioners.
- c) **La predicació:** per a difondre la seua Art va viatjar moltíssim; va estar a Santiago, Barcelona, Montpeller, Roma, París, Gènova, Nàpols, Xipre i el nord d'Àfrica (Tunis).
- d) **La diplomàcia:** intentà convèncer els poderosos (reis i fins i tot el Papa) per portar a terme una croada.

5. L'Art lul·liana. Durant una etapa contemplativa al puig de Randa (Mallorca), Llull va concebre «la manera de fer el Llibre contra els errors dels infidels»: l'anomena *Art abreujada d'atrotar veritat* (1271). És un sistema de pensament de base lògica i matemàtica per a demostrar qualsevol veritat religiosa, per a estudiar i comprendre qualsevol ciència i per a pregar. L'Art lul·liana era un projecte tan ambiciós que va ser rebut amb incomprensió. Llull va arribar a rebre els sobrenoms de «Ramon el fantàstic», «Ramon el foll» i «doctor il·luminat».

6. L'obsessió per escriure. Llull tenia una energia vital extraordinària i una tenacitat indefallible: escrivia a tota hora (viatjant en vaixell, estant a la presó...). Va escriure molts llibres (vora 300), va practicar diferents mètodes per a ensenyar la seua Art i va tractar una gran varietat de temes (va escriure autèntics compendis dels sabers medievals, quasi obres enciclopèdiques). Algunes obres són enormes: el *Llibre de contemplació en Déu* és 4 vegades més llarg que *El Quixot* i conté més d'un milió de paraules; a més, primer el va escriure en àrab, i després el traduí al català i al llatí.

7. Llengua i estil. Llull escrivia en la llengua de cultura medieval: el **llatí**. Però tenia la voluntat d'arribar també als llecs (els no entesos), per això va escriure en **català**, i també en **àrab** (per a convertir-los). Quan es dirigia als llecs, utilitzava formes literàries (narracions, faules...) i un estil planer. Feia servir molts «exemples» (o «semblances»), un recurs enginyós per a explicar un fet per mitjà d'un fet semblant (per exemple, un avar que nega l'ajuda a un pobre és com un arbre molt bell però que no fa fruit).

8. Rellevància. Ramon Llull va ser el primer autor europeu que va escriure en romanç textos acadèmics, religiosos i filosòfics, fins llavors només reservats al llatí. És el creador de la prosa literària catalana, ja que fa del català una llengua apta per a qualsevol temàtica. De fet, arriba a crear paraules que han passat a la llengua actual: *incorruptible*, *angelical*, *tristícia*...

9. Obres més destacades. Llull va escriure obres filosòfiques, teològiques, místiques, científiques, pedagògiques i literàries.

a) ***Llibre del gentil e dels tres savis*** (1276): obra apologètica en què tres savis (un cristià, un jueu i un musulmà) il·lustren un pagà sobre les virtuts de sengles religions.

- b) **Llibre de l'Orde de Cavalleria** (1275-1276): manual que descriu les característiques dels bons cavallers. Va ser molt difós a França i Anglaterra i va influir en Joanot Martorell a l'hora d'escriure el *Tirant lo Blanc*.
- c) **Doctrina pueril** (1278): obra pedagògica dedicada al seu fill, a qui explica les seues idees sobre l'educació.
- d) **Llibre d'Evast i d'Aloma e de Blanquerna son fill** (1283): novel·la de cinc parts en què Blanquerna passa per tots els estadis de la vida civil i religiosa per a reformar-los. Al final conté el **Llibre d'Amic e Amat**, compost entre 1276 i 1278, que consta de 366 versos místics per a la contemplació diària de Déu.
- e) **Llibre de meravelles** o **Fèlix** (1288-1289): novel·la de deu parts que narra la història de Fèlix, que viatja i gaudix de la contemplació de les meravelles de Déu. El capítol seté és el **Llibre de les bèsties**, una reflexió sobre la política en forma de faula.
-

1. **¿Què li va passar a Ramon Llull als 30 anys? ¿Com ho sabem?**
2. **¿Quin va ser l'objectiu principal de Ramon Llull? ¿Com pretenia aconseguir-lo?**
3. **¿Què és l'Art lul·liana?**
4. **¿Què vol dir que Ramon Llull era molt prolífic?**
5. **¿En quina llengua va escriure Ramon Llull les seues obres? ¿Quins dos estils d'escriptura va fer servir?**
6. **¿Per què Ramon Llull és un escriptor tan important?**
7. **¿En quin llibre de Ramon Llull un cristià, un musulmà i un jueu intenten convèncer un pagà?**
8. **¿En quin llibre de Ramon Llull es basa *Tirant lo Blanc*?**
9. **¿En quina novel·la de Llull el protagonista intenta reformar la societat? ¿Quina obra conté al final i de què tracta?**
10. **¿Hi ha algun carrer de Benicarló dedicat a Ramon Llull? ¿Quin és?**

2. Fragments

1. *Llibre de meravelles* (pròleg)

En tristícia e en languiment estava un home en estranya terra. Fortment se meravellava de les gents de aquest món, com tan poc coneixien e amaven Déu, qui aquest món ha creat e donat als hòmens en gran noblea e bonea, per tal que per ells fos molt amat e conegut. Aquest home plorava e planyia com Déus en est món ha tan pocs amadors e servidors e loadors. E per ço que sia conegut, amat e servit, fa aquest *Llibre de meravelles*, lo qual departeix en deu parts, ço és saber: Déu, Àngels, Cel, Elements, Plantes, Metalls, Bèsties, Home, Paradís, Infern.

2. *Llibre de les bèsties*

En una terra s'esdevenc¹ que totes les bísties s'acordaren² que donassen tots dies una bèstia al leó, per ço que no les treballàs en son caçar³; e el leó les en apellà quíties⁴. Tots dies aquelles bísties gitaven sorts⁵, e aquella bístia sobre a qui tanyia la sort⁶, anava al leó e menjava-la. Un dia venc que caec la sort⁷ sobre una lebre, e aquella lebre trigà anar al leó tro⁸ hora de migdia, car⁹ temia morir. Molt fo irat lo leó, car tant se havia estat¹⁰ la lebre, car gran fam havia¹¹; e dix¹² a la lebre per què havia tant estat. E la lebre s'escusà, e dix que prés¹³ de aquell loc havia un leó qui deia que era rei d'aquella terra, e qui la havia cuidada pendre¹⁴. Lo leó fo molt irat, e cuidà's¹⁵ que fos veritat ço¹⁶ que la lebre li havia dit, e dix que li mostràs lo leó. La lebre se més¹⁷ primera, e lo leó la seguí. La lebre venc a un gran pèlag¹⁸ de aigua, la qual era de una bassa qui era environada¹⁹, de totes parts, de un gran mur. Con²⁰ la lebre fo sobre la aigua, e la ombra de la lebre e del leó aparegueren en la aigua, dix la lebre al leó: «Sényer, ¿veus lo leó qui és en la aigua, e vol menjar una lebre?». Lo leó se cuidà de la sua ombra que fos leó, e saltà en la aigua,

per ço que·s combatés ab²¹ aquell leó. Lo leó morí en la aigua, e la lebre ab sa sortesa²² aucís²³ lo leó.

¹ s'esdevingué, va passar / ² van acordar / ³ per tal que no les turmentés caçant-les / ⁴ les va deixar en pau / ⁵ s'ho jugaven a sorts / ⁶ tocava / ⁷ succeí que caigué la sort / ⁸ fins a / ⁹ perquè / ¹⁰ tardat / ¹¹ tenia / ¹² digué / ¹³ prop / ¹⁴ l'havia intentat posseir / ¹⁵ es pensà / ¹⁶ això / ¹⁷ es ficà / ¹⁸ estany / ¹⁹ envoltada / ²⁰ Quan / ²¹ per tal de lluitar amb / ²² astúcia / ²³ matà

3. *Llibre d'Evast i d'Aloma e de Blanquerna son fill (exordi)*

Senyor Déu gloriós, u en essència i tres en persones: a llaor i honor vostra, ab la vostra gràcia, virtut e benedicció, comença lo *Llibre d'Evast i d'Aloma e de Blanquerna son fill*; lo qual és fet per intenció que los hòmens hagen d'amar, entendre, recordar e servir a vós com a ver Déu, senyor i creador que sou de totes coses.

4. *Llibre d'Amic e Amat*

Exordi. Blanquerna fo en volentat que faés *Llibre d'Amic e Amat*, lo qual amic fos feel e devot cristià, e l'amat fos Déu.

45. Dos són los focs qui escalfen l'amor de l'amic: la un és bastit de desigs, plaers, cogitacions; l'altre és compost de temor, llanguiment, e de llàgremes e de plors.

335. Oïa l'amic paraules de son amat, en les quals lo veïa son enteniment, e per ço cor la volentat havia plaer d'aquell oïment; e lo remembrament membrava les virtuts de son amat, e los seus prometiments.

«EN TRISTÍCIA E EN LANGUIMENT»

1. ¿Qui va escriure el fragment? ¿D'on era? ¿De quin any a quin any va viure? ¿A quina obra pertany el fragment? ¿Quan el va escriure? ¿Quants capítols té? ¿Com es diu el seté capítol? ¿De què tracta?
2. ¿Qui és el protagonista del fragment i de l'obra? ¿Per què diu que “fortment se meravellava”? ¿Quin sentit té el títol de l'obra? ¿Per què estava trist l'home? ¿Com és Déu? ¿I els hòmens?
3. ¿Quin sentit té l'obra? ¿Amb quina intenció la va compondre l'autor? ¿Què era per a ell la literatura? ¿Va escriure molt? ¿Quina era la seua missió principal?
4. ¿Quina rellevància històrica té el fragment, l'obra i l'autor? ¿Què té d'especial la paraula “tristícia”?

«335. OÏA L'AMIC PARAULES DE SON AMAT»

1. ¿Qui va escriure el fragment? ¿D'on era? ¿De quin any a quin any va viure? ¿A quina obra pertany el fragment? ¿Quan el va escriure? ¿Al final de quina obra està? ¿Com s'estructura? ¿Quina finalitat té?
2. ¿Qui és l'amic del fragment? ¿I l'amat? A l'amic se li activaven les tres potències de l'ànima quan escoltava el seu amat. ¿Quines són? ¿Amb quines paraules les anomena l'autor?
3. ¿Quina finalitat té el llibre? ¿És místic? ¿Per què?

2.3. LECTURA

Lectura 2.1

«Lo sisé seny»

Des d'un punt de vista empíric, és fàcil mostrar com d'unides estan la persona i la societat amb el llenguatge. Així, l'ús de la llengua és indispensable en qualsevol activitat social, com ara en la ciència (que té un objectiu tan ample com és intentar explicar el món en què vivim). El recurs al llenguatge no és més poc necessari ni en el dret (que té la finalitat de regular el funcionament social), ni en l'educació dels joves (que facilita la reproducció de la civilització). Si girem els ulls cap a realitats socials molt més modestes (com ara l'administració de qualsevol establiment, per reduït i simple que siga), també trobarem que no poden existir sense el recurs a l'ús d'una llengua. I és que, tal com diu Tusquets (1993: 32), «no pot prescindir de l'*affatus* cap de les institucions que distingeixen la conducta racional de la irracional; religió, família, societat civil, concòrdia, cultura i civilització». El llenguatge, a més de ser un fet individual, també seria una realitat social, i tan important que, sense llenguatge, no hi hauria societat. El panorama anterior és adequat per a fer-se una certa idea sobre com de necessari és el llenguatge en la vida humana. Però, si volem entendre per a què hem format el llenguatge i quina és la seua naturalesa, hem de buscar utilitats més profundes i, per tant, més simples. Per a acostar-nos a eixe objectiu, girarem els ulls cap a l'Edat Mitjana.

En l'any 1294, Ramon Llull va escriure un tractat, *Lo sisé seny*, en què va rectificar una proposta acceptada des d'Aristòtil: les persones no tindriem cinc sentits, sinó sis. Al costat dels òrgans relacionats amb la vista, l'oïda, el tacte, l'olfacte i el gust, tenim el llenguatge, que, segons el nostre filòsof, seria «lo sisé seny». A primera vista, pareix que els sentits i el llenguatge no tenen res en comú. Tanmateix, els lectors de Llull veuen fàcilment que, entre el llenguatge i els cinc sentits d'Aristòtil, hi han propietats contràries però complementàries, cosa que relaciona o unix realitats aparentment deslligades. Vegem-ho a poc a poc.

Les característiques bàsiques dels sentits són la passivitat i la impressió. Hi ha passivitat perquè la persona no fa res (o això pareix en principi); també hi ha impressió perquè l'individu, gràcies a l'activitat dels sentits, rep impressions del món exterior. Anant pel camí invers («Con direzione inversa», Pistolesi 1996: 15), l'ús del llenguatge comporta activitat i expressió. Hi ha activitat perquè el parlant vol comunicar al receptor la seua interioritat («lo concebiment de dins», que deia Llull), objectiu que assolim fent el procés

invers de les pressions cap a dins o *in + pressions*: pressionant cap a fora o *ex + pressant* la nostra interioritat. En l'actuació dels sentits, hi ha una informació que va del món físic a l'interior de l'ésser viu; en la comunicació lingüística, tenim el procés quasi contrari, ja que la informació ix de la persona i va a parar a un altra persona.

L'oposició que hi ha entre l'activitat dels sentits i l'ús del llenguatge unix eixes dos realitats. La vida humana és una interacció contínua entre cada persona i el seu medi. Els sentits permeten que l'entorn físic de l'individu arribe al seu interior; contràriament, el llenguatge possibilita que l'interior de l'emissor arribe a les altres persones. A la vista d'eixa descripció, haurem de concloure que els sentits i el llenguatge es complementen, ja que entre els dos completen un cicle vital. Ben mirat, els cinc sentits d'Aristòtil i el de Llull formen els dos pols d'una oposició.

Lectura 2.2

Les tres religions del Llibre

La convivència entre els creients dels tres credos la va viure Ramon Llull personalment en la seva illa nadiua. A la Mallorca conquerida feia mig segle pel rei Jaume, els musulmans constituïen una part important –potser un 40%– de la població. No hi manquen tampoc grups més petits de jueus, però molt influents. Ambdues comunitats no cristianes gaudeixen d'una relativa autonomia, es regeixen per llur pròpia llei i constitueixen fins a un cert punt una mena d'Estat dins l'Estat. El mateix Llull aprendrà l'àrab amb l'ajuda d'un esclau musulmà i obtindrà del rei Jaume II el permís per a predicar l'Evangeli a les mesquites i a les sinagogues del Regne d'Aragó.

De fet, malgrat llurs diferències específiques, el judaisme, el cristianisme i l'islamisme eren tres corrents històricament emparentats, que tenien en comú el fet de ser religions d'un Llibre (la Torà, la Bíblia i l'Alcorà), de participar d'una mateixa fe en Déu (creador, jutge i remunerador) i d'utilitzar per a la seva expressió conceptual el mateix llenguatge: el de la filosofia grega transformada en teologia escolàstica. En aquest sentit, no hi ha cap inconvenient a parlar, com ho ha fet R. Pring-Mill, dels "llocs comuns" del pensament medieval. A l'època de Llull, les diferències entre les tres religions del Llibre es donen sobre el rerefons d'una *imago mundi*, acceptada per totes. Cristians, moros i jueus eren com tres veïns malavinguts que comparteixen la mateixa casa. Les diferències se sentien més a causa de la proximitat.

Cristianisme, judaisme i islamisme constitueixen, doncs, el marc cultural i religiós més immediat del pensament de Ramon Llull. La seva mirada s'obrirà després més enllà, no solament vers els diversos grups de cristians de l'Orient (grecs ortodoxos, nestorians i jacobites), sinó àdhuc vers els innombrables pobles pagans, representats sobretot en la

seva obra pels tàrtars o els mogols. I així, en el deliciós *Libre d'Ave Maria*, Lull saludarà la Mare de Déu en nom de tots els dissidents: «Ave Maria! Saluts t'aport dels sarraïns, jueus, grecs, mogols, tartres, búlgars, hongres d'Hongaria la menor, comans, nestorins, rossos, guinovins; tots aquests e molts d'altres infeels te saluden per mi, qui som lur procurador». Però tant l'esforç de Lull per reconciliar l'Església grega amb la llatina com els seus projectes de conversió dels tàrtars i els pagans són aplicacions concretes d'un ideal missioner i d'un sistema de pensament, forjats d'acord amb les necessitats del marc primordial.

Dins aquest context històric, no és gens estrany que el missioner, que en la personalitat de Lull precedeix el pensador i l'escriptor i s'hi sobreposa, fes de la conversió dels jueus i dels musulmans l'ideal de la seva vida i la finalitat de la seva obra. Tres motius bàsics el mouen. Primerament, l'amor de Déu i el zel de la seva glòria. Després, la voluntat d'ajudar tants infidels que, al seu entendre, es perden per ignorància. Finalment, el desig de convertir en realitat l'ideal medieval d'unitat religiosa de la humanitat, del qual Lull mateix ens ha deixat una bella i clara formulació: «E pus que tots quants som no haven més un Déu, un senyor, una reina o una dona, que tots ensems, ço és saber, tots quants hòmens ha en lo món, no hagen més una fe, una creença, ço és, la sancta fe cristiana».

Lectura 2.3

Ramon Llull, inspirador de la combinatòria i el pensament en xarxa

La faceta trobadoresca del filòsof i teòleg Ramon Llull és molt coneguda per obres de referència de la literatura catalana com el *Llibre de meravelles*, que comprén la famosa rondalla de caràcter psicosocial anomenada *Llibre dels bèsties*.

«Un pot entrar a la figura de Ramon Llull per moltes portes», ha dit aquest matí en roda de premsa Vicenç Villatoro, director del Centre de Cultura Contemporània de Barcelona (CCCB), que demà inaugura l'exposició «La màquina de pensar: Ramon Llull i l'ars combinatòria» i que es podrà veure fins al pròxim 11 de desembre d'enguany.

Menys conegut és el vessant científic del personatge. El místic mallorquí, fill d'una família d'origen català que va acompanyar al rei Jaume I poc després de la Conquesta de Mallorca en el segle XIII, es va topar amb la combinatòria –una branca de les matemàtiques– per voler convertir els infidels al cristianisme.

Ramon Llull va crear un sistema filosòfic de coneixement (conegut com a *Ars*) per a demostrar de forma racional l'existència de Déu. D'esta manera, va desenvolupar un llenguatge amb vocació universal que se servix d'un conjunt de figures geomètriques i símbols, que combinen lletres i conceptes, per a establir relacions entre elements.

«És natural que pel camí Llull es topara amb la combinatòria i la lògica perquè les matemàtiques són l'única manera de desenvolupar un llenguatge universal», resumix Lali Barrière, músic, artista i matemàtica de la Universitat Politècnica de Catalunya (UPC).

Hui en dia la combinatòria és un àmbit de les matemàtiques que s'ocupa de l'estudi dels elements d'un conjunt i les relacions que existixen entre ells, per exemple el càlcul de probabilitats.

«Llull va tindre la intuïció extraordinària de veure que tot estava relacionat», destaca Amador Vega, comissari de l'exposició, doctor en filosofia i catedràtic d'estètica a la Universitat Pompeu Fabra (UPF).

Les aportacions de l'*Ars* de Ramon Llull van inspirar l'*Ars combinatòria* (1666), un dels dos llibres filosòfics del lògic i matemàtic Gottfried Wilhelm Leibniz, que va ser contemporani i enemic d'Isaac Newton. «Leibniz reconeix la influència de Llull a l'*Ars combinatòria*», comenta Barrière sobre un personatge que considera «molt interessant, curiós i estrafolari» que va fer unes aportacions molt potents dins de les seues limitacions, ja que planteja coses que es van desenvolupar al cap d'uns segles.

2.4. REDACCIÓ

ATENCIÓ: Segueix les instruccions de la pàgina 32 per a elaborar la redacció.

OPCIÓ A: FICCIÓ

Redacta una **faula** breu de creació pròpia en què els animals que la protagonitzen ens ensenyen que val més compartir que competir.

- ▶ El narrador ha de ser **omniscient**.
- ▶ Inserir més d'un **diàleg** en estil directe.

OPCIÓ B: OPINIÓ

Imagina't que, durant un dia, perds «**lo sisé seny**», és a dir, no tens la facultat d'entendre ni usar el llenguatge. ¿En què t'afectaria? ¿Com et sentiries? ¿Creus que el llenguatge és igual de vital per als humans com els cinc sentits? ¿Per què? ¿Què ens aporta? (...)

- ▶ Durant l'escrit, fes una referència mínima a **Ramon Llull**.

2.5. LINGÜÍSTICA

ELS DIALECTES DEL CATALÀ-VALENCIÀ

1. Llengua i dialecte

Una **llengua** és un sistema que fa servir una comunitat de persones per a comunicar-se entre elles. La llengua va intrínsecament lligada a la **identitat col·lectiva**: si dos individus es parlen i s'entenen, es reconeixen com a membres del mateix grup. D'aquí ve la vinculació de la llengua amb la **nació**. De fet, passa que, malgrat la intercomprensió mútua, hi ha un interès secessionista i es conceben dos llengües on objectivament n'hi ha una, com el cas del serbi i el croat. I passa també que, entre parlants d'una llengua, no hi ha plena intercomprensió, com entre els alemanys del nord i del sud.

Una llengua no és uniforme, sinó que presenta moltes **variacions**. Les més perceptibles són les geogràfiques; en efecte, no parla exactament igual una persona de Benicarló que una d'Alzira, per exemple (o de Càlig, sense anar més lluny). En el fons, una llengua és un concepte abstracte, i naix de la voluntat d'aglutinar i unificar les diferents maneres de parlar afins, conegudes com a **dialectes**. Malgrat la complexitat del concepte, una **llengua** és, objectivament, un conjunt de parlars o dialectes que compartixen la major part de característiques i, per això mateix, els seus parlants s'entenen entre ells i són conscients de formar part de la mateixa comunitat.

2. La nostra llengua

L'Acadèmia Valenciana de la Llengua (AVL) definix el **català** com a «llengua romànica parlada a Catalunya, així com a les Illes Balears, el departament francès dels Pirineus Orientals, el Principat d'Andorra, la franja oriental d'Aragó, la ciutat sarda de l'Alguer i la Comunitat Valenciana, on rep el nom de *valencià*». I definix **valencià** com a «llengua romànica parlada a la Comunitat Valenciana, així com a Catalunya, les Illes Balears, el departament francès dels Pirineus Orientals, el Principat d'Andorra, la franja oriental d'Aragó i la ciutat sarda de l'Alguer, llocs on rep el nom de *català*». Esta doble nomenclatura, referendada en els estatus d'autonomia, obliga a referir-se a la nostra llengua amb un nom compost: **català-valencià**.

3. Els nostres dialectes

LLENGUA	BLOC DIALECTAL	DIALECTE
CATALÀ-VALENCIÀ	ORIENTAL	septentrional o rossellonès
		central
		balear
	OCIDENTAL	nord-occidental
		valencià o sud-occidental

La disciplina lingüística que estudia els dialectes és la **dialectologia**. Observant la manera de pronunciar les vocals àtones, els dialectòlegs van establir que el català-valencià es dividia en dos **blocs dialectals**.

- a) El **bloc occidental** es parla a Andorra, a la franja d'Aragó, a la província de Lleida, a les comarques tarragonines sud-occidentals, a València i al Carxe (Múrcia). Es distingixen les cinc vocals àtones.
- b) El **bloc oriental** es parla al Rosselló, a les províncies de Girona i Barcelona, a les comarques tarragonines nord-orientals, a les Illes Balears i a l'Alguer (ciutat de l'illa de Sardenya, Itàlia). Només té tres vocals àtones: i, u i ə. La e i la a àtones es pronuncien /ə/ (*əl parə*) i la o àtona es pronuncia u (*cumprem*), excepte a Mallorca (*comprem*).

El **BLOC OCCIDENTAL** es compon de dos dialectes:

- a) El **nord-occidental** es parla a Andorra, a la província de Lleida, a la franja d'Aragó i a les comarques tarragonines i castellonenques que pertanyen històricament a la diòcesi de Tortosa (la Terra Alta, la Ribera d'Ebre, el Baix Ebre, el Matarranya, el Montsià, els Ports i el Baix Maestrat). Es caracteritza per la forma *jo parlo*, l'ús de l'article *lo* i la no-pronúncia de la r de *cantar* i la t de *jugant*.

En **ribagorçà** diuen *ploure* i *puià* (pujar). En **pallarés** diuen *puià* (pujar) i *dormiva* (dormia). A **Lleida** diuen *casε*, *pobble* i *ell parle*. En **tortosí** diuen *io*, *que vinguen*, *natros / natres*, *meua / teua / seua* i *este / eixe*. Al Matarranya i part del Maestrat diuen *que pàrlon*.

- b) El **valencià o sud-occidental** es parla a València i al Carxe (Múrcia), encara que les comarques septentrionals valencianes dels Ports i el Baix Maestrat es consideren valencià tortosí. Es caracteritza per la forma *io parle*, la forma *que vinguen*, l'ús de *este* i *eixe*, l'ús de *vesprada*, *oratge*, *xiquet* i *hui*, els numerals *dèssset*, *díhuit* i *dèneu*, els pronoms *mos* i *vos*, els demostratius *açò* i *ací*, els possessius *meua*, *teua* i *seua* i la pronúncia de la r de *cantar* i la t de *jugant*.

En valencià **septentrional** diuen *ell parle* (com a Lleida). En **central** diuen *cantí* (vaig cantar), *alceu-se*, *taronxes* i *possar*. En valencià **meridional** diuen *bau* (bou), *tεrre* (terra), *porto* (porta) i *astò* (açò).

El **BLOC ORIENTAL** es compon de tres dialectes:

- a) El **septentrional** o **rossellonés** es parla en terres de l'antic bisbat d'Elna, actualment el departament francès dels Pirineus Orientals, que comprén les comarques del Rosselló, el Vallespir, el Conflent, el Capcir i la Cerdanya francesa. Es caracteritza per dir *cançú* (cançó), *musica* (música), *pei* (peix), *deseset* (dèsset), *jo canti* (jo canto), *Ho sap pas* (No ho sap), etc.
- b) El **català central** es parla a les províncies de Girona, Barcelona i la part de Tarragona que no forma part de la diòcesi de Tortosa. És el dialecte amb més parlants. Es caracteritza per dir *jo parlu*, *furmatxə* (formatge), *sor* (sort), *pareia* (parella), *cashə* (caixa), *panshə* (panxa), etc.

El **parlar salat**, usat a una franja litoral gironina (especialment a Cadaqués), consistix en dir *es cotxe* (el cotxe) o *sa cartera* (la cartera), i va ser exportat a les illes Balears. En **barceloní** diuen *aquet* (aquest), *duguəs* (dues) i l'article personal (*el Pere*). En **tarragoní** diuen *caixa* (amb i), *fenya* (feina), *pantxa* (panxa) i *cavall* (amb v).

- c) El **balear** es parla a les illes Balears. És el dialecte més particular per la seua condició insular. Es caracteritza per dir *es carrer* i *s'arena* (article salat), *jo parl* (jo parlo), *parlam* i *parlau* (parlem i parreu), *famili* (família), *aigo* (aigua), *fəró* (fer-ho), *əttó* (actor), *veim* i *veis* (veem i veeu), *si cantàs* (si cantara o cantés), *mos convé* (ens convé), *en Joan*, *contra jo* (contra mi), *ca* (gos), *nin* (xiquet), *al·lot* (xic), *horabaixa* (vesprada), *qualque* (algun)...

L'**alguerés**, més que un dialecte, és un parlar, usat a la ciutat de l'Alguer, a la costa nord-occidental de l'illa de Sardenya (Itàlia). És el parlar més exòtic i es manté com a tret folklòric. En alguerés diuen *ururar* (olorar), *jamanca* (germana), *perra* (pedra), *janol* (genoll), *cutxu* (gos), *assai* (molt).

ACTIVITATS

1. ¿Quines tres condicions s'han de donar perquè un conjunt de parlars siguin considerats una llengua?
2. ¿En quins territoris es parla el català-valencià? ¿Quants països comprén i quins són?
3. Si un parlant pronuncia l'oració següent, ¿com detectaríem que és oriental? ¿l occidental? ¿l de Mallorca?

Poseu les taules a un costat.

4. ¿Quins són els cinc grans dialectes del català-valencià? ¿On es parla cada un?
5. Digues quin dels cinc grans dialectes parlen els habitants de cada una d'estes dotze poblacions.

Vinaròs, Vic, Perpinyà, Tremp, Maó, Manresa,
Ripoll, Tortosa, Reus, Xàtiva, Balaguer, Palma

6. Observa les transcripcions següents, i indica de quin bloc dialectal és, a quin dialecte pertany i, si es pot, a quin parlar correspon.

Exemple: Eixe xic los ha demanat que no crídon. → bloc occidental / dialecte nord-occidental / parlar tortosí (Matarranya o Maestrat)

a) El Miquel i jo vulem duguæs cashæs.	e) ¿Pæssejau æs ca molt sovint?
b) Aræ li falte compra'ls mobbles.	f) ¿Astò tamé hu fas a 'scolo?
c) Jo pænsi que visitærem pas læ turræ.	g) El cutxu ururava las perras.
d) A la vespra' vingueren a cassa.	h) Ell dormiva; jo vai puià al terrat.

3.1	NORMATIVA	El lèxic	59
3.2	LITERATURA	Les cròniques (XIII-XIV)	63
3.3	LECTURA		70
3.4	REDACCIÓ		75
3.5	LINGÜÍSTICA	Les modalitats normatives	76

3.1. NORMATIVA

1. ORTOGRAFIA

L'ull humà

L'òrgan de la vista de les persones és pràcticament esfèric: fa uns 2,5 cm de diàmetre. La part exterior és l'escleròtica, que és una membrana blanca i opaca, mentres que la part anterior és la còrnia, que és transparent i té una curvatura més gran.

Darrere de la còrnia es troba l'humor aquós, una dissolució líquida de sal que és retinguda pel cristal·lí, un cos elàstic, transparent i gelatinós que es comporta com una veritable lent convergent biconvexa. El cristal·lí està subjectat pels seus extrems al globus ocular pels músculs ciliars, els quals varien el seu radi de curvatura i, per tant, la seua distància focal. Darrere del cristal·lí, està l'humor vitri, un líquid transparent que ompli tot l'espai restant del globus ocular.

La llum entra a l'ull a través de la pupil·la (la nineta), que és una obertura de diàmetre variable que hi ha al centre de l'iris, la pigmentació del qual dona el color dels ulls. És l'iris el que, en contraure's o expandir-se, fa que la pupil·la disminuisca o augmente de diàmetre. La pupil·la és un diafragma que deixa entrar més o menys llum segons la intensitat d'emissió.

Finalment, els rajos de llum, després de travessar la còrnia, l'humor aquós, el cristal·lí i l'humor vitri, arriben a la retina, una pantalla interior que conté un tipus de cèl·lules nervioses sensibles a la llum. La imatge formada a la retina és enviada al cervell a través del nervi òptic.

2. GRAMÀTICA

EL LÈXIC

1. ELS HIPERÒNIMS I LES DEFINICIONS

Els hiperònims són paraules que inclouen el significat d'altres paraules. Les definicions de noms i verbs comencen per un hiperònim (mai per "és quan").	
La definició d'un nom comença per un nom .	La definició d'un verb comença per un verb .
L' alegria és un sentiment de satisfacció. Una taula és un moble que...	Cridar és parlar en veu massa alta. Comprar consisteix en adquirir un producte...

Completa les definicions amb l'hiperònim corresponent.

- a) Una botella és ___ per a contindre líquids.
- b) Parlar consisteix en ___ el pensament amb paraules.
- c) La nevera és ___ que manté els aliments frescos.
- d) Guanyar és ___ la victòria en una competició.

Formula correctament les dos definicions següents.

- a) Donar és quan cedixes una cosa a algú.
- b) La son és quan tens ganes de dormir.

2. TRES PARELLS DE VERBS

dormir	'reposar'	Va dormir nou hores d'una tirada.
adormir-se	'estar a punt de dormir'	Estava tan cansat que es va adormir al sofà.

posar	Ubicar una cosa adjacent a una altra. <i>Posa els gots a la taula.</i>	≠ llevar
ficar	Posar una cosa dins d'una altra. <i>Fica els gots en el llavaplat.</i>	≠ traure
Per a referir-nos a un missatge escrit, usem el verb " escriure " (<i>Jo he escrit un altre exemple</i>) i el verb " dir " (<i>¿Què diu ahí?</i>).		

manar	'ordenar'	El professor li va manar un treball interessant.
enviar	'trametre'	Li va enviar el treball per correu electrònic.

Traduïx estes oracions al valencià.

- a) El bebé se durmió en los brazos de su padre.
- b) The student has fallen asleep on the table.
- c) Saca esa botella del frigorífico y mete esta otra.
- d) ¿Me puedes decir qué pone en ese cartel?
- e) El mensaje que me mandó es muy gracioso.

3. MIG / MITJÀ

mig, mitja, mitjos, mitges	determinant (va davant del nom)	que és la mitat o quasi	Es va clavar un entrepà de mitja barra.
mitjà, mitjana, mitjans, mitjanes	qualificatiu (va darrere del nom)	que està entre dos extrems	Té dos germans; ell és el germà mitjà.

No s'han de confondre els noms *mitja* i *mitjana*. Una **mitja** és una calça (*Teniu un forat a la mitja*), mentres que una **mitjana** és una quantitat (*En total, tinc un 8 de mitjana*).

Traduïx estes oracions al valencià.

- a) You can choose three sizes: large, medium and small.
- b) La verdad es que ha sacado una buena nota media.

4. POSSIBLE / PROBABLE

possible	Que pot ser o pot passar. <i>Amb una antena parabòlica és possible veure molts canals de televisió.</i>
probable	Que hi han raons per a pensar que serà o passarà. <i>És probable que l'any 2030 encara existisca la humanitat.</i>

Està completament ras; és possible que ploja, però no és gens probable.

Completa el fragment amb els adjectius **possible** o **probable**.

- a) No és ___ que l'ésser humà isca del sistema solar.
- b) Si no t'afanyes, és ___ que perdem el tren.
- c) És poc ___ que guanyem la lliga, però encara és ___.
- d) Que caiga un meteorit a la Terra és ___, però no és ___.

5. VERBS PARTICULARS (I)

aconseguir	Va aconseguir el seu objectiu.	carregar	Posa el mòbil a carregar.
acostumar-se	Acostuma't (o avesa't) a matinar.	compondre	Va compondre 128 poemes.
adonar-se	No es va adonar de res.	endarrerir	El tren s'ha endarrerit una hora.
ajuntar	Ajunteu-vos més per a la foto.	envair	L'aigua va envair la carretera.
apegar	Apegueu el cartell a la paret.		

Traduïx estes oracions al valencià.

a) Está a punto de conseguirlo.	f) The website is not loading.
b) Debes acostumbrarte al horario.	g) Eva composes song lyrics.
c) ¿Te das cuenta de que te quiere?	h) The bus is late.
d) Juntad un poco más las sillas.	i) Hitler invaded Poland.
e) Stick the poster on the wall.	j) You can get what you want.

6. VERBS PARTICULARS (II)

esbrinar	Volia esbrinar qui era son pare.	pertànyer	Les terres pertanyien al senyor.
garantir	Em va garantir que ho faria ella.	reflectir	La lluna es reflectia en la mar.
heretar	Ha heretat una casa dels avis.	segrestar	Segrestaren un home milionari.
humiliar	No t'has de deixar humiliar mai.	venjar-se	Es volia venjar d'aquella ofensa.
nodrir	Els nadons es nodrixen amb llet.		

Traduïx estes oracions al valencià.

a) La policía averiguó quién era.	f) France belongs to the European Union.
b) Eso no garantiza nada.	g) Light reflects off the screen.
c) Heredaron una fortuna.	h) Ayer secuestraron a un hombre.
d) Que nadie te humille nunca.	i) He didn't take revenge on the boy.
e) ¿De qué se nutren las plantas?	j) We have inherited a house.

3.2. LITERATURA

LES CRÒNIQUES

1. Context

1. **La historiografia medieval.** Des de sempre hi han hagut narracions que pretenen deixar constància dels fets de personatges històrics. En l'edat mitjana, hi havien tres classes de **narracions historiogràfiques**:

a) Els **annals** i les **cròniques** erudites escrites en **llatí** en les esglésies i els monestirs, com és el cas dels *Gesta Comitum Barchinonensium* (Fets dels comtes de Barcelona), del segle XII.

b) La **matèria de Bretanya**, novel·les cortesianes de tema artúric aparegudes en **francès** a partir de la segona mitat del segle XII, com és el cas de les novel·les de Chrétien de Troyes (segle XII), que van tindre molta difusió en terres occitanes i catalanes, d'on és el *Blandín de Cornualla* (segle XIII o XIV).

c) Les **cançons de gesta** o epeies, narracions populars en vers escrites en **romanç** i difoses per joglars, com és el cas de la *Chanson de Roland* (en francès, del segle XI) i el *Cantar del Mío Cid* (en castellà, del segle XIII). En català, no se'n conserven, però es sap que n'hi havien.

2. **El català o catalanesc.** En la segona mitat del **segle XIII**, el **romanç català** adquireix una gran importància dins la Corona d'Aragó en detriment del llatí. És per això que l'any **1264** Jaume I dictamina que la documentació de la Corona, a més d'estar en llatí, siga redactada en llengua romanç (català i també aragonès): és quan apareix la versió catalana de la majoria de lleis (Furs de València, Usatges de Barcelona, Costums de Tortosa i Llibre del Consolat de Mar). Els encarregats d'esta documentació eren els **cancellers reials**, uns funcionaris selectes que establien un model de llengua codificat i vàlid per a tota la Corona.

3. **Les grans cròniques medievals.** Les grans cròniques medievals són **quatre obres historiogràfiques** escrites en **romanç català** entre els **segles XIII i XIV** que narren els fets més importants dels reis del Casal d'Aragó amb la finalitat de deixar-ne constància i de fer-ne propaganda política. Són considerades les obres historiogràfiques més importants de la literatura europea medieval.

2. Autors i obres

1. *Llibre dels feits* o Crònica de Jaume I

a) El mateix rei Jaume I (1208-1276) va ser el primer que es va veure empès a deixar constància en **romanç** català de les gestes més importants del seu regnat en una crònica anomenada ***Llibre dels feits***.

b) Però no va ser Jaume I qui va escriure la crònica, sinó que ell revivia com en una **conversa** els fets davant d'escriptors (cancellers reials) que redactaven cada episodi, per això té un **estil** oral, espontani i segmentat.

c) És una **crònica autobiogràfica** escrita en primera persona, però amb un **plural majestàtic**, que és la primera persona del plural (*nós*) que feien servir les majestats.

d) El llibre es dividix en 566 capítols i té **quatre parts**: les dos primeres (2-327) van ser redactades a Xàtiva en 1244 i contenen el naixement i la infantesa (1208-1228) i les conquestes de Mallorca i València (1228-1240); les altres dos (328-566) van ser redactades en 1274 probablement a Barcelona (1242-1276).

e) La narració és molt **versemblant** (conté detalls de la vida quotidiana), i en algun moment adopta un **to èpic** (influència de les epopeies). De la personalitat del monarca, destaca la seua **religiositat** (creu que tots els seus fets són guiats per la providència divina) i la seua **bel·licositat** (era un estrateg molt hàbil).

2. Crònica de Bernat Desclot o *Llibre del rei en Pere e dels seus antecessors passats*

a) Va ser escrita en **1288** per **Bernat Desclot**, un cronista probablement rossellonès de la Cancelleria Reial. No era rei, per això va escriure els fets en **tercera persona**.

b) Dos terços de la crònica estan dedicats als 9 anys de regnat de **Pere II el Gran** (1276-1285), fill i hereu de Jaume I, i coetani de Bernat Desclot, el qual tracta el monarca com a un **heroi cavalleresc**. L'altre terç de la crònica tracta sobre els «antecessors passats»: des de Ramon Berenguer IV fins a Jaume I.

3. Crònica de Ramon Muntaner

- a) Ramon Muntaner (1265-1336) va escriure la seua crònica a Xirivella **entre 1325 i 1328**. Este ciutadà català de València i de Mallorca va ser un militar de confiança dels reis del Casal d'Aragó, i va redactar la crònica més **llarga i patriòtica** de les quatre (va ser escrita per a ser llegida).
- b) Narra els fets succeïts des del naixement de Jaume I (1208) fins a la coronació d'Alfons III el *Benigne* (1327), però es centra en el regnat de Jaume II el *Just* (1291-1327), principalment en l'expedició a Orient dels **almogàvers** (soldats d'infanteria que servien per a fer incursions en terres sarraïnes), comandada per Roger de Flor.

4. Crònica de Pere III el Cerimoniós

- a) Pere III el *Cerimoniós* va ser un rei erudit i va manar escriure la seua crònica amb **la finalitat** de donar prestigi a la monarquia i de justificar la seua política. No la va redactar ell personalment, sinó que va ser un treball de diversos **escrivans**. Es redactà en dos moments: **1382-1383 i 1385**.

- b) La crònica abasta **60 anys**: el regnat del seu pare, Alfons III el *Benigne* (1327-1336), i el seu propi regnat (1336-1387). Tria la forma autobiogràfica i el plural majestàtic, com en el *Llibre dels feits*, el qual confessa haver llegit. La narració és **realista** i és plena de detalls personals, i el llenguatge és planer.

1. ¿Què és la matèria de Bretanya i les cançons de gesta? Digues una obra de cada. ¿De quan daten? ¿En quina llengua s'escrivien?
2. ¿Qui eren els cancelleres reials? ¿De què s'encarregaven? ¿Quines noves directrius van rebre l'any 1264?
3. ¿Què són les quatre grans cròniques? ¿De quan daten? ¿En quina llengua estan escrites? ¿Quina finalitat tenien? ¿Per què són rellevants?
4. ¿Quines van ser les quatre grans cròniques? ¿Qui va escriure cada una i en quina data?
5. ¿Quines dos cròniques van ser gestades per reis?
6. ¿Qui eren els almogàvers? ¿Quin cronista va narrar la seua expedició? ¿Qui la comandava?
7. **Ordena cronològicament els nou primers reis de la Corona d'Aragó i relaciona'ls amb els anys del seu regnat.**

anys de regnat: 1137-1162 / 1162-1196 / 1196-1213 / 1213-1276 / 1276-1285 / 1285-1291 / 1291-1327 / 1327-1336 / 1336-1387

reis: Pere I el *Catòlic* / Alfons III el *Benigne* / Ramon Berenguer IV el *Sant* / Pere III el *Cerimoniós* / Jaume I el *Conqueridor* / Alfons II el *Franc* / Pere II el *Gran* / Jaume II el *Just* / Alfons I el *Trobador*

3. Fragments

1. *Llibre dels fets. Crònica de Jaume I*

1. E per tal que els hòmens coneguessen e sabessen, quan hauríem passada aquesta vida mortal, ço que nós hauríem fait ajudant-nos lo Senyor poderós, en qui és vera trinitat, lleixam aquest libre per memòria, a aquells qui volran oir de les gràcies que Nostre Senyor nos ha faites, e per dar exempli a tots los altres hòmens del món, que facen ço que nós havem fait de metre sa fe en aquest Senyor qui és tan poderós.

5. Ara contarem en qual manera nós fom engenrats e en qual manera fo lo nostre naiximent. [...] Aquella nuit que abdós [Nostre pare lo rei En Pere e la reina nostra mare] foren a Miravalls, volc Nostre Senyor que nós fóssem engenrats. E, quan la reina nostra mare se sentí prenys, entrà-se'n a Montpestller. E aquí volc Nostre Senyor que fos lo nostre naiximent en casa d'aquells de Tornamira, la vespra de nostra dona sancta Maria Candeler. E nostra mare [...] féu fer dotze candeles totes d'un pes e d'una granea, e féu-les encendre totes ensems, e a cada una més sengles noms dels apòstols, e promés a Nostre Senyor que aquella que pus duraria, que aquell nom hauríem nós. E durà més la de sent Jacme bé tres dits de través que les altres. E per açò e per la gràcia de Déu havem nós nom En Jacme.

2. Crònica de Ramon Muntaner

1. Un dia, stant yo en una mia alqueria¹ per nom Xiluella², qui és en la horta de València, e durmint en mon llit, a mi vench³ en visió un prohóm⁴ vell, vestit de blanch, qui em dix⁵: «Muntaner, lleva, sus⁶, e pensa de fer un libre de les grans maravelles que has vistes que Déus ha feytes en les guerres hon tu és estat; com a Déus plau⁷, que per tu sia manifestat. E vull que sàpies, que per quatre coses assenyalamment t'ha Déus allongada⁸ la vida, e t'ha portat en bon estament⁹, e portarà a bona fi. [...]».

¹ casa de camp / ² Xirivella / ³ em va vindre / ⁴ persona important / ⁵ digué / ⁶ alça't, va (lleva't, va) / ⁷ així que Déu vol / ⁸ t'ha allargat Déu / ⁹ t'ha col·locat en una bona classe social

191. Tres barons de França arribaren a Sicília en ajuda del rei Carles per venjar els seus parents, que havien estat morts en la guerra d'aquesta illa en temps del senyor rei En Jaume. Aquests tres barons portaven amb ells tres-cents cavallers escollits entre els millors de França, als quals posaren per nom «els cavallers de la mort». I vingueren a Catània amb el propòsit de combatre com fora amb el noble En Guillem Galceran, comte de Catancer, i amb don Blasco d'Alagó, que estaven de part del rei de Sicília; així ho juraren en arribar a Catània, de forma que tothom els deia «els cavallers de la mort» tal com ells mateixos s'anomenaven.

Què us diré? Un dia s'assabentaren que el comte Galceran i don Blasco eren en un castell de Sicília anomenat Gallano. Els tres-cents cavallers, amb molts soldats armats i altra gent que els va voler acompanyar, se n'anaren a Gallano. El comte Galceran i don Blasco ho van saber i, en passar revista a la tropa que tenien, trobaren que no eren més de dos-cents hòmens a cavall i tres-cents de peu. Tanmateix, van acordar que de tota manera els presentarien batalla. [...]

Quan les dues hosts es van veure, els almogàvers del comte Galceran i de don Blasco cridaren: «Desperta, ferro! Desperta!», i aleshores, tots a una, van picar amb la punta de les llances en les pedres, i de cadascuna en feien eixir foc, de manera que pareixia que tot el món fora una lluminària.

«1. E PER TAL QUE ELS HÒMENS CONEGUESSEN E SABESSEN»

1. ¿Qui va escriure el text? ¿Quan? ¿On? ¿A quina obra correspon?
¿En quantes parts es dividix? ¿A quina part correspon el fragment?
2. ¿A què es dedicava l'autor? ¿Què volia transmetre en el fragment?
¿Amb quines dos finalitats concep el llibre? ¿Per què té un estil oral i espontani?
3. ¿En quina persona gramatical està escrit el text i l'obra? ¿Què té d'especial? ¿Per què l'autor recomana que tothom tinga fe en Déu?
¿En què es nota la creença de l'autor en la providència?
4. ¿Quina rellevància històrica té el fragment i l'autor?

«191. TRES BARONS DE FRANÇA»

1. ¿Qui va escriure el text? ¿Quan? ¿On? ¿A què es dedicava? ¿A quin tipus d'obra pertany? ¿Què té d'especial l'obra en relació a les del seu gènere?
2. ¿On van ocórrer els fets narrats en el fragment i quan? ¿Quines dos hosts s'enfronten? ¿Per què? ¿A favor de quin rei està cada bàndol?
¿De quin bàndol està l'autor? ¿Quina hipèrbole el delata? ¿Quin nom rebien els seus soldats i qui els comandava? ¿Quina missió tenia?

3.3. LECTURA

Lectura 3.1

Les donzelles lleidatanes

A la ciutat de València, l'església més antiga i més gran es diu la Seu. La Seu és tota de pedra bellament treballada, i aquesta seu té un campanar alt i fort –el Miquelet–, el cimbori, que l'ompli de claror per dins, i tres portes: la dels Ferros, la dels Apòstols i la de l'Almoina, que també es diu del Palau, i és la més vella de les tres. Al capdamunt d'aquesta porta hi ha catorze caps de pedra: set d'home i set de dona, i una llegenda molt vella explica per què s'hi van esculpir els retrats d'aquells personatges.

El rei Jaume havia vençut els moros de València, i aquests moros havien fugit perquè havien perdut la guerra, i deixaven les cases, els camps i l'aigua, i les muntanyes i els castells, i les séquies i els molins. Tota aquesta riquesa sense amo, el rei Jaume la donava als seus guerrers. Ja no tenien cap guerra a fer: arraconaven l'espasa i es tornaven llauradors, i així naixia un nou país. Era un país una miqueta estrany, un país només a mitges, perquè no hi havia dones, tan sols homes, i això no podia ser: envellirien, moririen i s'acabaria el país (que en aquell temps tan antic era un regne, un regne que es feien a la mida, nou de trinca, acabat d'estrenar, amb un rei i tot que tenien). És clar que calia donar una solució al problema, i el rei Jaume va enviar a buscar a la ciutat de Lleida set-centes fadrines per casar-les amb els seus súbdits i fer un país normal i que pogués durar. I aquelles i aquells van tenir fills i filles, els quals es van casar i van tornar a fer més fills i filles, que tampoc no van parar de fer-ne, de fills i filles, i així, seguint la mateixa norma, fins avui que quasi no cabem, de tants que som, els valencians. Els encarregats d'acompanyar aquelles primeres set-centes mares en el seu viatge de Lleida a València van ser set matrimonis amics del rei: els catorze caps de pedra de la porta del Palau.

Aquesta història és una llegenda, i les llegendes no són veritat, però tampoc no són mentida; són la forma amena i senzilla d'explicar un fet semblant.

Grans invents de la baixa edat mitjana

Sovint es veu l'edat mitjana com un període fosc, bàrbar, ple de fanatisme religiós i violència. No obstant això, la imatge que en tenim contrasta amb la realitat. Encara que van haver guerres, epidèmies i calamitats, durant la baixa edat mitjana (segle XI-XV), van florir algunes ciències, com la filosofia, i es van dur a terme molts avanços pràctics, la majoria importats de l'Orient, que van permetre a la població créixer, agrupar-se en ciutats i portar una existència una mica més còmoda.

En el camp de la navegació, destaca l'invent de la brúixola "seca", que es diu així perquè ja no necessitava aigua com l'anterior. Constava d'agulla magnetitzada, tapa de vidre i carta nàutica, amb la rosa dels vents dibuixada, tot a l'interior d'una capseta, "buxula" en italià medieval.

Si bé es va inventar a la Xina, el paper va arribar a Europa cap al segle XIII, on es va mecanitzar el seu procés de fabricació. Fins llavors, per a escriure s'havia usat pergamí, que eren pells de cabra o carner adobades. El procés de fabricació de pergamí era molt costós, i per això se solien esborrar els textos escrits, escrivint de nou damunt, per a reaprofitar els pergamins. Una innovació va ser l'enquadernació, una tècnica que va donar forma als llibres tal com els coneixem, amb llom, cobertes i pàgines.

Del segle XII són les primeres lents convexes, fetes a Venècia, i servien per a per a corregir la presbícia o "vista cansada". Les lents còncaves no van ser desenvolupades abans del segle XV. Les primeres lents eren unes simples lupes que es col·locaven sobre la lectura; posteriorment, van començar a posar-se les ulleres pinçades al nas. Fins al segle XVIII no es té constància de les primeres ulleres amb patilles.

¿Sabies que abans del segle XIII no hi havien espills? La primera referència a un espill de vidre la trobem pocs anys abans que començara el segle XIII, amb la popularització del vidre de Bohèmia i Murano. S'inventà col·locant una làmina de metall polit, generalment coure, plata o bronze, en un costat del vidre.

Les hores de sol es van començar a percebre a Europa com a fraccions regulars a partir del segle XIII, quan els primers rellotges mecànics es van instal·lar als campanars, com el de Praga. Per a llavors, ja hi havia precedents a la Xina (ss. X i XI) i a Síria (s. XII). Es col·locaven en llocs elevats perquè el so de les campanes havia d'arribar ben lluny. Més avant es va incloure l'agulla que assenyalava les hores, però el minuter no va aparèixer fins al s. XV.

No més poc important va ser l'invent dels botons amb traus per a ajustar o tancar una vestimenta, els quals van permetre abaratir i millorar les peces. La seua primera fabricació en sèrie va tindre lloc a Alemanya. Al principi, el botó era un objecte de luxe, confeccionat amb materials preciosos i venut per joiers, però més avant van començar a fabricar-se amb materials més corrents, com coure, llautó o vidre. També es van inventar les mànegues extraïbles. A més, les primeres filoses (o màquines de filar), importades a Europa probablement des de l'Índia, van facilitar la confecció dels teixits.

Un dels invents més transcendents va ser segurament la pólvora, una mescla de carbó, salnitre i sofre. La van descobrir els xinesos a la fi del segle IX i, encara que la usaven per a elaborar vistosos focs artificials, també la van usar per a finalitats molt menys innocents. En el segle XIII ja la usaven amb finalitats bèl·liques a l'Índia, Mongòlia, Pèrsia i, en general, a tot el món islàmic. En el segle XIV es llancen els primers projectils a Europa. Els primers canons, usats per primera vegada a Europa en 1324, explotaven sovint, mancaven d'una mesura estàndard per al diàmetre dels projectils i eren pesats i difícils de transportar. Així i tot, sembraven el pànic en les files enemigues.

L'increment de la població en la baixa edat mitjana va obligar a augmentar la superfície de cultiu i a apostar per llegums i cereals. Però de poc hauria servit cultivar-los en grans quantitats si els molins hagueren continuat sent manuals. D'ací ve la importància del molí d'aigua per a moldre els cereals. En regions amb escassetat d'aigua, com La Manxa, van sorgir els molins de vent.

En els banquetes medievals cada comensal portava el seu ganivet, però compartia la copa i el plat de fusta amb el veí. Les mans feien la resta. Les primeres forquetes, de dos puntes, no van aparéixer a Occident fins al segle XI, i es consideraven una pecaminosa extravagància. Estofats i llegums solien posar-se sobre una llesca de pa, però hi ha una invenció medieval que segurament va contribuir a popularitzar la forqueta: la pasta bullida de sémola, que apareix entre els ss. XII i XIII. Forqueta i pasta es van expandir simultàniament des d'Itàlia per Europa i la conca mediterrània. Els macarrons i els "vermicelli", parents pròxims dels espaguetis, a penes han canviat.

En el camp matemàtic, es va popularitzar per Europa el sistema de numeració aràbic, que permet calcular molt més ràpid perquè és posicional: la mateixa xifra servix per a expressar unitats, dècimes o centèsimes segons la posició que ocupa. Per a això, compta amb la màgica ajuda del zero, un número que per als romans mancava de sentit, però que es va convertir en el pilar del sistema decimal, cosa que va facilitar enormement la tasca de multiplicar, dividir i calcular amb fraccions.

Finalment, en el camp de la música, els grecs usaven lletres i signes per a representar sons musicals, però, en la pràctica, solien tocar d'oïda. A partir del segle IX, els monjos van començar a dibuixar neumes sobre el text per a indicar el nombre de notes d'una síl·laba. Va ser en el segle XI quan el benedictí Guido d'Arezzo va donar nom a les set notes de l'escala musical. Ho va fer partint d'un himne dedicat a sant Joan Baptista, una composició on la diferència entre la primera síl·laba de cadascun dels seus set versos era exactament d'un to: **Ut** queant laxis / **R**essonara fibris / **M**ira gestorum / **F**amuli tuorum / **S**olve polluti / **L**abii Reatum / **S**ancte Ioannes. D'ací van prendre el seu nom les primeres notes, encara que "ut" esdevindria "do" en el segle XVI. D'Arezzo també ideà el tetragrama, precursor del pentagrama, que per primera vegada permetia registrar el to exacte de cada nota.

Lectura 3.3

Viatjar en temps de Ramon Llull i Marco Polo

El mallorquí Ramon Llull (1232-1316) i el venecià Marco Polo (1254-1324) van pertànyer a la minoria que en aquells temps es podia permetre viatjar amb freqüència. El primer va trepitjar nombroses ciutats d'Europa i algunes d'Àsia i Àfrica; el segon va explorar principalment Àsia seguint la ruta de la seda. Però la pregunta és: ¿com s'ho feien per a moure's? Fonamentalment, el transport era terrestre o marítim.

Els viatges per terra seguien l'antiga xarxa de vies romanes, ja molt deteriorades, fins que, a partir del segle XII, es comencen a rehabilitar. S'usaven llistes de trajectes, quasi mai mapes de camins, que comencen a difondre's al segle XIV. La informació oral era la més usada i solia ser la més vàlida i actualitzada. Era freqüent viatjar en grup i amb molta càrrega: mercaderies, menjar, pinso, armes, eines, tendes, roba, diners, documents, etc. Els pelegrins eren els que viatjaven més lleugers d'equipatge. Viatjar resultava car: portadors, roba adequada i elegant, peatges, propines, allotjament, àpats, veterinaris, etc. Per viatjar, el vi era la beguda més recomanable davant d'unes aigües insalubres, especialment a les ciutats. A l'edat mitjana, els vehicles rodats com els carros eren útils en les distàncies curtes però s'usaven poc en els viatges llargs a causa del mal estat general dels camins. La muntura era un mitjà molt utilitzat: cavall, mula o ase. Evitava la fatiga del caminar, permetia la càrrega i s'adaptava bé als camins rústics; normalment no s'anava al galop, ni tan sols al trot. Freqüentment es tractava d'animals de lloguer.

Per als recorreguts llargs entre ciutats costaneres es preferia la via marítima, més ràpida i còmoda, a la terrestre (per exemple entre Barcelona i Gènova). A la Mediterrània, en comptes d'endinsar-se a alta mar, es practicava molt la navegació de cabotatge, és a dir, 'de cap a cap', sense perdre de vista la costa; això permetia refugiar-se en els ports en cas de mal temps. Se solia navegar sobretot a l'estiu (preferentment al juny i al juliol), quan la mar està més calmada. Les forces motrius de les embarcacions eren el rem (a la galera i el llaüt) i la vela (a la nau, la coca i la caravel·la); aquest darrer sistema es combinava amb l'ús de remos. Els mètodes més habituals per a mantenir el rumb eren, de dia, la posició del sol i la solta d'ocells embarcats i, de nit, les estrelles. En la baixa edat mitjana es difongueren entre els navegants europeus diversos avanços científics que facilitarien la navegació d'altura i amb poques escales. La majoria d'ells van ser introduïts pels mariners islàmics: la vela triangular llatina (segle XII), la brúixola (cap a 1200), el timó de popa (segle XIII) i les primeres cartes marítimes (segle XIII). L'astrolabi i el quadrant no es difondran fins al segle XV. Els mercaders genovesos i venecians comerciaven amb el llunyà Orient, però no directament sinó a través dels intermediaris de l'Àsia Menor, que feien de pont entre els vaixells i les caravanes de la ruta de la seda. A la baixa edat mitjana, l'únic servei regular de passatgers a tota la Mediterrània era la galera, que anualment feia el trajecte de Venècia a Terra Santa carregada de pelegrins.

¿I quant duraven els viatges? Per terra, els trajectes duraven des de la sortida del sol fins a la posta, fins i tot quan era necessari anar i tornar el mateix dia. A peu, la distància mitjana recorreguda en un dia era d'uns 25 quilòmetres i podia arribar als 50 o 60 en el cas dels missatgers professionals (autèntics atletes). A cavall, el trajecte diari podia rondar entre els 60 i els 100 quilòmetres. Finalment, per a navegar de Tunis a Mallorca calien 2 o 3 dies; de Tunis a Gènova o Pisa, 7; d'estes ciutats italianes a Mallorca, 3; i d'Alexandria a Barcelona, 14. Es tracta de temps mitjans; els temps reals podien diferir moltíssim segons les condicions meteorològiques i el nombre d'escales.

3.4. REDACCIÓ

ATENCIÓ: Segueix les instruccions de la pàgina 32 per a elaborar la redacció.

OPCIÓ A: FICCIÓ

Any 2021: Michelle i els pares surten de casa, a 30km de París, i venen a Càlig com cada Nadal per a visitar els avis materns. Any 1321: Bernat, orfe de pare i molt intel·ligent, ix de Benicastló en companyia d'uns mercaders per a dirigir-se a la Sorbona de París a estudiar teologia. ¿Com viatjarà cada u? ¿En quines condicions? ¿Quant durarà cada trajecte? Narra breument els **dos viatges** a fi de comparar la mobilitat de les dos èpoques.

► Informa't en la lectura 3.3.

OPCIÓ B: OPINIÓ

Des de l'edat mitjana fins a la Revolució Francesa (1789), la màxima autoritat d'un estat era el rei, i l'única forma de govern era la monarquia. Actualment, el rei segueix sent el cap d'estat en alguns països europeus, però no governa, sinó que és una figura merament simbòlica. El caràcter hereditari, inviolable, patriarcal i arcaic de la corona és controvertit. ¿Tu què n'opines? ¿És millor la **monarquia** o la **república**? ¿Quins són els pros i els contres?

► Quan parlem de preferències ideològiques i estem molt a favor d'una, tenim tendència a defensar la nostra amb més vehemència. No obstant això, deus moderar el llenguatge, ser sensat i, en conseqüència, **no caure mai en la desqualificació**.

3.5. LINGÜÍSTICA

LES MODALITATS NORMATIVES

1. La normativa i les modalitats

Una mateixa paraula pot adoptar formes diferents; fixem-nos, si no, en varietats geogràfiques com *nispro*, *nespro*, *nyispro*, *nyespro*, *nespra*, *nespla*, *nyespla*, *nyispla* i *bríspol* (fonètica), *done*, *dono*, *doni*, *dongue* i *dongui* (flexió) o *cossinogues*, *picoretas*, *cosquerelles* i *pessigolles* (semàntica). Enfront d'eixa **divergència**, la comunitat lingüística necessita regular els usos públics de la llengua per tal d'assegurar-ne la **convergència**, i ho fa potenciant formes úniques i comunes per mitjà d'una institució que, d'acord amb uns criteris filològics, estableix la **normativa**, és a dir, el conjunt de normes lingüístiques que cal usar en l'**àmbit públic**. Per tant, la nostra manera de parlar o escriure no és correcta o incorrecta; només ho és quan parlem o escrivim en un àmbit públic, ja que llavors cal seguir les normes establides.

Ara bé: pot passar —i, de fet, passa sovint— que una mateixa comunitat lingüística estiga dividida en demarcacions administratives diferents; llavors s'esdevé que, des de la consciència de pertinença a la mateixa comunitat lingüística, cada administració propugna les formes més pròximes als col·lectius que la conformen; llavors parlem de **modalitats normatives**, que és l'adaptació de la normativa a la manera de parlar dels habitants d'una entitat territorial. Per exemple, *arena* (Val. i Bal.) i *sorra* (Cat.).

2. Les modalitats del català-valencià

La nostra normativa es compon de **tres modalitats**, que es corresponen amb les tres comunitats autònomes on és oficial la nostra llengua: Catalunya, València i Balears. La **modalitat catalana** l'estableix la Secció Filològica de l'Institut d'Estudis Catalans (IEC). La **modalitat valenciana** l'estableix l'Acadèmia Valenciana de la Llengua (AVL). Finalment, la **modalitat balear** segueix l'IEC però adaptant la norma d'acord amb els criteris de la Universitat de les Illes Balears (UIB) i l'Ens Públic de Radiotelevisió de les Illes Balears (IB3).

Heus ací algunes de les principals **preferències** de cada modalitat:

	vocals	accents	consonants	pronoms	flexió verbal		
valenciana	nadar	anglès	ametla	li'l	porte	parlem	contara
catalana	nedar	anglès	ametlla	l'hi	porto		contés
balear			ametla		port	parlam	contàs
	demostratius	possessius	números	lèxic comú			
valenciana	este, eixe	meua	dèsset	vesprada	alcalde	roig	
catalana	aquest	meva	disset	tarda		batle	vermell
balear			desset	horabaixa			

3. Les modalitats d'altres llengües

L'existència de diverses modalitats per a una llengua no és un cas aïllat ni estrany. De fet, és l'actuació habitual en moltes normatives lingüístiques. Per exemple, la **llengua anglesa**, que no té cap acadèmia i es guia per la universitat i els mitjans, disposa de diccionaris de referència en versió britànica (*Br.*) i en versió nord-americana (*Am.*). Així, per exemple, en la **modalitat britànica** es preferix *centre*, *programme*, *going to*, *dreamt* o *lift*, mentres que en la **modalitat nord-americana** es preferix respectivament *center*, *program*, *gonna*, *dreamed* o *elevator*.

Per la seua banda, la **llengua castellana** compta amb 22 acadèmies oficials agrupades en l'ASALE i disposa d'un sol diccionari, el *Diccionario de la lengua española* (DRAE). Així, mentres que en la **modalitat espanyola** es preferix *tú eres*, *autobús*, *judía*, *piscina* o *chaqueta*, per exemple, en les **modalitats americanes** es preferix *vos sos* (*Arg.*, *Ur...*), *camión* (*Méx.*), *frijol* (*Am.*), *pileta* (*Arg. Bol...*) o *chamarra* (*Méx.*).

Per posar un últim exemple, la **llengua francesa**, que està regida per l'Académie Française, té vint francofonies (països de parla francesa). El diccionari partix de la **modalitat estàndard** (França) i preferix *soixante-dix* i *déjeuner*, *voiture* o *de rien*, mentres que en les **modalitats francòfones** es preferix *septante* i *dîner* (Bèlgica, Suïssa i Quebec), *char* (Louisiana, Quebec i Suïssa) o *bienvenu* (Quebec).

ACTIVITATS

1. Digues quina de les quatre paraules de baix és normativa. En acabant, explica què és la normativa lingüística i quina utilitat té.

aborrit / avurrit / aburrit / avorrit

2. ¿Què és una modalitat normativa? ¿Per què existix?
3. ¿Quines són les modalitats normatives del català-valencià? ¿Quines institucions regula cada modalitat?
4. ¿En quina modalitat normativa està escrit cada fragment? ¿Quina paraula concreta de cada fragment ho delata?

Exemple: Ens falten dèssset firmes. → Està escrit en la modalitat valenciana perquè l'autor usa “dèssset”, que és “disset” en la modalitat catalana i “desset” en la modalitat balear.

a) Pens que cal estudiar anglès.	e) Ens trobam a les vuit al parc.
b) M'esperaria que l'hi donés ell.	f) Em desvetle per un sorollet.
c) ¿T'agrada la meua camisa?	g) No volien que anassis allà.
d) Jo no porto roda de recanvi.	h) Aquesta tarda, a casa meva.

5. Extrau del quadre de la pàgina anterior els trets distintius de cada modalitat de la nostra llengua.
6. Les paraules “roig” i “vermell” són geosinònims. ¿Quins geosinònims coneixes en anglés, en castellà i en francés?
7. ¿Quines institucions regixen la normativa de l'anglés, del castellà i del francés?

4.1	NORMATIVA	Els pronoms febles (I)	80
4.2	LITERATURA	El segle XIV	83
4.3	LECTURA		94
4.4	REDACCIÓ		99
4.5	LINGÜÍSTICA	El subjecte i el predicat	100

4.1. NORMATIVA

1. ORTOGRAFIA

¿Qui és el de la foto?

Hannah mirà la pantalla de l'ordinador amb molta atenció. «¿Què dimonis era allò?», es preguntà mentre s'hi acostava. Susan, la seua millor amiga, estava dreta al seu costat observant també aquella fotografia impossible.

–¿Em pots explicar què és açò? –interrogà Hannah, tota neguitosa.

–Confia que m'ho diries tu –respongué Susan.

–No has triat un bon dia per a prendre'm el pèl, xiqueta –sentencià llavors l'amiga, emprenyada.

–T'asseguro que a mi no em fa gens de gràcia.

Les paraules de Susan van sonar serioses i sinceres. I les dos xiques es quedaren en silenci amb els ulls fixos a la pantalla, examinant “allò”. Ho miraven amb uns ulls plens de lleganyes de quan t'acabes d'alçar en un matí primaveral dels que aguditzen les al·lèrgies, o amb uns ulls de més tard, de quan penses eixir i ja t'has posat les ulleres de sol –que no calen, sobretot a Londres–, però que et fan sentir interessant...

¿Que què es veia a la fotografia? Estava Hannah somrient disposada a passar-s'ho d'allò més bé a la festa del setzé aniversari de Susan. Fins ací tot bé. El problema era l'element que sortia retratat al seu costat. Era una criatura d'uns sis o set anys, desdibuixada, de color de fum, amb les conques dels ulls buides i l'expressió trista, tal com correspon a qualsevol fantasma. Sí, perquè allò no podia ser una altra cosa que un espectre.

2. GRAMÀTICA

ELS PRONOMS FEBLES (I)

EL / LA ELS / LES	Substituïx un nom determinat . El receptor sap exactament a quin ésser es referix l'emissor.	article / demostratiu + nom nom propi / pronom	¿Veus <u>eixes claus</u> ? Porta- <u>les</u> . Ajuda <u>a Marta</u> . Va, ajuda- <u>la</u> . El receptor sap exactament quines claus ha de portar i a quina Marta ha d'ajudar.
EN	Substituïx un nom indeterminat . L'emissor no especifica l'ésser al qual es referix.	quantitatiu + nom no determinant + nom	Trau <u>dos iogurts</u> . Trau- <u>ne</u> dos. ¿Portes <u>bolis</u> ? No, no <u>en</u> porto. L'emissor no especifica quins iogurts ha de traure el receptor ni a quins bolis es referix (ni quants en vol).

HO	Substituïx els pronoms açò, això o allò . El receptor sap aproximadament a quin ésser es referix l'emissor perquè li l'assenyala, però no especifica quin és.	Deixa <u>això</u> ahí. Pots deixar- <u>ho</u> ahí. ¿ <u>Això</u> ja <u>ho</u> has fet?
	Substituïx una oració . L'emissor no es referix a un ésser sinó a un fet, i un fet no es pot especificar.	¿Has vist <u>què ha fet</u> ? <u>Ho</u> he vist, sí.
	Substituïx un atribut precedit dels verbs <i>ser, estar, paréixer</i> i <i>semblar</i> .	¿Està <u>cansat</u> ? Ja no <u>ho</u> està tant. Era <u>una bona metge</u> i encara <u>ho</u> és.

1. Contesta estes preguntes de forma completa substituint cada complement directe pel pronom feble adient. Fixa't si és determinat o indeterminat.

Exemple: ¿Heu vist a Miquel? [sí] → Sí, sí que l'hem vist.

a) ¿Fareu els exercicis? [sí]	b) ¿Portes el mòbil? [no]
c) ¿Tu vols coc? [sí]	d) ¿Et poso més aigua? [sí]
e) ¿Has alçat la persiana? [no]	f) ¿Heu comprat llet? [sí]

2. Contesta estes preguntes de forma completa substituint cada complement directe pel pronom feble adient.

Exemple: ¿Heu vist a Anna? [sí] → Sí, sí que l'hem vista.

a) ¿Has vist el resultat? [sí]	b) ¿Has vist què ha fet? [no]
c) ¿Vas tornar el llibre? [sí]	d) ¿Vas tornar allò? [sí]
e) ¿Enteneu el que dic? [no]	f) ¿Enteneu l'explicació? [sí]

3. Reescriu el fragment següent evitant repeticions per mitjà de pronoms febles.

Marta va agarrar la bossa i va deixar la bossa al maletger. Llavors, es va adonar que no tenia llet, així que va tornar al supermercat per a comprar llet. Si no arriba a saber que no tenia llet, li hauria tocat fer un altre viatge, i no tenia ganes de fer cap viatge més.

4. Contesta estes preguntes substituint cada complement pel pronom feble adient.

Exemple: ¿Sou amics? [sí] → Sí, ho som. / Sí, sí que ho som.

a) ¿Tu eres del Marroc? [sí]	b) ¿Coneixes el Marroc? [sí]
c) ¿Esteu desficiosos? [no]	d) ¿Teniu defici? [no]
e) ¿Pareixia la directora? [sí]	f) ¿Buscàveu la directora? [sí]

5. Reescriu el fragment següent evitant repeticions per mitjà de pronoms febles.

Carla i jo som amigues; som amigues des de menudes. Estem molt unides; de fet, hem estat molt unides sempre. No som germanes, però ens diuen que pareixem germanes.

6. Completa les oracions usant un pronom feble en cada una.

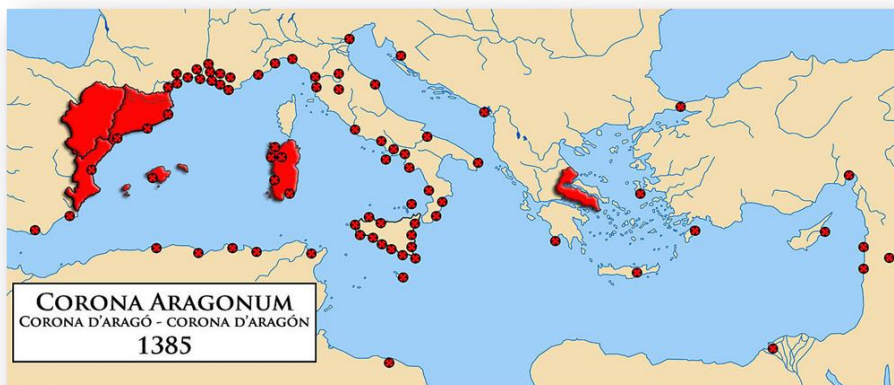
- Quan m'ha donat el full, _____ he deixat damunt de la taula.
- Pere no porta ulleres, però son germà sí que _____ porta.
- Es veu que ha saludat, però jo no _____ he vist.
- El cotxe, ¿on vols deixar _____?
- ¿Veus aquells llibres? Porta _____ ací, per favor.
- Ahir estàvem cansats, però és que avui encara _____ estem més.
- A mi m'apetix paella. ¿Algú més _____ voldria?
- No pareixia tan gran, però sí que _____ és.

4.2. LITERATURA

EL SEGLE XIV

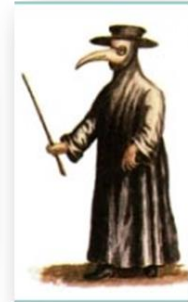
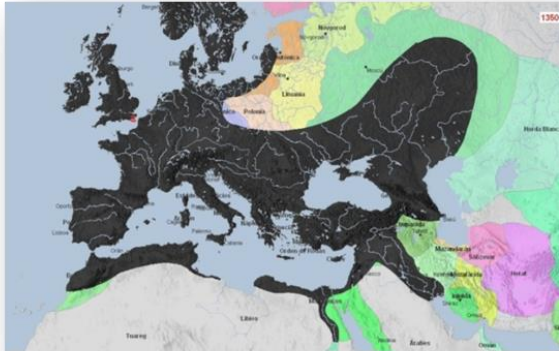
1. Context històric

- ▶ **Expansió mediterrània.** L'any **1303** s'inicia l'expedició a Orient sota el comandament de Roger de Flor; Atenes i Neopàtria seran ducats catalans fins al 1388. **Entre 1323 i 1327** Jaume II el *Just* conquerix l'illa de Sardenya (la ciutat de l'Alguer serà poblada per catalans).

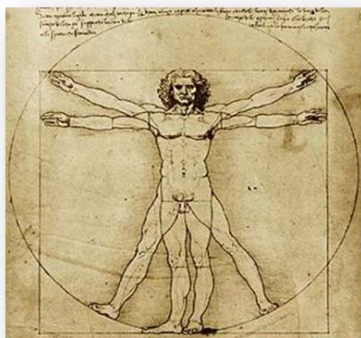

- ▶ **Institucions.** Al llarg del segle, la Corona d'Aragó es consolida com a estat amb la creació d'**institucions oficials**: Arxiu de la Corona d'Aragó (1318), Cancelleria Reial (1344), Diputació del General del Principat de Catalunya (1359), la Diputació del General del Regne d'Aragó (1362) i la Diputació del General del Regne de València (1412). Alhora, apareixen els primers **Estudis Generals** (universitats): Estudi General de Lleida (1300), Universitat de Perpinyà (1350) i Estudi General de Barcelona (1401).
- ▶ **Cancelleria Reial.** En **1344**, Pere el *Cerimoniós* (1336-1387) promulga les *Ordinacions palatines* i fixa la Cancelleria Reial, l'organisme encarregat de redactar els documents administratius de la Corona. La Cancelleria esdevé un focus de renovació cultural humanista i arreplega diferents tradicions (la clàssica, l'eclesiàstica, l'àrab, la jueva, la francesa i la italiana). Perdurà fins al 1494. Els cancellers eren funcionaris àulics, formats en els manuals de redacció llatina (*ars dictandi*). Van portar a terme traduccions d'obres llatines clàssiques (Ovidi, Sèneca, Boeci) i coetànies (Petrarca).

- ▶ **Pesta negra.** Entre 1347 i 1351 es va escampar per Europa i Àsia esta epidèmia devastadora, que es deia *negra* per les taques fosques que deixava a la pell (o *bubònica* per les bubes). Aproximadament un terç de la població europea va morir.

- ▶ **Cisma d'Occident.** De 1378 a 1417 l'Església va patir una divisió interna, que es va manifestar en l'existència simultània de dos papes (fins i tot tres), amb seu a Roma i a Avinyó (i inclús a Península). A això es suma una pèrdua de prestigi de l'Església a causa de la corrupció del clergat i una crisi dels valors cristians.

- ▶ **Humanisme.** La pesta marcarà l'inici d'una regeneració social i econòmica que comportarà el creixement de les ciutats i l'ascens de la burgesia (hòmens de negocis). La possibilitat d'ascens social va suposar un canvi de mentalitat: els valors cristians medievals comencen a conivir amb uns nous valors, que veuen l'ésser humà com a entitat capaç de guiar el seu destí.

- ▶ **Literatura.** En el segle XIV conviuen diferents estils literaris:
 - a) **La prosa historiogràfica:** Crònica de Ramon Muntaner (1325-1336) i Crònica de Pere el Cerimoniós (1375-1383).
 - b) **La prosa moralitzant:** Francesc Eiximenis (1327-1409), sant Vicent Ferrer (1350-1419) i Anselm Turmeda (1350-1420).
 - c) **La prosa humanista:** Bernat Metge (1340/6-1413).
 - d) **La poesia trobadoresca:** en 1393, Joan I aconseguí que el Consistori de la Gaia Ciència instaure a Barcelona els Jocs Florals, uns certàmens de poesia.

Valors cristians vs. valors profans

► Els valors cristians

a) En el segle XIV, es dona un contrast de valors. Per un costat, hi ha una crisi dels **valors cristians** per tres factors: la desconfiança en Déu posterior a la **pesta negra** (1347-1351), que va matar un terç de la població europea; l'ascens en les ciutats de la **burgèsia**, d'idees més laiques; i la pèrdua de prestigi de l'Església a causa de la corrupció i de la divisió interna, que culmina amb el **Cisma d'Occident** (1378-1417).

b) Estos valors escolàstics, transmesos en eficaços actes religiosos, es basen en la idea que Déu guia la vida de les persones (teocentrisme), les quals han d'acceptar la seua condició des del naixement fins a la mort (forta jerarquització social i elitisme). En defensa d'eixos valors tradicionals en perill, sorgix una **literatura moralitzant** amb una intenció moralitzant que té com a base els escrits dels Sants Pares de l'Església (sant Agustí, sant Tomàs, sant Gregori...), i té com a màxims exponents en la nostra literatura dos frares: **Francesc Eiximenis** i **sant Vicent Ferrer**. Per contra, l'escriptor mallorquí **Anselm Turmeda**, en comptes de defensar els valors ortodoxos, el que fa és criticar-los fins al funt d'abandonar la religió cristiana i convertir-se a l'islam, cosa que evidencia la crisi espiritual que hi havia en eixe segle.

► Els valors profans

a) Alhora, comença a aparéixer en les puixants ciutats italianes de la Toscana un gran interès per l'**Antiguitat Clàssica**, sorgida pel descobriment en molts monestirs de textos grecollatins desconeguts. Els primers a reflectir eixe interès en les seues obres van ser Dante, Petrarca i Boccaccio; en la *Divina Comèdia*, per exemple, Dante va acompanyat per Virgili, un poeta romà. Els escrits de tots tres tindran incidència en moltes ciutats europees, i sorgirà així un moviment cultural a nivell europeu: l'**Humanisme**.

b) El nom **Humanisme** es deu a la creixent curiositat dels estudiosos per les ciències lligades a l'esperit *humà*, conreada pels clàssics grecollatins (gramàtica, retòrica, literatura, filosofia, història...), enfront del dogmatisme tancat de la teologia medieval; i es deu també a l'interès per l'ésser *humà* (biografies) enfront de les vides de sants (hagiografies). Aquests nous **valors profans**, lligats a l'ascens social de la **burgèsia**, es basen en la confiança que l'ésser humà és capaç de guiar la seua pròpia vida per mitjà de l'observació de la realitat i de la raó (antropocentrisme).

- c) A casa nostra, alguns funcionaris de la **Cancelleria Reial**, com ara **Bernat Metge**, entren en contacte amb la **literatura humanista** i n'introduïxen elements en les seues obres. La Cancelleria Reial, que va ser fixada en **1344** per Pere el Cerimoniós (1336-1387) en promulgar les *Ordinacions palatines*, era l'organisme encarregat de redactar els documents administratius de la Corona. Va esdevindre un focus de renovació cultural humanista i arreplega diferents tradicions (la clàssica, l'eclesiàstica, l'àrab, la jueva, la francesa i la italiana). Perdurà fins al 1494. Els cancellers eren funcionaris àulics, formats en els manuals de redacció llatina (*ars dictandi*). Van portar a terme traduccions d'obres llatines clàssiques (Ovidi, Sèneca, Boeci) i coetànies (Petrarca).

2. Autors

1. Francesc Eiximenis (1330-1409)

- a) Va nèixer a Girona en una família burgesa. Ingressà en l'orde dels **franciscans** i estudià en les universitats més importants de l'època. Va residir més de **25 anys a València**, on escrigué la major part de la seua obra.
- b) És l'autor d'una obra extensa que pretenia **adoctrinar l'home** i ajudar-lo a trobar el camí de la rectitud, a ser bon cristià, per això els seus textos són senzills. Va ser un dels autors catalans medievals més llegits (el llegiren els tres reis d'Aragó coetanis seus) i va tindre molta influència literària i política.

francesc eiximenis

- c) La seua obra més important i ambiciosa és **Lo Crestià**, escrita entre 1379 i 1392; pretenia ser una enciclopèdia que incloguera tota la doctrina cristiana. El pla era escriure 13 llibres, però només ens n'han pervingut 4, probablement perquè els altres no els va arribar a escriure. El **Primer** llibre tracta dels fonaments de la religió cristiana; el **Segon**, de la dignitat i la moral del cristià; el **Terç**, del pecat i del mal; i el **Dotzé**, sobre l'organització social i política, i inclou el *Regiment de la cosa pública*, publicat en 1383.

2. Sant Vicent Ferrer (1350-1419)

a) Va nèixer a València i era fill d'un notari de Girona. De jove ingressà en l'orde dels **dominics** (o dominicans, o frares predicadors). Va adquirir una formació intel·lectual important en les millors universitats de l'època. Va ser conseller i confessor de diversos membres de la família reial, i va participar directament en les qüestions més candents de l'època, sobretot el Cisma d'Occident i el Compromís de Casp.

b) Va predicar per mitja Europa. No va escriure cap dels seus sermons, però ens han arribat gràcies als **reportadors**, que transcrivien amb molta fidelitat els seus sermons, fins al punt que sabem els recursos retòrics que feia servir per atraure l'atenció del públic: gesticulació, modulació de la veu, onomatopeies, etc. Els seus sermons són una font importantíssima de la parla col·loquial de l'època. Se'n conserven **280** sermons.

3. Anselm Turmeda (1350-1420)

a) Va nèixer a Mallorca. Ingressà a l'orde dels **franciscans** i estudià en diverses universitats. Cap als 35 anys, desenganyat de la societat occidental i del cristianisme, es traslladà a Tunis i es va convertir a l'Islam. Allí es casà i s'integrà fins al punt de ser anomenat Abd-Al-lah at-Tarjuman i de ser considerat profeta.

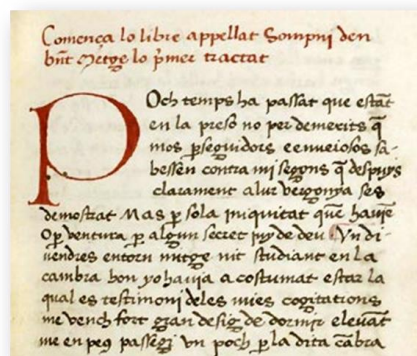

b) Va escriure en català i en àrab. En **1398** va escriure el **Llibre de bons amonestaments**, un recull en vers de bons consells plens d'ironia que va ser lectura en moltes escoles fins al segle XIX. Del llibre destaca el poema "Elogi dels diners". En **1417** va escriure en prosa la **Disputa de l'ase**, un extens diàleg entre fra Anselm i un ase ronyós en què l'ase demostra la superioritat de l'animal sobre l'home. Va ser un llibre prohibit per la Inquisició.

4. Bernat Metge (1340/46-1413)

a) Va nèixer a Barcelona. Entrà a treballar a la Cancelleria Reial, on va ser protonotari de la reina Elionor, i va adquirir una vasta cultura amb la lectura de molts textos de l'Antiguitat Clàssica i d'escriptors italians coetanis. Va traduir Ovidi i Petrarca. Es va convertir en escrivà i home de confiança de Joan I i de l'esposa Violant de Bar. En 1396, en morir Joan I, ell i altres funcionaris van ser acusats de l'assassinat del rei (traïció) i de fer ús indegut de diners públics (corrupció). Per a exculpar-se, va escriure *Lo somni* en 1399.

b) **Lo somni** està dividit en 4 parts o llibres narrats en primera persona: el primer és un diàleg (com la dialèctica clàssica) entre Metge i l'esperit de Joan I sobre la immortalitat de l'ànima; en el segon, el rei fa saber que és al purgatori i afirma que s'ha aparegut a Metge per salvar-li l'ànima (intent d'exculpar-se dels que l'acusaven de la condemna del rei); el tercer és una diatriba de Tirèsies contra les dones, que és contrarestada per Metge en el quart per tal de guanyar-se el favor de les reines.

1. El segle XIV ¿va ser fructífer per a la Corona d'Aragó? ¿Per què?
2. ¿Quin fet va desestabilitzar la cristiandat en el segle XIV? ¿Quines conseqüències va tindre?
3. ¿Quins quatre estils literaris en llengua catalana es van conrear en el segle XIV? ¿Quins autors destaquen en cada estil? ¿Quina obra important va escriure cada un?
4. ¿En què es diferencien ideològicament Vicent Ferrer i Anselm Turmeda?
5. ¿En què es diferencien ideològicament Francesc Eiximenis i Bernat Metge?

3. Fragments

1. Francesc Eiximenis

Regiment de la cosa pública: «Les especials belleses de la ciutat i del regne de València»

Senyors meus molt reverents, [...] pensats¹ nostre Senyor Déu quina ciutat e quina terra vos ha comanada, car dien los qui gran temps la han posseïda, que si paradís és en la terra, que en regne de València és. E, verdaderament, clara experiència nos ensenya que aquesta és una de les pus² assenyalades terres del món, si pensats en totes les sues nobleses, de les quals vos diré algunes poques qui em vénen a memòria de present.

La primera³, car⁴ veem ací l'aire comunament bell e clar, e no espés ni fumós ni térbol (així com en França ne en Anglaterra, ne en Alamanya), mas⁵ clar e bell quasi tostemps, en hivern i en estiu, e en primavera e en autumpne. [...]

1. penseu / 2. més / 3. Eiximenis n'enumerarà fins a 32 / 4. perquè / 5. sinó

Llibre terç de *Lo Crestià*: «Com usar bé de beure e menjar»

No escupes a la mà res del que t'hages posat a la boca perquè és una immundícia fer-ho; i per aquest motiu demostren mals costums aquells que menjant cireres o prunes o fruita amb pinyol, escupen el pinyol a la mà; n'hi ha prou que, abaixant el cap, escupes els pinyols sota la taula.

Principalment en casa d'un altre, guarda't sobretot de llepar-te els dits, perquè és una cosa molt lletja.

Mai no et grates el cap ni cap altra part del teu cos quan sigues a taula menjant, ni grates ningú perquè gratar és embrutar-se les ungles.

Estant a taula, encara que sigues prop del foc, no t'espaterres de manera que algú et pugua veure cap part vergonyosa dels genolls en amunt.

Mai no poses una cama sobre l'altra quan sigues a taula ni et toques les calces o les sabates.

Guarda't molt especialment en taula de mocar-te amb la mà, ni ho faces fent molt de soroll, ni et moques mai a taula amb el cap alt; si pots evitar mocar-te fes-ho i, si no pots, fes-ho de la manera més amagada i neta que pugues, perquè és una cosa fastigosa.

2. Sant Vicent Ferrer

Sermó del cel i de l'infern

Ara, voleu saber la festa que li és feta a l'ànima quan la munten a paraís? L'auctoritat de Jesucrist vos ho declara: «*Factum est autem ut moreretur mendicus et portaretur ab angelis in sinu Abrahe*»; no diu «*ab angelo*», set «*ab angelis in sinu Abrahe*». Ooh, quina honor li és, que àngels la porten, e van cantant, e així com la munten fins als peus de Jesucrist, e besa-li los peus e les mans, e a la verge Maria, e Jesucrist dóna-li una cadira, e ell mateix corone-la en glòria! Doncs, bona gent, si volem haver tanta honor, tingam bona vida lleixant la honor e la vanitat d'aquest món, que no és sinó fem.

E, per lo contrari, l'hom o la dona que estan en pecat mortal, e així ha viscut e perseverat, quan està a la mort, lo diable qui veu «d'ací a tantes hores morirà» (que també es veu los entràmenes de dins) va-se'n a infern corrent, a Llucifer. Saps qual diable és? Aquell mateix que t'ha fet pecar e aquell conta lo novell, dient: «Senyor, tal persona ha tenguda mala vida, e ha perseverat en aquella, e no s'és volguda penedir, e ara està a la mort; e així, què manau?». E diu Llucifer: «Vagen-hi tants milia dimonis» (o més o menys). E, quan l'hom està per passar, l'ànima los sent, e no vol eixir, e regira's per dins, e gira los ulls en blanc; no hi cal, que a eixir ne haveu. E la febra, d'altra part, saps com li va? Així com al conill qui està

en la mata; los caçadors baten la mata, e los cans estan entorn; no pot escapar. *Finaliter*, quan l'ànima és de fora, tantost los dimonis la prenen, e lliguen-li una cadena al coll, e menen-la cap a primer en infern; e, quan l'ànima veu aquell foc tan gran e aquells turments tan terribles, crida uns crits, «Aah!, Aaai!», que par que cel e terra se'n deja entrar. E diu «E ací he a estar jo?». Responen: «Hoc, Na Traïdora, ací estaràs perpetuament», e llancen-la sus el foc.

3. Anselm Turmeda: *Llibre de bons amonestaments*

Elogi dels diners

Vulles prendre un bon castic:
no faces brega ab hom ric
si tu ets pobre e menic;
lo plet perdries.

Diners de tort fan veritat,
e de jutge fan advocat;
savi fan tornar l'hom orat,
puix que d'ells haja.

Diners fan bé, diners fan mal,
diners fan l'home infernal
e fan-lo sant celestial,
segons que els usa.

Diners fan bregues e remors,
e vituperis e honors,
e fan cantar preïcadors:
Beati quorum.

Diners alegren los infants
e fan cantar los capellans
e los frares carmelitans
a les grans festes.

Diners, magres fan tornar gords,
e tornen lledesmes los bords.
Si diràs «jas» a hòmens sords,
tantost se giren.

Diners tornen los malalts sans;
moros, jueus e cristians,
lleixant a Déu e tots los sants,
diners adoren.

Diners fan vui al món lo joc,
e fan honor al molt badoc;
a qui diu «no» fan-li dir «hoc».
Vejats miracle!

Diners, doncs, vulles aplegar.
Si els pots haver no els lleix anar;
si molts n'hauràs poràs tornar
papa de Roma.

Si vols haver bé e no dan
per advocat té sent «jo ha'n».
Totes coses per ell se fan,
en esta vida.

4. Bernat Metge: *Lo somni* (llibre primer)

Poc temps ha passat que estant a la presó, [...] un divendres entorn mitja nit, [...] sobtat de molta son, covenc-me gitar sobre lo llit, e sobtadament, sens despullar, adormí'm. [...] Estant així, a mi aparec, a mon vijares¹, un hom de mija estatura, ab reverent cara, vestit de vellut pelós carmesí [...]. E acompanyaven-lo dos hòmens de gran estatura² [...]. E quan haguí ben remirat, especialment lo dessús dit hom de mija estatura, a mi fo vijares que veés lo rei En Joan d'Aragó, de gloriosa memòria, que poc temps havia que era passat d'aquesta vida, al qual jo llongament havia servit. [...]

—Oh Senyor! Com sóts vós ací? E no morí's l'altre dia?

—No morí —dix ell—, mas lleixí la carn a la sua mare, e retí l'esperit a Déu, qui el m'havia donat.

—Com l'esperit? —diguí jo—. No puc creure que l'esperit sia res ne puixa tenir altre camí sinó aquell que la carn té. [...]

—Bé saps tu que moltes coses creu hom que no pot veure.

—Ver és —diguí jo—, mas³ [...] ço que veig crec, e del pus no cur⁴.

1. al meu parer / 2. Els dos acompanyants són Orfeu i Tirèsies, personatges de la mitologia grega que representen les aficions del rei per la música i l'astrologia / 3. però / 4. crec el que veig, i de les altres coses no em preocupo

«COM USAR BÉ DE BEURE E MENJAR»

1. ¿Qui va escriure el text? ¿A què es dedicava? ¿Va ser rellevant? ¿D'on era? ¿A quina obra pertany el fragment? ¿En quina data la va escriure? ¿A quina part de l'obra correspon?
2. ¿Què vol transmetre l'autor en el fragment? ¿Quina intenció té en el conjunt de l'obra? ¿Quins valors representa? ¿Per què un home escriu una obra així a finals del segle XIV?

«EL CEL I L'INFERN»

1. ¿Qui és l'autor intel·lectual del text? ¿A què es dedicava? ¿Va ser rellevant? ¿D'on era? ¿Com ha perviscut el text fins a l'actualitat? ¿De quan data aproximadament?
2. ¿Què vol transmetre l'autor en el fragment? ¿Quins valors representa? El fragment ¿de quin tipus és? ¿Per què conté elements teatrals? ¿Quins són?

«ELOGI DELS DINERS»

1. ¿Qui va escriure el text? ¿A què es dedicava? ¿D'on era? ¿Per què va ser un personatge singular? ¿A quina obra pertany el fragment? ¿En quina data la va escriure? ¿En què consistix l'obra?
2. ¿Què vol transmetre l'autor en el fragment? ¿Què el va motivar a escriure'l? ¿Com és que va ser tan atrevit? ¿Què vol dir que és irònic? ¿Quina forma té el text? ¿Com són els versos? ¿I la rima?

«POC TEMPS HA PASSAT QUE ESTANT A LA PRESÓ»

1. ¿Qui va escriure el text? ¿A què es dedicava? ¿Va ser rellevant? ¿D'on era? ¿A quina obra pertany el fragment? ¿En quina data la va escriure? ¿A quina part de l'obra correspon?
2. ¿Qui és el protagonista i on està? ¿Qui se li apareix? ¿Per què diu que és “de gloriosa memòria”? ¿Què pretenia l'autor amb l'obra? ¿Quin tema delicat tracta? ¿Quin estil clàssic utilitza? ¿Hi han referències a l'antiguitat clàssica? ¿Quins valors representa?

4.3. LECTURA

Lectura 4.1

Les universitats

A partir del segle XII l'Església comença a perdre el monopoli cultural. La cultura ja no està refugiada en els monestirs, ni els manuscrits es guarden com a tresors: arriba a les ciutats, on es mouen les persones, les idees i els llibres. La causa principal del canvi fou el creixement de les ciutats, lligat al comerç i a la indústria artesanal, que va propiciar, entre altres coses, la creació de les universitats i el consegüent sorgiment d'una nova classe social, formada per funcionaris, jutges, notaris i comerciants, que comencen a tenir un accés més ample a la lectura i a l'escriptura. No cal perdre de vista que, del segle VI al XV, la població laica europea era analfabeta i la cultura popular era oral.

Les institucions educatives del segle XIII eren de dos classes. Els estudis particulars depenien d'un municipi, una catedral o un orde religiós; per contra, els estudis generals eren fundats pel papa, l'emperador o el rei, els quals eren els únics que podien atorgar graus de validesa universal. Esta universalitat dels estudis generals va ser l'origen del terme "universitat" (*vniversitas*), que anirà substituint progressivament el terme *studium generale* a partir del 1254. Cada universitat era una federació d'escoles agrupades en quatre facultats: arts, teologia, dret i medicina. Les més importants foren la de París, Bolonya i Oxford.

Els estudis generals, molt lligats a l'Església, es dividien en preparatoris i superiors. Els estudis preparatoris consistien a adquirir les arts, conegudes com a "arts liberals", que tenien el propòsit d'oferir coneixements generals i destreses intel·lectuals abans que destreses professionals o ocupacionals especialitzades. Hi havien set arts liberals dividides en dos grups: el *trivium* (gramàtica, retòrica i lògica) i el *quadrivium* (aritmètica, geometria, música i astronomia). Esta és la base de la divisió actual entre lletres i números. D'altra banda, els estudis superiors eren la teologia, el dret i la medicina. L'alumne obtenia el títol de batxiller (cap als 19 anys) i el de llicenciat dos anys més tard; de medicina, teologia o dret se'n sortia amb el títol de doctor.

El vehicle de cultura de la cristiandat era el llatí, que mestres i alumnes parlaven i escrivien. Això permetia la mobilitat entre les universitats, a les quals accedien uns pocs privilegiats. Tanmateix, començà a usar-se la llengua romanç per a obres teològiques (Ramon Llull), historiogràfiques (Jaume I) i literàries (Dante Alighieri).

El precedent de totes les universitats és l'Acadèmia d'Alexandria, fundada l'any 288 aC, tot i que les modernes es creen durant l'edat mitjana en la cristiandat llatina, un espai coincident a grans trets amb l'actual Europa occidental. És ací on, entre 1200 i 1400, es van fundar 52 universitats, de les quals 29 van ser erigides per papes. El primer estudi va ser possiblement el de Bolonya (1088, de Dret), al qual van seguir Oxford (abans de 1096), Palència (1208), Cambrigde (1209) i Salamanca (1218, de Medicina). El primer estudi general fundat a la Corona d'Aragó va ser el de Lleida (1297). Posteriorment, es van fundar el de Barcelona (1450), el de Mallorca (1483) i el València (1499).

Lectura 4.2

El poder de l'Església en l'edat mitjana

L'Església ha sigut la institució de la història universal que ha ostentat més poder econòmic i polític i més influència social en tants territoris durant tant de temps.

Amb la caiguda de l'Imperi Romà, només va restar dreta l'organització eclesiàstica que s'expansionaria per diverses vies. L'Església va esdevenir la propietària més gran de terres d'Europa gràcies a les donacions dels monarques o dels nobles i va arribar a posseir, a més, una organització força centralitzada basada en dos pilars.

En primer pilar era el clero secular, que participava de la vida social. La unitat bàsica de l'Església era la parròquia; els fidels estaven obligats a pagar els delmes al rector. Per damunt del rector de la parròquia se situava el bisbe, que controlava un territori molt extens anomenat diòcesi. Tots ells estaven sota el poder del Papa, bisbe de Roma. Quan calia discutir sobre algun aspecte important (sobretot les heretgies), els bisbes s'aplegaven amb el Papa als concilis. Tota aquesta organització era exclusivament masculina, ja que en el pensament cristià medieval va acabar per imposar-se la consideració que les dones eren incapaces de desenvolupar activitats de tipus intel·lectual o espiritual. A més, des del segle V, el clergat va ser obligat a portar hàbit i tonsura i a mantenir el celibat (és a dir, no es podien casar ni mantenir relacions sexuals).

L'altre pilar de l'Església era el clergat regular, és a dir, els ordes religiosos, formats per persones que es retiraven de la vida mundana i vivien en comunitat als monestirs sota unes regles estrictes. Els ordes podien ser de tres classes: monàstics, com els cistercens (s. XI); militars, com l'orde de Montesa (s. XII); i mendicants, com els franciscans i els dominics (s. XIII). Els components dels ordes monàstics es deien monjos o monges, mentres que els membres dels ordes mendicants es deien frares. El cap de cada orde era l'abat o l'abadessa principal.

Els monestirs no només van dignificar el treball manual i van ser nuclis d'explotació agrària autosuficients, sinó que també van esdevindre grans centres de cultura i d'ensenyament. Els monjos hi copiaven a mà les obres de l'antiguitat grecoromana que s'havien conservat i els decoraven amb petites il·lustracions anomenades miniatures.

L'Església també va desenvolupar un conjunt de funcions d'atenció a la societat que no podia assumir cap altra institució: va crear molts hospitals, atenia els pobres i oferia aliment gratuït a persones que no tenien cap mitjà de subsistència. Per això, l'Església rebia les almoines i donacions de les persones riques que, abans de morir, volien congraciar-se amb Déu.

L'Església va tindre molta influència política ja que el Papa, com a màxim dirigent de la cristiandat, es veia amb el dret d'intervindre en el nomenament dels reis i els emperadors. Si considerava que un rei no es comportava adequadament, tenia la potestat d'excomunicar-lo, és a dir, d'expulsar-lo de l'Església, i això comportava que els súbdits quedaven alliberats del jurament de fidelitat. A més, a partir del segle XIII, Roma va centralitzar també el cobrament de gran part dels tributs adreçats a l'Església, cosa que li proporcionaria un gran poder econòmic i polític.

La religió cristiana va calar profundament en la societat. Es difonia mitjançant els sermons dels rectors i els frares i la decoració de les esglésies, les imatges de les quals (pintures, escultures) reforçaven visualment aquestes idees. L'Església, garant de la religió cristiana, era omnipresent. Espiritualment, proporcionava explicacions a les grans preguntes formulades pels éssers humans (significat de l'existència, destí de la humanitat, funcionament de l'Univers, vida després de la mort), ja que els coneixements científics de la majoria de la població eren força escassos. D'altra banda, les freqüents catàstrofes patides per la societat medieval (males collites, grans fams, pestes, guerres) s'intentaven contrarestar mitjançant la intensificació de la vida religiosa: oracions, ofrenes de béns a l'Església, penitències, etc.

En l'aspecte terrenal, l'Església intervenia en molts aspectes de la vida: establia el calendari, convertia festes paganes en cristianes, marcava les hores del dia amb les campanes de l'església... A més, els moments més importants de la vida individual i col·lectiva (naixement, matrimoni, defunció) eren sempre acompanyats de ritus religiosos celebrats per tota la comunitat sota la direcció dels clergues.

També la moral era fortament determinada per l'Església cristiana, que va imposar pautes de conducta i va amenaçar amb la condemna eterna (a l'Infern) a aquells que prescindiren de les normes dictades. Els cristians havien d'anar a missa els diumenges, pregar diàriament, dejunar durant la quaresma, confessar-se almenys una vegada a l'any i, si era possible, pelegrinar als llocs sants. D'aquesta manera podien aconseguir la vida eterna. Les pràctiques religioses que contravenien l'Església eren perseguides i condemnades.

La pesta negra: ¿punt d'inflexió i final de l'edat mitjana?

Gènesi

La pesta negra va ser una epidèmia que va assolir Europa entre 1347 i 1400. És una malaltia que es propaga per la transmissió a través d'animals (zoonosi), bàsicament per les puces i altres paràsits de les rates, animal que convivía en aquella època amb els humans de forma habitual, cosa que va contribuir a la seua ràpida propagació.

En 1347, apareix ja documentada l'arribada de la pesta negra a Crimea. L'hivern següent la van portar els comerciants genovesos a Constantinoble i a Itàlia. En 1348 havia arribat ja al Mediterrani occidental i s'estén amb la calor de l'estiu fins a l'Occident europeu; l'hivern paralitza la seua progressió. En 1349 toca el nord d'Europa, i en 1350, Escandinàvia i Rússia. Fins a 1720 es tenen notícies d'irrupcions de grans proporcions, per la qual cosa no es va erradicar completament la malaltia fins a més tard, però mai va colpejar amb tanta virulència a la societat com en el període final de l'edat mitjana.

Efectes i conseqüències

Els estralls provocats van ser terribles. En general, va causar la mort d'un quart de la població, i a vegades, a nivell local, va arribar a exterminar a la mitat de la població.

Els efectes directes sobre l'economia i la societat, de forma succinta, van ser una reducció de la producció i una reducció del consum. És indubtable que esta epidèmia va produir efectes econòmics que van suposar la recessió més dràstica de la història. És rellevant destacar que és en eixa època, amb una influència clara de l'epidèmia de la pesta, quan es posa fi a la construcció massiva de monestirs, esglésies i catedrals. Per tot això, es pot dir que és el motiu del tancament del període medieval.

A curt termini, les conseqüències econòmiques més cridaneres de l'expansió de la malaltia es poden resumir en el fet que els camps es van deixar de treballar i les collites es van podrir; d'això es deriva una escassetat incipient de productes agrícoles, acaparats únicament per aquells que podien pagar-los. Els preus van pujar, per la qual cosa van créixer les penalitats i el sofriment dels menys rics.

A llarg termini, tota esta situació es veurà agreujada per brots localitzats de pesta negra fins a la fi de l'edat mitjana.

Influència de la pesta sobre els factors de producció i la demografia

Abans de la ràpida expansió de la pesta negra, Europa estava superpoblada i la terra cultivable era escassa. S'havien arribat a forçar les àrees de labor fins al màxim aprofitable; terrenys abans erms fins i tot s'havien treballat. El valor de la terra era elevat, i se n'havien de pagar rendes elevades; a més, els salaris eren molt baixos.

L'efecte revolucionari de la pesta negra (si és que es pot dir així) va ser la inversió de la relació terra-treball. La reducció de la força de treball per l'elevada mortalitat va convertir la força de treball en un bé escàs. Els camperols van començar a tindre cert marge de negociació, ja que podien tindre la possibilitat de pagar menors rendes per les terres, la qual cosa suposava un augment de salaris. En alguns llocs d'Europa, es van prendre des dels centres de poder mesures controladores d'estes pujades salarials, i fins i tot, van haver revoltes de camperols. Comptat i debatut, podria afirmar-se que, a causa de l'escassetat de mà d'obra, van millorar les condicions dels camperols.

Alhora, a mesura que avançava la malaltia, la demanda global es va reduir; així, el cultiu es va poder concentrar novament en les terres més bones i més fèrtils. Els assentaments, abans instaurats en els terrenys menys productius, s'abandonen i eixes terres es dediquen al bestiar, cosa que permet als camperols ingerir proteïna animal i, consegüentment, millorar en cert grau les condicions de vida de l'època.

Tota esta evolució social i demogràfica deriva en el Renaixement, període que brilla especialment per l'auge de l'expressió artística, basada en el mecenatge, i que pot veure's des de diversos punts de vista. La societat està immersa en una gran depressió i tristesa, amb moltes pors per la incertesa generalitzada. A part, la minva de població dels últims anys, encara que parega una incongruència, és l'estímul per al creixement econòmic.

Finalment, no ens queda més que reflexionar sobre si una tragèdia d'este calibre per si sola pot produir tants canvis en la societat fins a provocar el final de l'edat mitjana. A pesar que hi ha moltes teories i interpretacions i molt variades, és clar que va ser un factor determinant per a un canvi, per al qual la societat del segle XIV no estava preparada.

4.4. REDACCIÓ

ATENCIÓ: Segueix les instruccions de la pàgina 32 per a elaborar la redacció.

OPCIÓ A: FICCIÓ / OPINIÓ

Estàs a l'habitació estudiant Valencià amb un entusiasme mai vist. En això, se t'apareix l'ànima de Bernat Metge i, sense temps per oferir-li un got d'aigua ni res per a picar, comença a interrogar-te sobre **temes transcendentals**: l'ànima, la vida, la mort, la creació del món, Déu... A vore què li respons i com.

- L'escrit ha de tindre forma de **diàleg**. Malgrat el marc de ficció, la finalitat és mostrar la teua opinió.

OPCIÓ B: OPINIÓ

La creació de les universitats a finals de l'edat mitjana va ser una de les causes del Renaixement. Els **estudis** van lligats al progrés; l'accés a l'**educació** és una de les característiques dels països desenvolupats. ¿És necessari un sistema educatiu? ¿Quins pros i contres veus en l'ensenyament secundari? ¿T'agrada estudiar? ¿Per què? ¿Quins estudis t'agradaria seguir? ¿A què t'agradaria dedicar-te professionalment? (...)

4.5. LINGÜÍSTICA

EL SUBJECTE I EL PREDICAT

En esta avaluació, ens centrarem en la **sintaxi**, que és la disciplina lingüística que intenta explicar de quina manera concreta construïm els missatges lingüístics i, per tant, com organitzem el pensament. Els dos conceptes elementals de la sintaxi són la categoria i la funció.

- a) Una **categoria** és un conjunt de paraules que tenen les mateixes característiques. N'hi han **set**: les tres més importants representen el 97% de les paraules, i són el nom (62%), l'adjectiu (24,5%) i el verb (10,5%), mentres que les quatre categories secundàries (3%) són el pronom, l'adverbi, la preposició i la conjunció.
- b) Per la seua banda, una **funció** és el paper que exercix una paraula en una construcció lingüística. N'hi han **tres**: el nucli (la funció central), el complement (la funció modificadora) i el nexa (la funció relacionant).

categories	nom / pronom, adjectiu, preposició i verb
funcions	nucli, complement i nexa
construccions	sintagma i oració

Els missatges lingüístics s'originen amb un **nom**. Pot ser un nom propi ("Lluc") o un pronom ("ell"). Quan és un nom comú, com que representa una espècie, necessitem **adjectius** per a referir-nos a individus d'una espècie. Per exemple, el nom "xic" es referix a tots els xics del món, mentres que afegint l'adjectiu determinat "eixe" i l'adjectiu qualificatiu "ros" al nom "xic" ("eixe xic ros") ens referim a un xic específic.

El resultat d'especificar el nom ("eixe xic ros") és un **sintagma**, que és la construcció formada per un **nucli** (la paraula bàsica) més un **complement** o més (la paraula que especifica el nucli i depén d'ell). Concretament, el sintagma "eixe xic ros" és nominal perquè el nucli és un nom. El complement també pot ser un nom ("un xic amb ulleres"), un sintagma nominal ("un xic del poble") o una oració ("el xic que saluda"); en eixe cas, es relaciona amb el nucli per mitjà d'una preposició, que fa la funció de **nexa**.

La part fonamental del missatge lingüístic consisteix en seleccionar l'ésser sobre el qual vol parlar l'emissor, que s'anomena **subjecte**, i pot ser una paraula (*Això molesta*), un sintagma (*El soroll molesta*) o una oració, ja siga d'infinitiu (*Fer soroll molesta*) ja siga de relatiu (*Qui fa soroll molesta*). En haver seleccionat el subjecte, l'interés del missatge lingüístic està en saber què li passa al subjecte; esta part s'anomena **predicat**. Per exemple, la construcció “Els veïns dormien” té dos parts: els éssers (“els veïns”), que són el subjecte, i què els passa als éssers (“dormien”), que és el predicat.

El predicat s'inicia necessàriament amb un **verb en un temps**, que concorda en persona i nombre amb el subjecte o el nucli del subjecte. El missatge lingüístic resultant (“Els veïns dormien”) és una **oració**, que és la construcció sintàctica màxima formada per un subjecte i un predicat.

El **subjecte** és imprescindible en l'oració, però, com que és la part bàsica, pot no aparèixer explícit en dos casos. En primer lloc, és **elidit** (o omés) quan no és necessari dir-lo; per exemple: *Clara dorm. Ø Necessita descansar*. I en segon lloc, és **impersonal** quan és un agent desconegut; per exemple: *?Plou. ?Fa sol*.

Pel que fa a l'**orde** de les parts de l'oració, generalment el subjecte va davant del verb (*Ell ronca. ← ¿Què fa ell?*), però va darrere quan aporta informació més interessant que el verb (*Ronca ell. ← ¿Qui ronca?*).

Finalment, cal tindre en compte que un verb (“dinar”) pot esdevindre una **perífrasi verbal** (“estem dinant”) quan al **verb principal** (“dinant”), que és el que aporta el significat bàsic, adopta una forma no personal perquè li anteposem un **verb auxiliar** (“estem”), que conté el temps i afegim un matís al verb principal. Els **verbs modals** expressen possibilitat (*pot córrer*), probabilitat (*deu jugar*), freqüència (*sol entrenar*), obligació (*heu de vindre*) i deure (*deus fer-ho*). Els **verbs aspectuals** expressen inici (*començà a riure*), final (*acaba d'eixir*), procés (*estem dinant*), perduració (*continua dormint*), repetició (*torna a fer-ho*) i interrupció (*pareu de cridar*). Els verbs “haver” i “anar” també són auxiliars i indiquen un **temps anterior** al temps de referència (“han dinat” és anterior a “dinen”). Un verb pot tindre davant fins a tres verbs auxiliars (*sol estar estudiant, ha tornat a parar de ploure*).

ACTIVITATS

1. **Digues quina construcció sintàctica formen estes paraules i indica la categoria i la funció de cada una.**

dos cadires blanques de plàstic

2. **Digues quin és el subjecte d'estes oracions. Si és elidit o impersonal, explicita-ho.**

a) S'ha menjat tot el peix.	f) Li enxisa eixe videojoc.
b) Ha vingut un amic.	g) Portarà la beguda.
c) Va llegir-se un llibre.	h) Existix un inconvenient.
d) Li fa mal una mà.	i) Li interessa la seua proposta.
e) Nevava cada dia.	j) S'havia obert la porta.

3. **Reescriu este fragment restituint-li els punts i les majúscules i digues quin és el subjecte de cada oració.**

la història següent va passar en un dia de primavera feia bon temps neus, una xiqueta de 8 anys, va trobar un niu en l'arbre del pati aquell niu menut ple de branquillons contenia tres ous d'un d'ells treia el cap un pardalet era un pollet d'oroneta la nostra protagonista, d'allò més pagada, de seguida va tornar amb els seus amics ells encara no en sabien res

4. **Les construccions següents ¿són sintagmes o oracions? Justifica la resposta.**

- a) els bons consells de ton germà i la seua xicota
- b) la presidenta de l'associació, satisfeta amb el resultat de la votació
- c) l'estat del malalt de l'habitació 312 millora
- d) aquell missatge tan llarg que vas enviar-nos ahir
- e) tots els carrers per on ha de passar la cursa estan tallats

5. **Digues quina construcció sintàctica formen estes paraules i indica la categoria i la funció de cada una.**

el record més bonic que conservo d'aquell viatge

6. Digues quins són els subjectes del fragment següent i com és sintàcticament cada un: una paraula, un sintagma o una oració.

Exemple: 1. “el meu veí” → sintagma

El meu veí és jugador d'handbol. Ell i els seus companys d'equip entrenen tres dies a la setmana. Anar els segons per la cua no els desanima. Els apassiona l'handbol. Qui més bé juga de l'equip és just el meu veí, Carles. Ell és el capità. Seria estrany que no fora titular. L'entrenador, que és exjugador professional, confia molt en ell.

7. Explica la diferència que hi ha entre estes dos oracions.

a) Júlia i Pau han cridat.

b) Han cridat Júlia i Pau.

8. ¿Què falla en cada una d'estes oracions?

a) Sa mare estar contenta.

b) El meu gos no lladren gens.

9. Contesta a les preguntes següents.

a) ¿Què són les perífrasis verbals? ¿Quina utilitat tenen?

b) ¿Què són els verbs auxiliars? ¿De quines tres classes són?

c) ¿Per què “va seguir parlant” és una perífrasi verbal? Analitza-la.

5.1	NORMATIVA	Els pronoms febles (II)	105
5.2	LITERATURA	El Segle d'Or i Ausiàs Marc (XV)	108
5.3	LECTURA		115
5.4	REDACCIÓ		120
5.5	LINGÜÍSTICA		Els complements del predicat

5.1. NORMATIVA

1. ORTOGRAFIA

Aliments poc saludables per a infants

Les últimes recomanacions d'organismes internacionals diuen que xiquets i adolescents haurien d'ingerir un màxim de 25 grams de sucres afegits al dia, i un simple Bony ja té 21 grams.

És cert que els xiquets són els que demanen esta classe de menjar. El Tigreton té molts més fans que el plat de verdura. "Els ho demanen", diuen els pares, situats entre l'espasa i la paret, entre la voluntat d'alimentar correctament els fills i la pressió que exercixen l'entorn social i la publicitat. És una lluita desigual no només contra la indústria, sinó també contra milions d'anys d'evolució humana, perquè els xiquets estan programats per a buscar el dolç. Ara bé: una cosa és el sucre natural (com el de la fruita) i una altra ben diferent és el sucre present en aliments processats (com un suc de fruita). I encara pitjor són els sucres afegits.

Els infants necessiten molta energia, la qual cosa els fa triar de forma instintiva aliments que els proporcionen glucosa. La verdura, en canvi, té poques calories però molta fibra de difícil digestió. Per a complicar més les coses, elements com el calci, els fenols o els flavonoides fan que les verdures tinguen un gust amarg, i els humans estem programats per a rebutjar tot el que és amarg, perquè amarg vol dir tòxic i, per tant, perillós. Un adult sap que no hi ha perill si beu café o es menja una col de Brussel·les, però un xiquet no. A un adult el guia l'experiència, però a un infant el guia l'instint.

264 paraules

2. GRAMÀTICA

ELS PRONOMS FEBLES (II)

LI	en singular	A Marc <u>li</u> ha agradat molt el regal. ¿ <u>Li</u> has fet un beset, <u>a ta mare</u> ?
ELS / LOS	en plural	¿Encara no <u>els</u> heu donat la targeta, <u>a ells</u> ? A les <u>xiques</u> ja <u>els</u> ho vam repartir ahir.

EL, LA	totalitat	Es referix a tot un ésser.	EI van operar ahir. (a ell) La va saludar efusivament. (a ella)
LI	parcialitat	Es referix a una part d'un ésser. Equival al possessiu .	Li van operar una mà. (una mà d'ell) Li ha amprat la moto. (la moto d'ella)
		Ací el possessiu és innecessari .	Li ha deixat el seu mòbil. (el mòbil d'ell)

L'I'L LI HO	no reflexiu	a un altre	¿Tu <u>li</u> has llavat <u>els cabells</u> ? Sí, li'ls he llavat. Li ho va explicar malament. Li ho va donar.
SE'L S'HO	reflexiu	a u mateix	¿Ella <u>s'</u> ha llavat <u>els cabells</u> ? Sí, se'ls ha llavat. S'ho va entendre malament. S'ho va menjar.

1. Completa les oracions amb el pronom feble adient. Tots fan la funció de complement indirecte.

- ¿A qui _____ ha caigut este boli?
- Quan l'avi va vore la neta, _____ va fer una forta abraçada.
- A tots els assistents _____ van obsequiar amb un detall.
- Martí encara no ho sap. ¿Per què no _____ telefonos?
- Estos xiquets tenen gana. Compra _____ un coc salat.
- A Laia i a Yasmin _____ han oferit un lloc de treball com a recepcionistes.

2. Marca l'opció correcta.

- No s'ho va preguntar a ningú. No li ho va preguntar a ningú.
- Dos persones el van ajudar. Dos persones li van ajudar.
- Els han concedit un premi. Lis han concedit un premi.
- S'ha pintat les seues ungles. S'ha pintat les ungles.

3. Completa cada oració amb els dos pronoms febles adients.

- a) A mi no m'han explicat res; _____ han contat tot a ella.
- b) El veí ens ha deixat un paelló; demà _____ tornaré.
- c) A la xiqueta li fan falta sabatilles. ¿Tu _____ pots comprar unes?
- d) Joan ha rebut un missatge, però jo no _____ he enviat.
- e) ¿Què és això? Amaga-ho: no _____ ensenyes a ningú.
- f) No t'acabes totes les rosquilles; dona _____ dos a ton germà.

4. Traduïx estes oracions al valencià.

- a) Antes de salir, le maquillé.
- b) My friends like to travel.
- c) Les regaló unos pendientes.
- d) Have you washed your hands?
- e) Ya se lo ha terminado todo.
- f) No, no le des ninguno más.

5. Completa cada oració amb els dos pronoms febles adients (CI + CD).

- a) No saben com es fa. Crec que ____ haurem d'explicar.
- b) Marta s'ha deixat les sabatilles ací. ¿____ pots guardar al sabater?
- c) Sort que ens han deixat deu euros. ____ devem una.
- d) Ta germana necessita l'ordinador. Deixa ____ un moment.
- e) Només hi ha una habitació lliure. Si volen, ____ reservem.
- f) Ens han ajudat moltíssim. Haurem d'agrair ____.

6. Traduïx estas oracions al valencià.

- a) Eso se lo devolvió enseguida.
- b) A ellas no se lo van a decir.
- c) A Alba yo sí se la pediría.
- d) A ellos tendrían que ofrecérsela.
- e) No te lo acabes. Guárdale.
- f) Quieren agua. ¿Les compras?

7. Completa cada oració amb els dos pronoms febles adients (CI + CD).

- a) M'has dit que porte açò a ta germana, però ¿____ he de portar ara mateix?
- b) Sospiten alguna cosa, però crec que encara no hauríem de dir ____.
- c) Quan la guanyadora puge al pòdium, agafa la medalla i penja ____.
- d) ¿Veus aquella cambrera? Agarra estos plats i allarga ____, per favor.
- e) La bici d'Eva s'ha quedat menuda. Demà anirem a compar ____ una de nova.
- f) Agafa estes mostres de perfum i, quan entren els clients, ves donant ____.

5.2. LITERATURA

EL SEGLE D'OR I AUSIÀS MARC

1. Context històric

- ▶ **Compromís de Casp.** En **1410** mor sense descendència Martí I l'*Humà*, i s'extingix la **dinastia catalana** del Casal de Barcelona, vigent des de Guifré el Pilós (segle IX). En **1412**, les corts d'Aragó, Catalunya i València acordaren a la ciutat aragonesa de Casp que el successor al tron seria Ferran d'Antequera, de la **dinastia castellana** dels Trastàmara, canvi dinàstic que comporta la introducció del castellà en la cort.
- ▶ **Impremta.** De **1440** a **1450** Gutenberg va inventar la impremta. El primer llibre imprès de la Península Ibèrica es va fer a València en 1474: *Obres e trobes en llaors de la Verge Maria*. L'any 1478 es va imprimir la Bíblia en valencià, la primera versió romànica de les Sagrades Escripures. I l'any 1489 es va imprimir el *Liber elegantiarum*, de Joan Esteve, un vocabulari català-llatí que és considerat el primer diccionari d'una llengua romànica.
- ▶ **Conquesta de Nàpols.** L'any **1442** el rei **Alfons el Magnànim** va conquerir el Regne de Nàpols (on va participar el jove Joanot Martorell), el qual, amb el nom de Regne de les Dues Sicílies des de 1504, estarà vinculat a la Corona d'Aragó fins al 1555. Alfons el *Magnànim* (1416-1458) assolirà el màxim poder internacional, amb el control de Còrsega, Sardenya, Sicília i Nàpols, i amb incursions als Balcans, a les illes de Rodes i Xipre i al nord d'Àfrica (on participà Ausiàs Marc). Establí la cort a Nàpols, la qual va esdevindre un brillant centre de cultura plurilingüe, mentre a València residia l'esposa, la reina Maria.
- ▶ **Imperi turc.** En **1453**, **Constantinoble** (l'actual Istanbul) cau en poder dels turcs, i la cristiandat es veu amenaçada per l'imperi turc. En la ficció, Joanot Martorell projecta la derrota dels turcs a mans de Tirant lo Blanc, qui és nomenat cèsar de l'imperi.

- ▶ **Unió dinàstica.** En 1469, s'unixen en matrimoni Ferran II d'Aragó i Isabel de Castella (els Reis Catòlics), i en **1479** es segella la unió dinàstica entre la corona d'Aragó i la corona de Castella.

La cort es trasllada a **Castella**, i el rei Ferran implanta en **1483** la **Inquisició** castellana a Aragó, que duu a terme una política d'uniformització cultural i lingüística i delma la burgesia urbana, nodrida de jueus conversos.

- ▶ **Any 1492.** En 1492 es van produir tres fets transcendents. Al gener, els Reis Catòlics conquerixen definitivament el **regne de Granada** als sarraïns després de deu anys de guerra. Al març, s'ordena l'**expulsió dels jueus**. I el 12 d'octubre, Cristòfol Colom, en representació dels Reis Catòlics, arriba a una illa del nou continent i comença la **conquesta d'Amèrica**, que va comportar un enriquiment per a la Corona de Castella i va permetre que la Monarquia Hispànica esdevingués imperi en el s. XVI.

- ▶ **Monarquia Hispànica.** En **1494**, la Corona d'Aragó passa a denominar-se **Consell Suprem d'Aragó** i, sense perdre les seues particularitats institucionals i jurídiques, queda integrada així dins de la Monarquia Hispànica fins al 1715, quan els Decrets de

Nova Planta l'aboliran. En el mateix 1494, Ferran el Catòlic s'adreça als jurats de València per primera vegada en **castellà** per a comunicar-los la recuperació un any abans del Rosselló, perdut en 1472.

- ▶ **Auge de València.** Les despeses de la dominació mediterrània, les epidèmies de pesta cícliques, la minva de població i l'enfrontament entre classes socials originaren una **crisi al Principat** de Catalunya. El conflicte esclatà en una **guerra civil** de deu anys (**1462-1472**) entre Joan II (pare de Ferran el *Catòlic*) i els remences (pagesos) per un costat, i els nobles per l'altre. Barcelona, que passà de tindre 40.000 habitants a tindre'n 20.000, va cedir la supremacia comercial, financera i cultural a **València**, que es convertí en un dels primers ports de la Mediterrània, amb més de 50.000 habitants. Com a conseqüència d'això, comença a fer-se servir més el terme *llengua valenciana*.

► **Segle d'Or.** El moment de màxima expansió econòmica de València queda palés en la construcció dels **edificis gòtics** més emblemàtics: la Llotja, el palau de la Generalitat, les Torres de Quart, el campanar de la Seu, l'Almodí o les Drassanes del Grau. També en el nomenament com a Papa de Roma de dos xativins: Alfons de Borja, dit **Calixt III**

(1455-1458), i el seu nebot Roderic de Borja, dit **Alexandre VI** (1492-1503). I també va repercutir en la producció literària, que donà lloc al que es coneix com a **Segle d'Or** de la literatura catalana; la pràctica totalitat dels autors van nàixer a València o hi estaven arrelats: Ausiàs Marc, Joanot Martorell, Jaume Roig, Isabel de Villena, Joan Roís de Corella...

1. ¿Quin gir polític es va produir en la Corona d'Aragó a principis del segle XV? ¿Quines conseqüències lingüístiques va tindre?
2. ¿Quins llibres es van imprimir en 1474, en 1478 i en 1489? ¿Quina rellevància històrica tenen?
3. ¿Quin va ser l'últim territori que va conquerir la Corona d'Aragó? ¿Quin rei va promoure la conquesta? ¿Quan es va aconseguir?
4. ¿Quin fet històric va motivar la redacció de *Tirant lo Blanc*? ¿Quan va succeir?
5. ¿Quins fets polítics van tindre lloc en 1479 i en 1483? ¿Quines conseqüències van comportar per a la Corona d'Aragó?
6. ¿Quin va ser el primer rei de la Corona d'Aragó que va expressar-se públicament en castellà? ¿On va passar i en quin any?
7. ¿Per què en el segle XV al Regne de València comença a usar-se el terme "llengua valenciana"?
8. ¿Per què el segle XV és el Segle d'Or valencià? ¿Quines manifestacions arquitectòniques, polítiques i literàries ho palesen?

2. Ausiàs Marc

1. **Vida.** Ausiàs Marc va nèixer a Gandia el 1400. Pertanyia a la petita noblesa valenciana. Era fill del poeta Pere Marc. Tenia una sòlida formació cultural: va ser educat en l'ideal cavalleresc i als 20 anys va ser adobat cavaller. Va participar en les expedicions del rei Alfons el Magnànim a Sicília, a Nàpols i a Tunis. Com a recompensa, va ser nomenat falconer

major i va rebre el senyoriu de Beniarjó. Posteriorment, va ser un gran comerciant de la canyamel o canya de sucre. Als 37 anys es va casar amb Isabel Martorell, germana de Joanot Martorell, l'autor del *Tirant lo Blanc*, però la muller va morir al cap de dos anys. Als 43 anys es va casar en segones noces amb Joana Escorna. Ausiàs va tindre cinc fills il·legítims (fora dels dos matrimonis). Va morir a València el 1459, als 59 anys.

2. **Obra.** Ausiàs Marc és considerat el poeta medieval més important en la nostra llengua. Se'n conserven **128 poemes**. La seua poesia rep influències d'Aristòtil (l'antiguitat grecolatina), de Sant Tomàs (l'escolàstica), dels trobadors (segles XII-XIV) i de Dante i Petrarca (*dolce stil nuovo*, segle XIV). La seua obra va influir molt en la poesia hispànica dels segles XVI i XVII, sobretot en Quevedo i Garcilaso de la Vega. Les composicions marquianes presenten les característiques següents:

- Llengua.** És el primer que escriu poesia culta en valencià sense occitanismes. Es distancia dels trobadors: "Deixant a part l'estil dels trobadors".
- Estil.** Compon una poesia més personal i sincera, sense caure en els tòpics trobadorescs. Usa moltes comparacions, sobretot relacionades amb la mar.
- Vers.** La mètrica és estricta igual com la dels trobadors. Usa sobretot el vers decasíl·lab amb cesura (4+6).
- Senyal.** Fa servir 5 senyals diferents (el nom en clau de la dama), a diferència dels trobadors, que n'usaven només un.

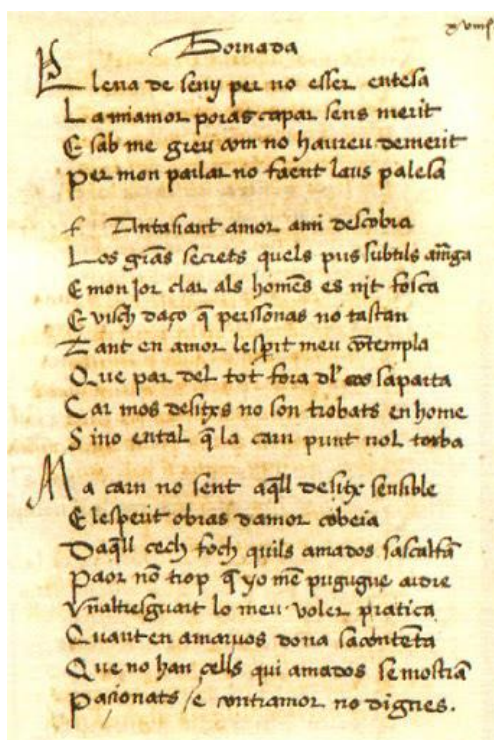

Plena de seny	Llir entre cards	Amor, amor	Oh, foll amor	Mon darrer bé
---------------	------------------	------------	---------------	---------------

e) **Dona.** Enfront de la dona idealitzada dels trobadors i de la *donna angelicata* (dona angelical) de Dante i Petrarca, la dona dels versos de Marc és terrenal, humana.

3. **Cants**. Les 128 composicions de Marc es dividixen en quatre temàtiques o cants:

- a) **Cants d'amor**. La majoria dels poemes marquians mostren els sentiments amorosos de l'autor, que sovint són contradictoris.
- b) **Cants morals**. Tracten temes com el bé, la virtut, la fortuna, la por a la mort i la voluntat de ser bo i seguir les lleis de Déu.
- c) **Cants de mort**. Mostren la preocupació per la vida després de la mort i per la condemna. Són poemes motivats per la pèrdua de l'esposa.
- d) **Cant espiritual**. Pregària de 224 versos.

3. Fragments

1. Axi com cell qui desija vianda (4)

Si com la mar se plany greument e crida
com dos forts vents la baten igualment,
u de llevant e altre de ponent,
e dura tant fins l'un vent ha jaquida
sa força gran per lo mes poderos,
dos grans desigs han combatut ma pensa,
mas lo voler vers u seguir dispensa;
jo el vos public: amar dretament vos.

*Igal com la mar plora greument i crida
quan dos forts vents la colpegen per igual,
un de llevant i l'altre de ponent,
i aguanta fins que un d'ells ha cedit
sa gran força davant del més poderós,
dos grans desitjos combaten en ma ment,
però la voluntat es decanta només per un;
jo vos el faig públic: estimar-vos justament.*

2. Si be mostrau que mi no avorriu (38)

Llir entre cards, dins mi porte un forn
coent un pa d'una dolça sabor
i aquell mateix sent de gran amargor:
tot aço em pren deu hores en lo jorn.

*Lliri entre cards, dins meu porte un forn
que cou un pa d'un dolç sabor
que al mateix temps fa un gust amarg:
tot açò em passa deu hores al dia.*

3. Veles e vents han mos desigs complir (46)

Veles e vents han mos desigs complir,
faent camins dubtosos per la mar.
Mestre i Ponent contra d'ells veig armar;
Xaloc, Llevant, los deuen subvenir
ab llurs amics lo Grec e lo Migjorn,
fent humils precs al vent tramuntanal
que en son bufar los sia parcial
e que tots cinc complisquen mon retorn.

*Les veles i els vents han de complir els
meus desitjos, fent camins dubtosos per la
mar. El mestral i el ponent veig que bufen
contra ells [contra els meus desitjos]; el
xaloc i el llevant han de vindre a ajudar-los
amb els seus amics el gregal i el migjorn,
demanant humilment a la tramuntana que
bufe a favor d'ells i així tots cinc
complisquen el meu retorn.*

4. Axi com cell qui es veu prop de la mort (81)

Axi com cell qui es veu prop de la mort,
corrent mal temps, perillant en la mar,
e veu lo lloc on se pot restaurar
e no hi ateny per sa malvada sort,
ne pren a me, qui vaig afanys passant
e veig a vos, bastant mos mals delir:
desesperat de mos desigs complir,
ire pel mon vostre orgull recitant.

*De la mateixa manera que aquell que es
veu prop de la mort, patint mal temps,
perillant en la mar, i veu el lloc on es pot
salvar i no hi arriba per la mala sort que té,
em passa a mi, que vaig passant penes, i
us veig a vós, capaç de posar fi als meus
mals: com que estic desesperat de complir
els meus desitjos, aniré pregonant pel
món el vostre orgull.*

«AXI COM CELL QUI DESIJA VIANDA»

1. ¿Qui va escriure este fragment? ¿On va nàixer i quan? ¿A què es va dedicar? ¿Com va ser la seua vida amorosa? ¿Quan va morir?
2. ¿De quin tipus és el text? ¿Quants en va escriure l'autor? ¿Quants versos té l'estrofa? ¿Quantes síl·labes té cada vers? ¿Tenen cesura? ¿Com es diuen eixos versos? ¿Quins versos rimen? ¿Com és la rima?
3. ¿Quins dos elements es comparen en la composició? ¿Per què el primer membre de la comparació plora i crida? ¿Quins dos elements lluiten i com es resol el conflicte? ¿Quins dos desitjos suposem que lluiten en la ment del jo poètic? ¿Quin desig acaba guanyant?
4. ¿A quina de les quatre temàtiques o cants pertany esta composició? ¿Quines altres temàtiques va tractar? ¿Per quin motiu autobiogràfic l'autor usa la mar en la comparació?
5. ¿Quina novetat aporta l'autor pel que fa a la manera de tractar la dona? ¿Amb quins senyals s'hi referia? ¿I quina és la novetat lingüística? ¿Quina rellevància literària té la seua obra?

5.3. LECTURA

Lectura 5.1

La ciència i l'art a Europa en el segle XV

Des del punt de vista econòmic, al segle XV les ciutats creixen, i amb elles ho fa la burgesia, enriquida amb el comerç, que és cada vegada més ambiciós i involucra rutes llunyanes. Per això sorgixen els bancs públics, per a donar crèdit a expedicions impossibles de costejar per a un particular. D'altra banda, augmenta la varietat de llegums i verdures de la dieta mitjana, amb el conreu massiu de la carxofa, la bajoca o la carlota.

El perfeccionament de la caravel·la i l'astrolabi va permetre viatges llargs amb menys risc, i va ajudar a les grans exploracions portugueses i castellanques, especialment els viatges de Colom a Amèrica a partir de 1492. A partir d'estos viatges, la Mediterrània deixa de ser el centre comercial per excel·lència i es veu substituïda per l'Atlàntic.

Una altra evolució fou la publicació de l'*Imago Mundi*, un compendi de cosmologia i cartografia que supera els mapes medievals, ja que per exemple es col·loca el nord dalt i es diferencien zones climàtiques. Però l'invent més rellevant del segle XV és la impremta (1450). Encara que els xinesos ja feia segles que usaven tipus mòbils de fusta per a imprimir els seus llibres, Johannes Gutenberg va crear tipus metàl·lics que van millorar la resistència del material. De seguida van sorgir imprentes a les principals ciutats europees i la difusió de llibres va augmentar de forma exponencial, així com la circulació d'idees i traduccions que permetia.

Pel que fa a l'art, Itàlia, amb el seu Quattrocento, entra en el ple Renaixement artístic, que posteriorment s'exportarà a la resta del continent. És l'època del geni universal Leonardo da Vinci, les pintures de Sandro Boticelli (*El naixement de Venus*) o el *David* de Donatello, l'escultura més reeixida del període. En arquitectura les grans innovacions van ser els espais amples, plens de llum i la influència grecollatina. Filippo Brunelleschi va construir el Duomo de Florència, amb una cúpula que combinava les tècniques antigues amb els càlculs matemàtics moderns.

La literatura del segle XV es va beneficiar àmpliament de la impremta i del nou paper de les ciutats, ja que va augmentar el nombre de lectors potencials de cada obra, que ja no eren únicament nobles i religiosos. El segle d'or valencià va donar lloc a *Tirant lo Blanc*, una de les novel·les cavalleresques de més èxit, i als poemes d'Ausiàs March, que ja presenten un amor diferent al trobadoresc i més propers als models que Francesco

Petrarca havia instituït en el segle XIV. En este segle comencen els moviments per regular les llengües romàniques; així, sorgixen obres com el *Liber Elegantiarum*, de Joan Esteve (1472), considerat el primer diccionari d'una llengua romànica, i la *Gramática de la lengua castellana*, d'Elio Antonio de Nebrija (1492), la primera d'un idioma romànic.

En filosofia, triomfa l'humanisme que havia sorgit al segle XIV, el qual posa en valor l'Antiguitat clàssica i la capacitat de l'ésser humà per dirigir el seu destí. El seu màxim representant va ser Giovanni Pico della Mirandola, que proposava el respecte a la diversitat religiosa i ideològica. Per contra, l'Església, si bé continua sent el màxim referent moral, viu una profunda crisi interna i perd poder respecte als reis, fins al punt que Enric VIII d'Anglaterra la desafia i acaba creant l'anglicanisme. La reacció a Castella i Aragó és la creació de la Inquisició, liderada per Tomás de Torquemada, que castiga sense pietat la dissidència. De fet, l'any 1492 els Reis Catòlics decretar l'expulsió dels jueus.

Lectura 5.2

La Llotja de València

La Llotja de València, també anomenada Llotja de la Seda o Llotja de Mercaders, és un edifici civil d'estil gòtic valencià tardà, situat a la plaça del Mercat, número 31, de València, davant de l'església de Sant Joan del Mercat i del Mercat Central, al centre històric de la ciutat. L'edifici fou construït entre el 1482 i el 1548 i simbolitza, sens dubte, la puixança i riquesa del segle d'or valencià (segle XV). El 1996, fou declarada Patrimoni de la Humanitat per la UNESCO.

La construcció de la Llotja és el resultat de la prosperitat comercial aconseguida per València en el segle XV, i és una mostra del desenvolupament social i del prestigi aconseguït per la burgesia valenciana. Era un símbol del poder de la ciutat per atraure els comerciants, en un moment en què ja s'albiraven temps difícils per a l'economia local derivats del descobriment d'Amèrica i el consegüent desplaçament del comerç de la Mediterrània cap a l'Atlàntic.

Vista des de la plaça del Mercat, la part dreta de l'edifici correspon a la llotja pròpiament dita, també coneguda com la Sala de Contractació o el Saló Columnari (1483-1498); a la seua esquerra s'alça la torre central (1483-1498), de tres cossos, emprats per a capella (el cos de baix) i presó (els dos de dalt). Encara més a l'esquerra, hi ha el cos de tres plantes del Consolat de Mar, que s'afegí posteriorment (1498-1548). El Pati dels Tarongers articula les tres zones de l'edifici, que ocupen més de dos mil metres quadrats

en total. En l'exterior, els detalls escultòrics presents a les portes, finestres i gàrgoles de l'edifici són extraordinàriament deliciosos i plens de bon humor; hi abunden les escenes satíriques i obscenes.

La llotja pròpiament dita era un edifici destinat a les transaccions comercials fetes pels mercaders o pels corredors d'orella que feien d'intermediaris. Segueix el mateix esquema de construcció de les llotges de comerç de la Corona d'Aragó: una sala de planta rectangular sostinguda per columnes. La de València fou precedida per la Llotja de Barcelona (1380-1392) i la Llotja de Palma (1420-1448). Considerant que l'esquema arquitectònic era sempre el mateix, els jurats de València van insistir en distingir l'edifici per la bellesa. El repte era superar l'esplèndida llotja de Mallorca, de Guillem Sagrera, un dels grans mestres de l'arquitectura gòtica mediterrània. Superar-la va ser la genial tasca de Pere Comte.

L'edifici es diu Llotja de la Seda perquè, des del segle XIV fins al XVIII, la seda fou la indústria més potent de la ciutat. Alhora que s'estava bastint la Llotja de la Seda (1483-1498), la indústria sedera de València conegué un gran auge, traduït en els 293 mestres seders censats a la ciutat el 1487, majoritàriament jueus. Al final del segle XVII, tan important era la seda en les transaccions comercials que la Llotja de Mercaders passà a ser coneguda com de la Seda. La segona mitat del XVIII fou el moment de màxima esplendor: 25.000 persones es dedicaven a la indústria de la seda a la ciutat de València, que incloïa més de 3.000 telers. Tanmateix, a partir del 1790, començà l'ocàs de la indústria sedera de València, que no tornà a reeixir.

Lectura 5.3

Les diferents classes d'amor

Tim Lomas, professor de psicologia positiva en la Universitat de l'Est de Londres, Regne Unit, es va posar a buscar paraules que es referiren a sentiments relacionats amb l'amor en voreja 50 idiomes. La investigació, que es titula *The flavours of love: A cross-cultural lexical analysis* (2018), li va proporcionar més de 600 paraules que expressen amor i que moltes vegades són impossibles de traduir a altres idiomes.

A partir d'aquest catàleg i de treballs d'altres psicòlegs que han classificat els tipus d'amor, Lomas va concloure que existixen "almenys" 14 "sabors" d'amor que descriuen els diferents matisos que pot tindre aquest sentiment. «Una relació no és exclusivament un únic tipus d'amor», explica Lomas. «Per exemple, una relació romàntica pot tindre diverses classes d'amor».

«La metàfora dels sabors ens permet apreciar que una relació pot mesclar diversos sabors per a crear un "gust únic"». A cada "sabor", Limas li va posar una etiqueta en grec, perquè va ser l'idioma en què més paraules relacionades amb l'amor va trobar. Heus ací les 14 classes d'amor.

1. **Meraki:** amor experiencial. És l'amor que sentim per certes activitats, experiències o vivències, com practicar algun esport, cuinar o viatjar.
2. **Érōs:** amor estètic. Es refereix a l'amor que podem sentir cap a objectes o conceptes que ens causen admiració i anhel, com una obra d'art.
3. **Chōros:** amor d'arrelament. És l'amor que sentim per un lloc, especialment al qual anomenem llar. *Toska* en rus i *hiraeth* en gal·lès són dos termes complexos que expressen el sentiment d'anhel i arrelament a un lloc.
4. **Philia:** amor d'amics. És el llaç que ens unix als nostres amics. És el sentiment sobre el qual es construeix una amistat i que desperta confiança. És el que en valencià diem *afecte*.
5. **Philautia:** amor propi. Es refereix a l'autoestima i la capacitat que cadascú té de voler-se i cuidar-se a un mateix.
6. **Storgē:** amor familiar. Es refereix a la cura i l'afecte que preval entre els qui compartixen llaços familiars. Lomas esmenta que pot haver-hi una frontera difusa entre *Storgē* i *Philia*, perquè són comunes els casos en els quals un amic és tan pròxim que es considera part de la família.
7. **Epithymia:** amor passional. És el tipus d'amor que desperta la passió romàntica i els desitjos sexuals. A Xile, l'ètnia *yagán* usa la paraula *mamihlapinatapei* per a referir-se a dos persones que es creuen mirades per a expressar-se que es desitgen mútuament.
8. **Paixnidi:** amor juganer. Aquesta paraula significa "joc" i es refereix al tipus d'amor presumit que involucra atrevides mostres d'afecte. En idioma tagal existix la paraula *gigil*, que es refereix a les ganes irresistibles de pessigar o estrényer a la persona a qui es vol.
9. **Mania:** amor possessiu. És l'amor basat en la dependència, que generalment està associat a sentiments de possessió, ansietat i manipulació. En francès, ho descriuen com a *amour fou* (amor boig).
10. **Prâgma:** amor racional. És el contrari a la *mania*. Es refereix a l'amor durador i assossegat que està més relacionat amb el compromís a llarg termini i les ganes de construir una vida junts més enllà que disminuïsquen amb el temps el desig i la

passió. En coreà, el terme *noun jeong* es referix a una afinitat o connexió que no necessàriament està acompanyada del romanç.

11. **Anánkē**: amor desgraciat. És el més pròxim a l'amor a primera vista, el sentiment de conèixer a algú i sentir que volem estar amb eixa persona per sempre, com si estiguérem destinats a estar junts. En japonés, s'usa l'expressió *koi no yokan* per a explicar la sensació d'haver conegut a algú de qui serà inevitable enamorar-se. Aquest amor moltes vegades es relaciona amb el dels amants desventurats, els qui malgrat sentir que estan destinats a estar junts, la vida s'encarrega de separar-los.
12. **Agápē**: amor compassiu. És el tipus d'amor que mou cap a la compassió desinteressada i incondicional, com per exemple el sacrifici que uns pares fan pel benestar dels seus fills o les obres de caritat. En l'idioma pastun, del sud d'Àsia, la paraula *melmastia* significa mostrar bondat i hospitalitat amb altres persones, especialment cap a estranys.
13. **Koinōnia**: amor momentani. Té a veure amb eixes espurnes que ens produïxen la connexió amb algú durant uns segons. És un instant en el qual ens sentim identificats, en els quals dos persones saben només amb la mirada que estan pensant exactament el mateix. En francès, la paraula que millor ho explica és *frisson*, que significa emoció o esgarrifança i que s'usa per a descriure eixos moments en què dues persones senten emoció i una mica de por en veure la potent connexió que s'ha creat entre ells.
14. **Sébonai**: amor reverencial. És l'amor submís i devot cap a una divinitat o un ser superior. Per extensió, també es referix a l'amor que es pot sentir per ídols, com ara actors o cantants, pels qui algunes persones professen un sentiment quasi religiós.

5.4. REDACCIÓ

ATENCIÓ: Segueix les instruccions de la pàgina 32 per a elaborar la redacció.

OPCIÓ A: FICCIÓ

Última classe del dia. Sona el timbre. Demà serà un altre dia. Però avui la lectura sobre les classes d'amor en la sessió de Valencià et fa mirar l'entorn des d'una altra perspectiva. Des que eixiràs de l'aula fins que arribes a casa seràs conscient de **cinc classes d'amor** diferents i extraordinàries. Narra-les.

- ▶ La història l'ha de contar un **narrador testimoni**.
- ▶ Informa't en la lectura 5.3.

OPCIÓ B: OPINIÓ

Parlem d'amor, de l'amor com a atracció sexual, i concretament de l'**enamorament**, que és una passió universal que trasbalsa fortament la persona, sobretot quan es sent per primera vegada. ¿T'has enamorat mai? ¿Què t'atrau de la persona o les persones que estimes? ¿Què n'esperes? ¿És un sentiment positiu o negatiu? ¿Com es declara l'amor? ¿L'amor té límits? ¿T'ha creat decepcions? ¿Què aconsellaries a un principiant? (...)

- ▶ Pots reflexionar sobre els sentiments que et causa l'amor **sense contar intimitats**. No escrigues res que no diries en públic.

5.5. LINGÜÍSTICA

ELS COMPLEMENTS DEL PREDICAT

L'oració és la construcció sintàctica màxima, en la qual el predicat informa sobre què li passa al subjecte. El predicat, a més del verb i el temps, conté altres informacions, que fan la funció de **complements**. Un d'ells és el **complement directe** (o objecte), que representa l'ésser afectat pel subjecte. Per exemple, en l'oració *Anna toca l'arpa*, el subjecte (*Anna*) fa una acció (*toca*) que afecta un objecte (*l'arpa*), que és el complement directe.

Quan l'oració conté un complement directe, diem que el verb és **transitiu**, perquè l'acció que fa el subjecte *transita* cap a l'objecte. Un 75% dels verbs són transitius, com *fer, donar, saber...*, mentres que un 25% dels verbs són **intransitius**, com *dormir, parlar, jugar...* Però molts verbs, com *dinar*, poden ser ara intransitius (*dinem*) ara transitius (*dinem paella*).

Quan es vol destacar el complement directe, es posa al principi de l'oració. L'efecte secundari és que, per a no confondre'l amb el subjecte, el complement directe es repeteix en forma de **pronomen feble** i es separa de la resta de l'oració amb una **coma**. Per exemple: *Les ulleres, no les trobo*.

El complement directe representa generalment un ésser diferent del subjecte (*Marc saluda el seu amic* [Marc ≠ amic]). Per contra, el **complement atributiu** (o atribut) representa una qualitat del subjecte (*Marc és el seu amic* [Marc = amic]). Els verbs que servixen per a informar dels atributs s'anomenen **verbs atributius** (o copulatius), que són intransitius. Els bàsics són *ser, estar, paréixer* i *semblar*, però n'hi han més, com *fer-se, tornar-se, resultar, acabar, seguir, quedar-se...* Per exemple: *Júlia està contenta. Júlia s'ha fet contenta. Júlia segueix contenta*.

Un complement molt vinculat a l'atribut és el **complement predicatiu**, que es caracteritza perquè la qualitat que representa és secundària. Hi ha un **predicatiu del subjecte** (*Marc va acabar el partit esgotat* ["esgotat" es referix al subjecte, que és "Marc"]) i hi ha un **predicatiu del complement directe** (*Marc tenia l'esquena suada* ["suada" es referix a "l'esquena", que és el complement directe]).

Mentres que els tres complements del predicat bàsics (el directe, l'atribut i el predicatiu) es relacionen amb el nucli sense nexa (*Pere cantà una cançó*), els complements del predicat secundaris necessiten un **nexe** per a relacionar-se amb el nucli

(excepte quan és un adverbi o un pronom feble). La raó és que estan fora del fet principal. Per exemple: *Pere cantà la cançó **sense** micròfon.*

Un complement molt freqüent és el **complement circumstancial**, que informa de les condicions en què es desenvolupa un fet, és a dir, el **lloc**, el **temps**, la **manera**, la **companyia**, l'**instrument**, la **causa**, la **finalitat**, etc. Per exemple: *Elsa treballa **en** una oficina.* Els circumstancials es poden aplicar recursivament: *Elsa treballa **en** una oficina **des de** l'any passat.*

Per la seua banda, el **complement indirecte** representa l'ésser al qual va destinat el complement directe; en altres paraules, és el **destinatari**. Per exemple: *La directora va donar les gràcies **a** tots els assistents.* Va necessàriament lligat al complement directe, excepte quan els verbs són *agradar*, *escriure* o *telefonar* (*La idea **m'**agrada*). Quan es focalitza el complement indirecte, es repeteix en forma de pronom feble (***A** elles no **els** han fet cap oferta*).

Finalment, el **complement de règim** és aquell que depèn exclusivament del significat del verb, que és generalment intransitiu. Per exemple, el verb *confiar* implica que diguem en qui o en què confia algú: *Ell confia **en** mi.* Seria incompleta l'oració **Ell confia.* Alguns **verbs regents** són *accedir*, *insistir*, *dependre*, *pactar*, *lluitar*, etc. Per exemple: *Allò no depenia **d'**Àngels.*

complements del predicat bàsics (sense nexes)	directe	atribut	predicatiu
complements del predicat secundaris (amb nexes)	circumstancial	indirecte	règim

ACTIVITATS

1. Subratlla els cinc **complements directes** del fragment següent.

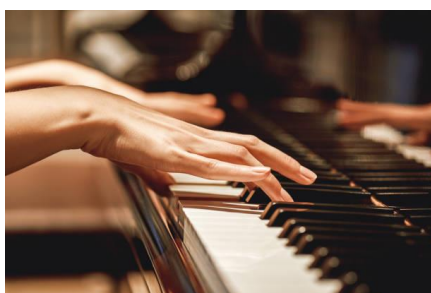
La conserge va obrir la porta a les 7:25 del matí. Al cap de poc, entrava el primer cotxe al recinte. Es tractava del director, que duia el seu barret inconfusible. L'home, que devia tindre una cinquantena d'anys, va traure del maletger dos bosses blanques i se les va emportar al despatx. Començava un dia més.

2. Subratlla els cinc atributs de l'escrit següent.

En acabar de sopar, vaig encendre la SmartTV i em vaig estirar al sofà. Estava cansat perquè el dia havia sigut prou exigent, però, abans de gitar-me, em venia de gust vore un capítol de la meua sèrie preferida. Encara que al principi em pareixia una mica avorrida, no ho és gens. Ara l'argument em resulta cada vegada més interessant.

3. Subratlla els quatre predicatus d'esta narració.

He passat una hora tancada a l'habitació. En acabant, he anat de pressa al conservatori. La veritat és que he acabat l'assaig esgotada; tenia els dits engarrotats de tant de tocar tecles. Tot i això, espero il·lusionada l'audició d'este divendres. L'esforç valdrà la pena.

4. Subratlla els cinc circumstancials del text i digues de quina classe és cada un.

El concert tindrà lloc al Palau de Congressos de Peníscola el pròxim dissabte 12 de febrer. Hi actuaran El Diluvi i Txarango, que interpretaran les cançons més conegudes del seu repertori. Per qüestions d'organització, s'informa als assistents que les portes d'accés a la sala es tancaran deu minuts abans de l'actuació.

5. Subratlla els quatre complements indirectes del fragment. Dos estan reduplicats.

Els meus pares han confirmat la declaració de la renda i els tornen uns 1400 euros. Emma i jo estem d'enhorabona perquè ens han dit que, amb eixos diners, pensen fer realitat dos dels nostres desitjos. A ma germana li regalaran el *chaisse longue* que anhelava, mentres que a mi em pagaran el rentaplats que acabo d'estrenar.

6. Subratlla els cinc complements de règim la narració següent.

Els dos amics seguien parlant del conflicte en l'empresa. Un d'ells pensava que la directiva no havia optat per la millor solució i que no havia informat bé sobre les noves polítiques. L'altre amic també es queixava de la decisió que havien pres els executius, perquè, segons ell, no dotaria la fàbrica de més recursos.

7. Diques de quina classe és cada complement subratllat de les narracions següents. Si és circumstancial, indica la informació que aporta (lloc, temps...).

- a) El camí des de Benicarló era llarg i Albert havia aprofitat l'ocasió per a dormir un poquet més en el cotxe. Quan per fi va obrir els ulls, sa mare, que anava al seient del copilot, el mirà amb un somriure i li digué que ja arribaven. Albert va aplegar al poble del seu iaio ben despert.
- b) Aquella nit, el pres no va dormir gens, i no va ser perquè continuava cavil·lant sobre la manera com podria matar el dragó i salvar la pell, sinó perquè els remordiments no el deixaven viure. De sobte, cap a la mitjanit, va veure com, en un racó de la masmorra, s'encenia una resplendor que va anar creixent fins que el va deixar cec.
- c) Saïda té la pell molt bruna. Viu al desert del Sàhara, en una mena de tenda de campanya que allí anomenen *haima*, perquè el seu poble va haver de fugir quan fou envaït pel Marroc. Per sort, un país amic, que es diu Algèria, els deixà un tros de desert per a refugiar-s'hi.
- d) Era un migdia de primeries de juliol, i el sol entrava enlluernador i decidit per totes les finestres. També s'hi colava una brisa carregada d'humitat i de sal marina. Però Pere, capficat com estava en uns càlculs que no volien acabar d'eixir, no s'adonava del sol que calfava amb força. Llavors, algú el va cridar des del carrer.

8. Subratlla els complements del predicat dels fragments següents i indica de quina classe és cada un. Si és circumstancial, indica la informació que aporta (lloc, temps...).

- a) Joan i Maria estaven contents perquè tornaven al seu poble per Nadal. Hi passarien pocs dies. S'enyoraven dels pares. Els trobaren més vellets. Els feren un fort abraç.
- b) L'home va explicar-me moltes històries interessants. Vivia aïllat en una caseta de fusta al costat d'un llac des dels 32 anys. Pareixia una persona afable i, en efecte, ho era. Es va alegrar de la meua companyia, però jo havia de continuar la meua ruta.

6.1	NORMATIVA	Els pronoms febles (III)	126
6.2	LITERATURA	<i>Curial e Güelfa i Tirant lo Blanc (XV)</i>	130
6.3	LECTURA		138
6.4	REDACCIÓ		143
6.5	LINGÜÍSTICA	Les classes d'oracions	144

6.1. NORMATIVA

1. ORTOGRAFIA

Flanagan i Carlota

Carlota es va aturar davant de l'aparador d'una petita papereria.

—¿On vas? —li vaig demanar.

—Ací.

—¿Ací? —vaig dir afligit, perquè allò pareixia la fi del nostre trajecte en comú. Havia arribat l'hora dels adeus per sempre, si no és que de iaïos coincidíem a la mateixa residència.

—Sí. Vaig a comprar una llibreta.

Vaig dedicar uns segons a recordar frases famoses del tipus «El món és de qui ho intenta», o «El no ja el tens. Quan estava a punt de dir «Ei, si em dones el teu telèfon potser ens podríem veure algun dia», em va sortir:

—Ah! Entro amb tu. Jo he de comprar un retolador.

No va fer mala cara. Més aviat diria que la iniciativa li va semblar bé. Darrere del taulell de la menuda i caòtica papereria hi havia una senyora pneumàtica, gran i amb ulleres de vista cansada. Carlota li va demanar una llibreta de tapes roges, quadriculada i d'espiral. Amb tantes indicacions, em va semblar que aquella xica sabia molt bé el que volia. ¿Devia ser igual de precisa en matèria de xics?

La senyora va remenar els prestatges i va treure una llibreta d'espiral però de tapes blaves. Devia ser daltònica.

—No, no, senyora. La vull roja per a escriure un diari sobre sexe.

¿Què havia dit? Aquella xica tan guapa, amb aquells pits, aquella cintura que feia de tan bon agafar i aquell somriure ¿deia una cosa així amb tota tranquil·litat davant de mi?

247 paraules

2. GRAMÀTICA

ELS PRONOMS FEBLES (III)

ELS PRONOMS EN I HI

EN	substitueix complements introduïts per de	¿Parlen <u>de futbol</u> ? Sí, sempre en parlen. [<i>en</i> = de futbol] ¿Saps el resultat <u>del partit</u> ? Sí, en sé el resultat. [<i>en</i> = del partit]
	Avui no ha menjat [<i>no ha menjat res</i>]. Es va enamorar [<i>als 15 anys</i>].	≠ Avui no n' ha menjat [<i>no ha menjat arròs</i>]. Se' n va enamorar [<i>quan el va veure</i>].
HI	substitueix complements introduïts per a, en o amb	¿Confieu <u>en ella</u> ? Sí, i tant que hi confiem. [<i>hi</i> = en ella] ¿Aniràs <u>a Morella</u> ? Sí, sí que hi aniré. [<i>hi</i> = a Morella]
	Penseu un moment [<i>feu servir l'enteniment</i>]. Ha estat jugant tot el dia [<i>a qualsevol joc</i>].	≠ Penseu- hi un moment [<i>en eixa idea</i>]. Hi ha estat jugant tot el dia [<i>al videojoc</i>].

1. Completa cada oració amb el pronom feble corresponent.

- M'agradaria fer un viatge a Roma; no _____ he estat mai.
- Si et fixes com juga Marta, _____ aprendràs molt.
- És una bona iniciativa. _____ col·laboren moltes associacions.
- L'educació és un dret universal. Tots _____ tenim dret.
- Àngel encara no ha telefonat. No _____ sabem res des d'ahir.
- L'handbol m'agrada molt. Quan era jove, _____ jugava.
- Olga és molt bon xica. Jo _____ confio completament.
- La informació era tan confusa que no _____ vam fer massa cas.

2. Contesta estes preguntes de forma completa substituint cada complement pel pronom feble adient. Fixa't en la preposició que encapçala el complement.

Exemple: ¿T'has adonat de la seua reacció? [sí] → Sí, me n'he adonat.

- ¿Has anat mai a París? [no]
- ¿Penses molt en ell? [sí]
- ¿Esteu parlant del partit? [no]
- ¿T'alegres del resultat? [sí]
- ¿Has parlat ja amb Oriol? [no]
- ¿Us penediu d'haver-ho dit? [sí]

VERBS PRONOMINALS

recordar	Fer present un record. Recorda la festa amb nostàlgia.	recordar-se de	Fer memòria d'algun compromís. Recorda't d'apagar la llum.
oblidar	Perdre un record o un coneixement. Ha oblidat la taula periòdica.	oblidar-se de	No fer memòria d'alguna cosa. S'ha oblidat de comprar llet.
anar	Dirigir-se a un lloc. Vaig anar al mercat.	anar-se'n	Partir d'un lloc per a dirigir-se a un altre. Me'n vaig anar d'allí.
			me n'he anat, se'n va anar m'he anat, es va anar

3. Traduïx estes oracions al valencià.

a) De ese tema, no me hables.	e) She loves you. Don't you realize?
b) No creo en eso. ¿Tú crees?	f) Yo salí de la tienda y ella entró.
c) Me fui del hospital enseguida.	g) Toma las cajas. Ocúpate tú.
d) Saca la basura. Acuérdate.	h) Praga es tan linda que volvería.

VERBS NO PRONOMINALS

caure	entropessar	marxar	baixar	callar	conèixer
Li ha caigut el mòbil.	Entropessà amb l'escaló.	Ha marxat de vacances.	Baixeu del cotxe.	Cal·leu, per favor.	Coneix tot el barri.

4. Completa cada oració amb les paraules adequades.

- ¿Saps què li ha passat? Que _____ han caigut les ulleres en terra.
- No va vore el brançal i _____ entropessar, però no va perdre del tot l'equilibri.
- Jordi i Glòria ja no estan ací; _____ acaben d'anar ara mateix.
- Quan s'han fet les nou en punt, _____ marxat tots cap a casa.
- Havien d'avisar els pares, però no _____ recordar.
- Olga, ¿ja saps a quina parada _____ de baixar de l'autobús?
- Ací teniu la bossa; aneu amb compte de no oblidar _____.
- Quan van comprendre el que passava, els dos _____ callar de colp.
- ¿Els noms dels carrers? _____ coneixia tots, del primer a l'últim.
- D'acord, però a les cinc _____ he d'anar sí o sí perquè m'esperen.

5. Traduïx estes oracions al valencià.

a) Go home, Eva, and rest.	e) Can you be quiet, please?
b) Se ha caído de la bicicleta.	f) Todos se fueron satisfechos.
c) She has left the party.	g) I've forgotten the keys.
d) Cuidado, no te tropieces.	h) Entonces se bajó del tren.

6. A este escrit li falten cinc pronoms febles. Reescriu-lo per a restituir-li'ls.

Vam passar el dia a Vilafamés. Ens havien parlat, però no havíem estat mai. La veritat és que ens va enxisar. A més, es menja molt bé. Ens vam anar amb un molt bon record. Quan puguem, segur que tornarem.

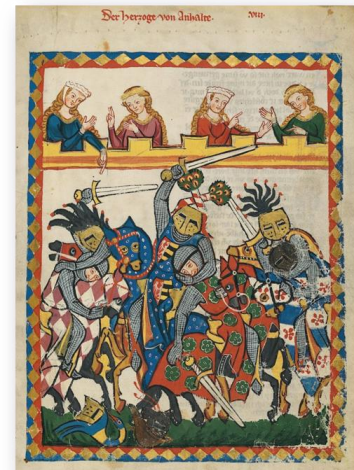
6.2. LITERATURA

CURIAL E GÜELFA I TIRANT LO BLANC

1. Context històric

► Els **cavallers** eren des del segle X un orde militar que defensava i protegia els seus senyors, l'Església i la fe cristiana i els febles, les viudes i els òrfens. Com que eren prestigiosos, s'escriuien moltes novel·les que narraven els seus fets heroics.

► Les primeres **novel·les de cavalleries** es van escriure en francès a la Bretanya en el **segle XII** i contaven les llegendes del rei Artús i els cavallers de la Taula Redona. Es coneixen com a **matèria de Bretanya**, i eren històries fantosiques que contenien molts elements imaginaris (fades, encanteris, dracs, gegants i mags). Destaquen les novel·les de Chrétien de Troyes. A partir del **segle XIII** van tindre molta difusió en terres occitanes i catalanes, d'on és el *Blandín de Cornualla*. Fins i tot els dedicaven importants manuals, com ara el *Llibre de l'orde de cavalleria*, de Ramon Llull (s. XIII), o el *Tractat de cavalleria*, de Pere el Cerimoniós (s. XIV).

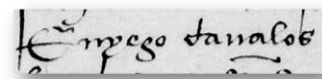
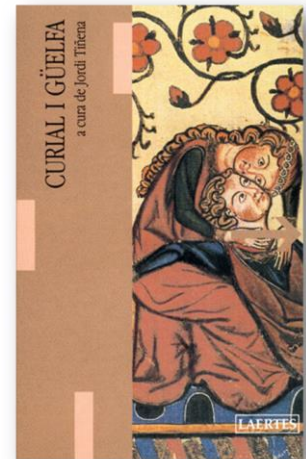
► En els **segles XIV i XV**, la **novel·la cavalleresca** és més realista: no hi ha elements imaginaris, els llocs on ocorren les històries són verídics i els personatges són herois més versemblants, que lluiten per honor i, sobretot, per amor, per tal d'aconseguir el favor d'una dama. En el Segle d'Or de la nostra literatura, s'escrigueren tres novel·les cavalleresques destacades: *Història de Jacob Xalabín* (1389-1402), *Curial e Güelfa* (1456-1458) i *Tirant lo Blanc* (1490).

1. **¿Per què s'escriuien novel·les protagonitzades per cavallers? ¿Quina funció tenien?**
2. **¿Quines diferències hi han entre les novel·les de cavalleries i les novel·les cavalleresques? Escriu el nom de dos obres de cada estil.**

2. Obres

Curial e Güelfa

1. Va ser escrita entre Nàpols i Milà **de 1445 a 1448**, però no va ser impresa ni llegida fins que Milà i Fontanals trobà el manuscrit, el titulà i el publicà en **1901**. Per això la fama i la difusió del *Tirant* han eclipsat el *Curial* durant temps.
2. Fins fa poc, es considerava una novel·la anònima, però una tesi d'Abel Soler (novembre del 2016) determina que l'autor va ser **Enyego d'Àvalos**, un valencià d'adopció, cavaller i humanista de la cort d'Alfons el Magnànim.
3. La novel·la es dividix en **tres llibres**. En el primer, Curial, un jove humil, entra a la cort del marquès de Monferrat, on s'inicia en la cavalleria ajudat per la germana del marquès, Güelfa, donzella i viuda jove de 15 anys que s'enamora d'ell. En el segon llibre, Curial lluita a França i manté una relació amorosa amb Laquesis, la qual provoca el rebuig de Güelfa. I en el tercer, després de diversos viatges, torna a Monferrat, venç els turcs, obté el perdó de Güelfa i es casen.

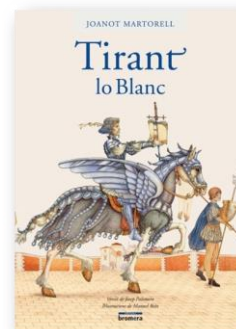
Tirant lo Blanc

1. És una novel·la escrita **entre 1460 i 1468** per **Joanot Martorell**, qui abans de morir, per fer front als deutes familiars, cedí l'edició a Martí Joan de Gualba, que la va publicar a València el **1490**. La novel·la té elements autobiogràfics, ja que Joanot Martorell (1414-1468), nascut a Gandia, va ser armat cavaller, va viatjar per moltes ciutats d'Europa (la cristiandat) i va participar en bona cosa de conflictes cavallerescs.
2. La novetat del *Tirant lo Blanc* és el seu **gran realisme**. D'una banda, les batalles són contades amb precisió, i els llocs i els fets històrics són verídics, fins al punt de tractar el tema que més preocupava llavors a la cristiandat, que era la caiguda de l'Imperi grec en mans dels turcs (1453); en la ficció, però, Martorell es permet la llicència d'impedir-ho. D'altra banda, els personatges

són de carn i ossos i presenten rics matisos psicològics: Tirant mateix sent atracció sexual, plora i patix, aconseguix les victòries amb estratègia (no per causes sobrehumanes) i, per si no era prou, acaba morint d'una malaltia vulgar.

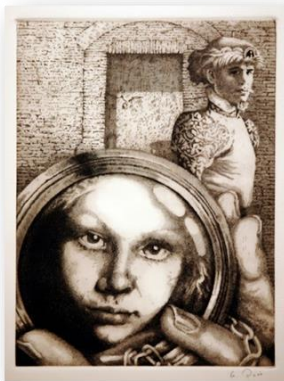
3. *Tirant lo Blanc* va tindre un gran èxit en el seu moment, i des de llavors ha sigut una obra molt llegida i traduïda, i lloada per autors com Shakespeare o Cervantes, el qual en va dir que «por su estilo éste es el mejor libro del mundo». Representa, sens dubte, el moment d'esplendor màxima de la nostra literatura.

4. La novel·la té **487 capítols** i **cinc parts** diferenciades:

a) **Tirant a Anglaterra.** És una refosa del llibre *Guillem de Varoic*, un cavaller modèlic que, vestit d'ermità, ensenya al jove Tirant l'art de la cavalleria de camí a Londres per mitjà d'un llibre anomenat *Arbre de Batalla*, basat en el *Llibre de l'orde de cavalleria*, de Ramon Llull. A Londres, Tirant mostra la seua vàlua mitjançant justes i batalles, i el rei Enric l'arma cavaller i el nomena el millor.

b) **Tirant a Sicília i Rodes.** Tirant ajuda el rei de Sicília a deslliurar els cristians de l'illa de Rodes del setge dels musulmans.

c) **Tirant a l'Imperi Grec.** Per la seua bona fama, Tirant és reclamat per l'Emperador grec (o bizantí), que es troba sota l'amenaça dels turcs. En la cort de Constantinoble (l'actual Istanbul), Tirant s'enamora de la princesa Carmesina i participa en multitud de jocs amorosos i eròtics, igual que el seu amic Hipòlit amb l'Emperadriu i el seu cosí Diafebus amb Estefania. És la part més llarga i interessant.

d) **Tirant al nord d'Àfrica.** Després d'un naufragi, el protagonista apareix en terres africanes (Barberia), on aconseguix diverses victòries i bateja 334 mil infidels.

e) **Tirant torna a l'Imperi Grec.** Tirant torna i derrota els turcs i és nomenat Cèsar de l'Imperi. I, sobretot, aconseguix desposar Carmesina i consumir la seua passió per ella. Poc després, però, una malaltia vulgar posa fi a la vida de l'heroi, i Carmesina mor de tristesa. Mort també l'Emperador, la corona passa a l'oportunista Hipòlit.

3. Fragments

Curial e Güelfa

A Güelfa, que era jove i fresca, no li faltava cap cosa sinó marit. Bella i rica com era i lloada i requerida per molts, el seu germà no es preocupava de donar-li marit, i a ella no li semblava decent demanar-lo. I pensà que no seria deshonest que ella amàs en secret algun valerós jove, i que, posat que algú arribàs a sospitar alguna cosa, no gosarien parlar de tan gran senyora com ella era. I així donà llicència als ulls perquè miraren bé tots aquells que eren a casa del seu germà. I, no fixant-se en la claredat de la sang ni en les riqueses, entre tots, elegí Curial, ja que li semblà cortés, valent i molt savi per a la seua edat.

Aquesta noble dama tenia un procurador que es deia Melcior de Pando, era molt savi, discret i valerós i tenia cinquanta anys. Güelfa estimava molt Melcior, al qual no només fiava les riqueses, sinó també tots els seus secrets.

Un dia, Melcior lloà molt Curial. Maleí la pobresa del jove i la falta de vista del marquès, ja que no tenia dubte que, si aquell fadrí disposàs d'alguns béns, esdevindria un valerós cavaller. Güelfa se'n va compadir, i decidí ajudar-lo. I de seguida manà a Melcior que, sense descobrir-li d'on li venia, l'afavorís i li donàs els diners que volgués.

1. ¿A quina obra pertany el fragment? ¿De quin gènere és? ¿Qui la va escriure, quan i on? ¿Quina mala sort va tindre l'obra? ¿Qui la va imprimir i quan? ¿D'on li ve el títol?
2. ¿Qui protagonitza el fragment? ¿Com és? ¿Quin és el seu estat? ¿Què buscava? ¿Quin criteri va seguir per a l'elecció? ¿Qui va ser l'elegit? ¿Per què? ¿Com va afavorir-lo i per a què? ¿Per mitjà de qui?
3. ¿En quants llibres es dividix l'obra? ¿A quin llibre correspon el fragment? ¿Per què? ¿Què passa en cada un? Tenint en compte el canvi d'estatus social del protagonista, ¿per què és una novel·la burgesa i no feudal?

Tirant lo Blanc

a) Tirant a Anglaterra

[29] —[...] A mi dien Tirant lo Blanc, per ço com mon pare fon senyor de la Marca de Tirània, la qual per la mar confronta ab Anglaterra, e ma mare fon filla del duc de Bretanya e ha nom Blanca; e per ço volgueren que jo fos nomenat Tirant lo Blanc.

[58] «Nós, Enric, per la divina gràcia rei d'Anglaterra, e senyor de la Gran Bretanya [...], ordenam, manam e sentenciam dar la mundana glòria, honor i fama a l'egregi e virtuós cavaller, de nostra mà fet, Tirant lo Blanc. Volem que sia per tots los quatre cantons de les Illes publicat per lo millor dels cavallers [...]».

b) Tirant a Sicília i Rodes

[115] «Nós, Frederic, [...] Emperador de l'Imperi Grec, saluts e honor a vós, Rei de la gran e abundosa illa de Sicília. [...] Notificam a la vostra real persona com lo Soldà, moro renegat, sia ab gran poder dins lo nostre imperi e en companyia sua lo Gran Turc: han-nos pres la major part de la nostra senyoria, en la qual remei no podem dar per la mia senectut per no poder exercir les armes. [...] E han-me mort lo major bé que tenia en aquest món, ço és, lo meu fill primogènit. [...] E com a mi sia notori e és pública fama vós tenir en la cort vostra un estrenu cavaller [...], qui es nomena Tirant lo Blanc, [...] us deman [...] que el vullau pregar de part vostra e mia, de voler venir en mon servei, que jo li daré de mos béns tot lo que ell volrà».

c) Tirant a l'Imperi Grec

[118] Dient l'Emperador tals o semblants paraules, les orelles de Tirant estaven atentes a les raons, e los ulls d'altra part contemplaven la gran bellesa de Carmesina. E per la gran calor que feia, perquè havia estat ab les finestres tancades, estava mig descordada mostrant en los pits dues pomes de paradís que crestallines parien, les quals donaren entrada als ulls de Tirant, que d'allí avant no trobaren la porta per on eixir, e tostemps foren apresonats en poder de persona lliberta, fins que la mort dels dos féu separació. [...]

—Cosí meu —dix Tirant—, lo meu mal a present no fretura vós saber-lo [...].

—Oh Capità! [...] Digau-m'ho, jo us clam mercé e no em vullau amagar res que de vós sia. [...]

E girà's de l'altra part de vergonya que no gosà mirar a Diafebus en la cara, e no li pogué eixir altra paraula de la boca sinó que dix:

—Jo ame.

[120] —L'extrema pena que la mia ànima sent és com ame e no sé si seré amat. Entre tots los altres mals que sent, aquest és lo qui més m'atribula [...]. ¿E no sabeu vós que en quants fets d'armes me só trobat jamés negú no m'ha pogut sobrar ni véncer, e una sola vista d'una donzella m'ha vençut e més per terra [...]?

[127] —Digau-me, Tirant —dix la Princesa—: si Déu vos lleixe obtenir lo que desijau, dieu-me qui és la senyora qui tant de mal vos fa passar [...].

Tirant posà la mà en la mànega e tragué l'espill e dix:

—Senyora, la imatge que hi veureu me pot donar mort o vida. Mane-li vostra altesa que em prenga a mercé.

La Princesa pres prestament l'espill e ab cuitats passos se n'entrà dins la cambra pensant que hi trobaria alguna dona pintada, e no hi véu res sinó la sua cara. Llavors ella hagué plena notícia que per ella se faïa la festa, e fon molt admirada que sens parlar pogués hom requerir una dama d'amors.

d) Tirant al nord d'Àfrica

[296] A poc instant la mar s'embraví tan fort que [...] tots reclamaven a Déu de bon cor que no perissen en la cruel mar. [...] La pluja e lo vent era tan fort e la mar tan alta que les gúmenes de les galeres se romperen e per força hagueren d'aquí de partir. [...] La galera de Tirant féu la via de Barberia, e tots los mariners perderen lo tento del marinatge, que no sabien en quines mars eren, e tots ploraven e feien lo major dol del món.

e) Tirant torna a l'Imperi Grec

[418] Com Tirant véu que totes les fustes dels moros eren preses, fon lo més content home del món, e agenollà's ab grandíssima devoció e dix:

—Senyor immens Déu, [...] infinides gràcies faç a la tua immensa bondat de la singular gràcia que m'has feta [...]

[436] E no us penseu que, per les piadoses paraules de la Princesa, Tirant estigués de fer son llavor, car en poca hora Tirant hagué vençuda la batalla delitosa, e la princesa reté les armes e abandonà's mostrant-se esmortida. Tirant se llevà cuitadament del llit pensant que l'hagués morta, e anà cridar la Reina que li vengués ajudar.

[467] E com Tirant fos a una jornada de Contestinoble, en una ciutat qui es nomenava Adrinòpol, aturà's aquí [...]. E estant lo virtuós Cèsar en aquella ciutat [...], pres-lo passejant tan gran mal de costat e tan poderós, que en braços l'hagueren a pendre e portar dins la ciutat. [...] Llavors Tirant se tingué per mort e demanà confessió.

[478] E dient aquestes e semblants paraules, la Princesa reté l'esperit al seu Creador. E fon vista gran claredat d'àngels en la sua fi, qui se'n portaren la sua ànima ab la de Tirant, qui aquí era present en la sua fi.

CAPÍTOLS 118, 120 I 127

1. ¿A quina obra pertanyen els tres fragments? ¿De quin gènere és? ¿Qui la va escriure, quan i on? ¿A què es va dedicar? ¿Qui va imprimir l'obra i quan?
2. ¿En quantes parts es dividix l'obra? ¿Què passa en cada una? ¿Al voltant de quin fet històric giren els fets de l'obra? ¿Quan va passar? ¿Com es resol el conflicte en l'obra? ¿En quina de les parts s'ubiquen els tres fragments? ¿Per què?
3. ¿Qui és el protagonista? ¿On està? ¿Què fa allí? ¿Quin càrrec té? ¿Què li passa que el marca per a tota la vida? ¿Ell considera eixe fet positiu o no? ¿Amb qui parla a continuació? ¿Com li diuen i quina relació té amb ell? ¿De què xarren?
4. ¿Com se sent el protagonista en el fragment del capítol 120? ¿Què li causa eixe sentiment? ¿Per què se sent humiliat un cavaller que no perd mai? La reacció del protagonista ¿és digna d'un autèntic cavaller medieval? ¿Per què es diu que l'obra és moderna en eixe sentit?
5. ¿Amb qui parla el protagonista en el fragment del capítol 127? ¿Quin càrrec té? ¿Com li diuen? ¿Què li demana al protagonista? ¿Què respon ell i què li dona? ¿Què fa ella? ¿De què es va adonar? ¿Quina és la seua reacció?
6. ¿Com va ser rebuda l'obra? ¿Quina rellevància històrica ha tingut?

6.3. LECTURA

Lectura 6.1

Les petjades dels cavallers

La institució de la cavalleria medieval està lligada a la història dels guerrers a cavall del regne de França que sorgix de la descomposició de l'Imperi carolingi (843). Els cavallers van nàixer de la necessitat de defensar els dominis feudals: mantenien un feu que un senyor els havia concedit barata retre-li homenatge i prestar-li servici amb les armes. Posteriorment, la cavalleria va esdevindre un braç armat important dels Estats i de l'Església en les croades, unes campanyes militars dutes a terme entre 1095 i 1276 per a reconquerir Terra Santa (Jerusalem) als musulmans.

La trajectòria vital d'un cavaller era, en general, la d'un home de noble bressol que, havent servit en la seua primera joventut com a patge i escuder, era després ascendit pels seus superiors al rang de cavaller. Durant la cerimònia, beneïda per l'Església, l'aspirant solia prestar jurament de ser valent, lleial i cortés, així com protegir els indefensos. Este era el denominat codi de cavalleria, que Ramon Llull va sistematitzar en una obra de referència en la cristiandat: el *Llibre de l'orde de cavalleria* (1276), en la qual dona un sentit moral i una dignitat a l'exercici regulat de les armes.

El prestigi dels cavallers entre els segles XI i XIII era tal que els escriptors els dedicaven obres senceres, des de poemes a narracions. Els llibres de cavalleries, carregats de fantasia, es deien cançons de gesta. Les que tractaven sobre Carlemany, com *La cançó de Rotlan* (s. XI), formaven la matèria de França. La matèria de Roma tractava sobre els clàssics grecs i llatins, com el *Romanç d'Enees* (1160). I la matèria de Bretanya tractava sobre el rei Artús, com *El cavaller del lleó* (1170). Una altra cançó de gesta fou el *Cantar de mio Cid* (1200).

Posteriorment, en els segles XIV i XV, l'ascens de la burgesia comporta un cert declivi de la cavalleria. Les novel·les cavalleresques humanitzen els herois, com passa en *Tirant lo Blanc*, on el protagonista sofreix per amor i mor d'una malaltia vulgar. Finalment, en el segle XVII, quan la cavalleria perd la seu funció militar en favor de l'exèrcit modern, la figura del cavaller passa a ser inclús ridiculitzada, com fa Miguel de Cervantes en *El Quixot* (1605 i 1615).

En temps actuals, el cavaller ha quedat reduït a un títol nobiliari. Per posar un cas, en l'any 2019, la reina Isabel d'Anglaterra va investir el rei Felip VI d'Espanya com a cavaller de l'orde de la Garrotera, que és la màxima distinció que concedix la monarquia britànica. En el llenguatge comú, el terme "cavaller", a més de ser sinònim de "senyor" (*Bon dia, cavallers*), ha passat a referir-se a un home que es comporta amb gentilesa, amb galanteria.

Lectura 6.2

Recupereu Constantinoble: la fascinant història que va inspirar *Tirant lo Blanc*

L'obsessió de Calixt III va formar part de l'imaginari col·lectiu;
Joanot Martorell la va convertir en el *leitmotiv* de la seua obra maestra.

Esta és una història que dura set anys i els seus ressons continuen vius avui. Comença el 29 de maig de 1453, amb la caiguda de Constantinoble, i conclou en 1460, amb Joanot Martorell redactant les primeres línies de *Tirant lo Blanc*. Esta és una història de com la Literatura es convertix a vegades en l'aixeta d'eixida per a frustracions de la realitat, i també en com totes les grans obres beuen sempre de les fonts de la vida, de l'esperit del seu temps.

La publicació recent del llibre *El corsari Jaume de Vilaragut i la donzella Carmesina*, d'Abel Soler, i de l'article «Els últims de Constantinoble», de Daniel Reverter, en la revista *Lletraferit*, han posat de relleu la importància que va tindre a la València del segle XV la caiguda de Constantinoble, un episodi que va ocórrer curiosament a l'altre costat del Mediterrani. Perquè si València està en el Ponent del Mare Nostrum l'actual Istanbul està a l'Orient. «És com un joc d'espills», bromeja Soler.

La notícia de la fi de l'Imperi de Bizanci va ser una commoció a l'Europa del segle XV. Un dels primers en tindre'n constància va ser precisament un rei molt vinculat a València, Alfons el Magnànim, qui va fer de la ciutat el centre de la seua cort. El Magnànim es trobava llavors a Nàpols quan va rebre la mala notícia de llavis d'un herald també valencià, de nom desconegut. Ho sabem per la *Crònica i dietari del capellà del rei*, redactat entre 1455 i 1478.

La presa de l'antiga Bizanci per part del Gran Turc, Mehmed II el Conqueridor, era la fi d'un llarg setge que havia anat precedit de tres intents (1391, 1396 i 1422). El Papa Nicolau V va qualificar aquella derrota de "la vergonya de la cristiandat" i va ser el seu successor, un altre valencià, el primer Papa Borja (Calixt III), el que es va obsessionar en la recuperació de la ciutat per a Occident.

Durant el seu breu papat (1455-1458), el de Canals, conseller personal de Nicolau V, va emprendre unes quantes accions per a aconseguir reunir el finançament necessari per a la reconquesta. Calixt III, que ja havia organitzat una comissió que anul·lava el juí a Joana d'Arc, va arribar a reunir diners i va contractar tropes, però el Magnànim va decidir enviar les seues galeres a la guerra contra Gènova.

Calixt III va arribar fins i tot a pensar en un líder d'aquesta nova croada, el corsari Jaume de Vilaragut, un personatge esplèndid que ha sigut analitzat amb profusió per l'historiador valencià Abel Soler. Vilaragut, que es definia en el seu testament com a «cavaller, habitador de la ciutat de València i senyor de la baronia d'Albaida», va ser el corsari més cèlebre de la història de la corona d'Aragó. Segons va deixar escrit l'historiador Jerónimo Zurita (Saragossa, 1512-1580), Vilaragut va rebre l'encàrrec personal de Calixt III per a recuperar la ciutat, la perla de Bizanci, però la ràpida mort del pontífex i el traspàs d'Alfons el Magnànim van fer que l'empresa se n'anara en orris. La frustració va ser gran.

Una de les persones que va conèixer a Vilaragut va ser precisament el seu amic Joanot Martorell. El cavaller valencià, que havia conviscut amb Vilaragut a Nàpols, va tindre notícia de tots eixos fets i, de manera natural, els va incorporar en un escrit que va començar poc després de morir Vilaragut. A Soler li pareix evident que es va inspirar en les vivències del corsari valencià i la seua criada Carmesina, una esclava lliberta d'origen oriental, possiblement russa, amant de Vilaragut i a qui el corsari li va donar en herència «tres mil sòlids reals de València». «Ja se sap com s'escriu la ficció: s'unixen fets reals amb vivències personals. I això és el que va fer Martorell», diu Soler.

En l'imaginari de l'escriptor valencià també es trobava, com no, l'epopeia dels guerrers almogàvers, liderats pel cavaller d'origen alemany Roger de Flor, líder de la Gran Companyia Catalana, que va ser contractada l'any 1303 per a lluitar contra els turcs otomans a Constantinoble. Roger de Flor (Rutger von Blum) va ser nomenat Gran Duc i es va acabar casant amb una neboda de l'emperador. El paral·lelisme en l'obra de Martorell és innegable: Tirant també és nomenat per a salvar Bizanci, l'acaben nomenant Cèsar i s'acaba casant amb la filla de l'emperador.

Tots eixos components de realitat van començar a cobrar forma entorn de l'any 1460, amb les primeres pàgines del *Tirant lo Blanc*. El seu èxit com a manuscrit va ser tal que, arribats al final del segle XV, va ser publicat per Martí-Joan de Galba, a instàncies d'Isabel de Lloris, veïns tots dos de parròquia de Vilaragut. Tots dos sabien que la fantasia de Martorell bevia directament de la vida real, d'una frustració que romanía visible i tangible a la València del segle XV.

En 1490 va eixir a la llum la primera edició de *Tirant lo Blanc*, corregida per Galba o algú pròxim a ell. Amb el temps, l'obra ha esdevingut una de les grans peces de la

literatura universal, fins al punt de ser lloada per autoritats com Harold Bloom o salvada del foc per Cervantes en la famosa crema de llibres d'*El Quixot*.

Però la vàlua literària de la novel·la i la força de la seua peripècia no es poden entendre sense tindre en compte el seu origen i la vinculació amb un succés històric que va impactar durant dècades a la cristiandat: la conquesta de l'Imperi Bizantí (o Imperi Grec) per part dels turcs otomans, que va marcar la fi de l'edat mitjana a Europa. En certa manera, creu Reverter, la caiguda de Constantinoble és equiparable a la caiguda del mur de Berlín (1989).

Constantinoble, un enclavament valuós per ser la cruïlla entre Europa i Àsia, es va convertir en Istanbul, encara que no va oficialitzar el canvi de nom fins al 1930. D'altra banda, l'església de Santa Sofia va esdevindre una mesquita. Però el fracàs que va suposar la pèrdua de l'Imperi d'Orient, el dolor per la fi de l'herència romana, van ser sanats per la literatura amb una obra que cinc segles després de la seua redacció continua albergant en el seu interior secrets que no sabrem mai i que contribuïxen a catalogar el *Tirant lo Blanc* com a «*un tesoro de contento y una mina de pasatiempos*», tal com va dir Cervantes en la seua famosa i encertada descripció.

Lectura 6.3

Els estadis de l'amor cavalleresc

En les novel·les medievals protagonitzades per cavallers, els dos temes recurrents són l'amor i la guerra. Pel que fa a l'amor, la visió que es dona és purament masculina, i consistix en superar diverses fases fins a aconseguir posseir la dama que estimen. Estes fases ja les va establir Eli Donat en el segle IV, i eren les següents: «primera la visió, segona el diàleg, tercera el tacte, quarta el bes i quinta el coit». Els trobadors –almenys en teoria– no passaven dels dos primers estadis (l'amor cortés), ja que gaudien del desig insatisfet. En canvi, per als cavallers medievals els rituals de cortesia eren un mitjà per a obtindre la seua preuada recompensa: enderrocar les portes del castell (l'amor carnal).

Els cavallers medievals s'enamoren a primera vista, observant la bellesa de la dama, i de seguida senten els terribles símptomes de l'*amor hereos* (l'amor malaltís). En l'edat mitjana, l'amor va ser considerat una malaltia, o un símptoma d'un mal funcionament físic provocat pel sobreescalfament del cervell arran de l'experimentació de plaer, tal com es recull al *Tractat sobre l'amor heroic*, d'Arnau de Vilanova (1270), el primer tractat mèdic dedicat íntegrament a este tema en tot Europa. L'autor enumera els símptomes de l' enamorament, entre els quals hi ha l'insomni, la pèrdua de gana i de set, l'aprimament, el color grogós de la pell i els sospirs en absència de la persona estimada.

Això és el que li passa a Tirant quan veu a Carmesina: considera que ella li ha fet un mal i que només ella li'l pot guarir (capítol CCX). El cavaller idealitza una dona en concret fins al punt de no poder pensar en cap altra, i l'objectiu de la seua existència serà, des de llavors, aconseguir el seu amor. Tirant superarà la "malaltia" inicial gràcies als savis consells de Diafebus, son cosí. Això sí: la prioritat que el portava a Constantinoble, que era vèncer els turcs, esdevé un mitjà per a aconseguir la nova prioritat, que serà "vèncer" a Carmesina.

Després de l'enamorament a primera vista, comença la fase de l'amor cortés, que consistix en *fer la cort* a la dama, en *cortejar-la*, per a obtindre el seu amor. Tirant es decidix a declarar-se a Carmesina en la famosa escena de l'espill. A partir d'ací, el cavaller ret fidelitat i vassallatge a la dama, com feien els trobadors, i ella el correspon amb una penyora, generalment un mocador. En esta fase de l'amor és on falla Curial, que s'enamora de Laquesis després d'haver-se declarat a Güelfa. En canvi, Tirant resta fidel a Carmesina; de fet, és l'únic cavaller autèntic de la novel·la de Martorell perquè es conté.

En l'últim estadi, l'única manera que té el cavaller de guanyar-se l'amor de la dama és mitjançant victòries militars. Curial aconseguix el perdó de Güelfa. Per la seua banda, Tirant, que ja ha gaudit de jocs eròtics amb Carmesina gràcies a Plaerdemavida, només aconseguix conquistar la princesa quan venç definitivament els turcs. La victòria en la guerra comporta la victòria en l'amor. El cavaller obté poder (Tirant serà Cèsar) i, alhora, aconseguix satisfer el plaer sexual que anhelava amb la seua estimada. Eixe doble guardó és la màxima glòria que pot obtindre un cavaller.

Comptat i debatut, els cavallers medievals estan disposats a emmalaltir d'*amor hereos*, a convertir-se en fidels vassalls, a casar-se, a lluitar i a morir per una dona que ho simbolitza absolutament tot. Ginebra, Isolda, Güelfa i Carmesina són les vides interiors dels seus cavallers respectius, els quals només desitgen sucumbir i arribar a l'èxtasi que els confirma que han aconseguit concloure la seua conquesta.

6.4. REDACCIÓ

ATENCIÓ: Segueix les instruccions de la pàgina 32 per a elaborar la redacció.

OPCIÓ A: FICCIÓ

Eres guionista. Participes en l'**adaptació teatral** de *Tirant lo Blanc*. La teua tasca és convertir els capítols 118 i 127 de la novel·la en dos escenes teatrals: la confessió de Tirant a Diafebus i la declaració de Tirant a Carmesina. Pots recrear els diàlegs, però has de mantindre't fidel a l'argument original.

- ▶ Informa't sobre com es redacta una obra de teatre en l'apartat 11 de la miscel·lània.
- ▶ Els noms dels personatges que encapçalen els diàlegs no compten com a paraules.

OPCIÓ B: OPINIÓ

Per als cavallers medievals, els cavalls eren els seus amics inseparables o els seus esclaus abnegats, segons com es mire. ¿Com creus que els humans tractem els **animals domèstics**? ¿Què opines de les mascotes, de les granges, de la festa dels bous, del tir i arrossegament, dels circs...? ¿Els protegim, els viciem, abusem d'ells...? (...)

- ▶ Et pot inspirar el poema basc *Txoria txori* ("L'ocell és l'ocell"), compost per Joxean Artze en 1957, que diu: "Si li hagués tallat les ales, hauria sigut meu, no se m'hauria escapat, però així hauria deixat de ser ocell, i jo el que estimava era l'ocell".

6.5. LINGÜÍSTICA

LES CLASSES D'ORACIONS

Des d'un punt de vista sintàctic, hi han les següents classes d'oracions:

predicatives	actives	transitives	bàsiques	Han marcat un gol.
			reflexives	¿T'has maquillat?
			recíproques	Els dos es van besar.
	intransitives			El plat crema molt.
	impersonals			Ací no neva mai.
	passives	bàsiques		Va ser invitat a l'acte.
reflexes		El got s'ha trencat.		
atributives				El llibre és preciós.

Les oracions bàsiques, conegudes com a **predicatives**, són aquelles en què el predicat informa sobre què li passa al subjecte (*El gos lladrava*). Per contra, les oracions **atributives** són aquelles en què el predicat informa d'una característica del subjecte (*El gos estava rabiós*).

Les **ORACIONS PREDICATIVES** poden ser actives o passives. Les oracions **actives** són aquelles en què el subjecte és l'agent, és a dir, és el que realitza l'acció (*À Punt retransmetrà l'acte*). En canvi, les oracions **passives** són aquelles en què el subjecte és el pacient, o siga, no és el que realitza l'acció sinó que el que la rep (*L'acte serà retransmés per À Punt*). En les oracions passives, l'agent fa la funció de complement circumstancial.

La majoria d'**ORACIONS ACTIVES** tenen un subjecte definit (*El bebé dorm*). Però algunes tenen un subjecte indefinit i es diuen **impersonals** perquè es desconeix quin subjecte realitza l'acció (*?Plou. ?Obrin a les deu*). Quan el subjecte no és humà, el verb està en singular (*?Fa molt de vent*); per contra, quan el subjecte és humà, el verb està en plural (*?Toquen a la porta*).

Les **oracions actives no impersonals** poden ser transitives o intransitives. Les oracions **transitives** són aquelles en què l'acció que fa el subjecte transita cap un complement directe (*L'àrbitre xiulà penal*). Contràriament, les oracions **intransitives** són aquelles en què l'acció que fa el subjecte no passa a cap complement directe (*L'àrbitre negà amb el cap*).

Algunes **oracions actives transitives** són **pronominals** quan el subjecte i el complement directe representen el mateix ésser (*Ell es dutxa = Ell dutxa a ell mateix*). En eixe cas, el pronom feble fa de complement directe. Les oracions pronominals són **reflexives** quan el subjecte fa una acció que rep ell mateix (*Jo m'he mirat a l'espill*). I són **recíproques** quan els membres d'un subjecte plural fan una acció que reben els mateixos membres (*Els dos ens miràvem*).

Finalment, les **oracions passives**, en què el subjecte és pacient, poden ser bàsiques o reflexes. Les **passives bàsiques** es formen amb el ver "ser" (*El lladre va ser arrestat*). Per contra, les **passives reflexes** o pronominals es formen amb el pronom feble "es" (*La porta es va obrir*).

ACTIVITATS

1. Indica si les oracions següents són predicatives o atributives.

a) Jo arribaré a les deu.	f) Àngel no té mòbil.
b) El carrer està tallat.	g) Laia pareix amable.
c) Demà dinarem paella.	h) Els preus han pujat.
d) La mestra ho ha vist.	i) El partit fou igualat.
e) La idea era bona.	j) Jo no soc famosa.

2. Indica si estes oracions són actives o passives i explica per què.

Exemple: El presumpte delinqüent fou detingut. → És una oració passiva perquè el presumpte delinqüent no realitza l'acció de detindre, sinó que la rep (és un subjecte pacient).

- a) Yasmin ha compost un conte preciós.
- b) El partit ha sigut suspès pel mal oratge.
- c) El vent colpejava les finestres amb força.
- d) Les vacances començaran al juny.
- e) El quadre va ser subhastat a Londres.

3. Subratlla les oracions impersonals del fragment següent.

Bogdan, Glòria i jo vam anar junts al cinema. Projectaven una comèdia romàntica. La pel·lícula ens va agradar als tres. No obstant això, a la sala feia una mica de gelor. Jo em vaig constipar una mica. Posen l'aire massa fort. A la pròxima, hi duré una jaqueta.

4. Indica si les oracions següents són transitives o intransitives.

a) Jaume té 14 anys.	f) Resol el problema.
b) ¿Qui ha cridat?	g) Sa mare viu a Alcoi.
c) Farah badalla sovint.	h) La clau no la trobo.
d) M'ha donat diners.	i) T'has tacat el jersei.
e) Va passar una hora.	j) M'encanta la pasta.

5. Destaca els pronoms febles de les següents oracions transitives i indica si són reflexives o recíproques.

- a) ¿Ja t'has dutxat?
- b) Mare i fill s'abraçaren.
- c) ¿T'has fet un tatuatge?
- d) Tu i jo ens entenem.
- e) Llaveu-vos les mans.
- f) M'he alçat a les set.
- g) ¿I no vos enyoreu?
- h) Em ploren els ulls.
- i) S'ajuden mútuament.
- j) Els xics s'afaiten.

6. Indica si les següents oracions passives són bàsiques o reflexes.

- a) L'acte serà televisat.
- b) Es necessita titulació.
- c) La casa fou derrocada.
- d) La falla s'ha cremat.
- e) S'ha suspès el partit.
- f) Tot ha sigut revisat.
- g) S'ha pujat el preu.
- h) El pis va ser llogat.
- i) S'acabà a les nou.
- j) El cotxe es va avariar.

7. Digues de quina classe concreta és cada una d'estes oracions.

Exemple: S'està pentinant. → predicativa, activa, transitiva i reflexiva

- a) Ací no neva mai.
- b) El llibre pareix interessant.
- c) ¿Ja t'has maquillat?
- d) El plat crema molt.
- e) Acaben de marcar un gol.
- f) Tothom va ser invitat a l'acte.
- g) Els nòvios es van besar.
- h) El got s'ha trencat.

7.1	NORMATIVA	La flexió nominal	149
7.2	LITERATURA	Roig, Villena i Corella (XV)	153
7.3	LECTURA		163
7.4	REDACCIÓ		168
7.5	LINGÜÍSTICA	Conceptes semàntics bàsics	169

7.1. NORMATIVA

1. ORTOGRAFIA

L'addicció juvenil a les pantalles

Els telèfons intel·ligents, les tauletes tàctils, els ordinadors i un gran ventall d'aparells formen part de la nostra vida diària i també de la vida d'infants i d'adolescents. L'oci, la comunicació i l'educació passen per una pantalla. Però ¿com es pot detectar si se'n fa un ús abusiu? ¿Què es pot fer per a tindre una relació més saludable amb estos dispositius i no estar literalment enganxats a les pantalles fins a convertir-se en una addicció?

L'ansietat, la irritabilitat, la inquietud, els pensaments obsessius o l'aïllament social són algunes de les conductes habituals en infants i adolescents addictes a les pantalles. Segons la psicòloga Victòria Jordà, «l'addicció a les pantalles passa més desapercibuda que altres addiccions com l'alcohol o les drogues, però és igual de perillosa, sobretot durant l'adolescència».

L'ús incorrecte i desmesurat de les noves tecnologies afecta la salut. Una de les conseqüències més comunes és l'insomni. Oussama, un jove de 16 anys, reconeix que els divendres i els dissabtes a la nit, quan a l'endemà no hi ha escola, es pot passar hores mirant el mòbil abans de gitar-se a dormir. Tal com advertix Jordà, «este hàbit tan freqüent en els adolescents, que es coneix com a “vamping”, pot afectar la segregació de melatonina, una hormona que regula el cicle del son i que el cervell emet abans de gitar-se a dormir».

229 paraules

2. GRAMÀTICA

LA FLEXIÓ NOMINAL

1. EL GÈNERE D'ALGUNS NOMS

noms masculins	noms femenins
els afores, un avantatge, un bacteri, el corrent, els costums, els espinacs, els llegums, un senyal	les anàlisis, una marató, bona olor, les postres, la síndrome (la sida), la suor

Completa les oracions amb l'article corresponent.

- a) El nou model oferix _____ gran avantatge per a l'usuari.
- b) _____ marató de València se celebra des de l'any 1981.
- c) Té _____ costum d'alçar-se molt de matí.
- d) M'enixen _____ espinacs amb panses i pinyons.
- e) Els geranis fan _____ olor molt agradable.
- f) _____ bacteris són un gran grup de microorganismes unicel·lulars.
- g) _____ postres d'este restaurant són especials.
- h) La urbanització està _____ afores del poble.
- i) Els cigrons són _____ llegums que més m'agraden.
- j) _____ síndrome de Down és el trastorn genètic més comú.
- k) _____ corrents d'aigua del mar es diuen correnties.
- l) _____ suor es produïx a les glàndules sudorípares.
- m) Gràcies a _____ anàlisis, els metges van detectar la causa del dolor.
- n) _____ senyals de trànsit grocs informen d'obres a la calçada.

2. NOMS I ADJECTIUS VARIABLES

antic, antiga	comú, comuna	covard, covarda	exquisit, exquisida	croat, croata
gris, grisa	pediatre, pediatra	psiquiatre, psiquiatra	valent, valenta	verd, verda

Escriu el gènere contrari de les paraules següents.

- a) la pediatra → el _____ e) plat exquisit → fruita _____
 b) dona croata → home _____ f) quadro antic → foto _____
 c) cel gris → paret _____ g) xic covard → xica _____
 d) drets comuns → idees _____ h) jersei verd → brusa _____

3. EL FI / LA FI

el fi	la finalitat, l'objectiu	Va treballar bona cosa amb el fi de pagar-se els estudis. ¿El fi justifica els mitjans?
la fi	el final	L'àrbitra va xiular la fi del partit. Al cap i a la fi, no hi ha hagut cap problema.

Completa cada oració amb *el fi* o *la fi*.

- a) Qui sap si arribarà _____ del món.
 b) Vingueren amb _____ d'ajudar.
 c) _____ del concert era benèfic.
 d) No vam poder vore _____ del concert.

4. CRISI / CRISIS

Paraules variables en nombre (la crisi, les crisis)	-asi / -axi	èmfasi, èxtasi, metàstasi, oasi, perífrasi / sintaxi
	-esi	dièresi, hipòtesi, pròtesi, parèntesi, síntesi, tesi
	-isi / -ixi	anàlisi, crisi, paràlisi / dixi
	-osi	artrosi, diagnosi, dosi, esclerosi, hipnosi, metamorfosi, tuberculosi

Subratlla l'error que conté cada sèrie i corregix-lo.

- a) un oasi, les dosis, la metàstasis, dos pròtesis → _____
 b) les anàlisis, l'artrosi, els parèntesis, la síntesi → _____

Traduïx estes oracions al català-valencià.

a) How much does a leg prosthesis cost?

b) Have you ever seen an oasis?

c) We have a hypothesis.

d) There is a sum in parentheses.

e) We are living a deep crisis.

5. LA CONCORDANÇA DELS ADJECTIUS

una altra, quina hora, aquella allau	dos claus (o dues claus)
algunes formacions i (alguns) partits	llapis i gomes escampats

En este escrit hi han dos errors gramaticals. Subratlla'ls i corregix-los.

La cançó de l'anunci es titula "Un altra manera de viure" i és tota una allau d'energia. És una síntesi de costums i tradicions mediterrànies i conté una bona dosi d'humor.

7.2. LITERATURA

ROIG, VILLENA I CORELLA

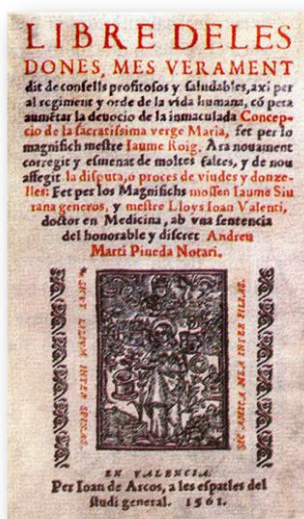
1. Autors

Jaume Roig

1. **Vida.** Jaume Roig va nèixer a **València** a principis del segle XV i va morir l'any 1478. Va estudiar Medicina i va esdevindre un **metge** prestigiós. Va arribar a ser metge de la reina Maria de Castella (muller d'Alfons el Magnànim) i de Joan II. Es casà l'any 1443 amb Isabel Pellicer, amb la qual tingué sis fills; la dona, però, va morir en 1455. Va combinar l'activitat professional amb l'exercici de la literatura.

2. **Obra.** La seua obra més destacada és **Espill**, tal com la bateja en el prefaci («Haurà nom *Spill*»), encara que posteriorment els editors la van publicar amb el nom de *Llibre de les dones* o inclús *Llibre dels consells*. Avui és coneguda com a **Espill o Llibre de les dones**.

3. **Argument.** L'obra va ser escrita en **1460** a la vila de Callosa d'en Sarrià, on l'autor s'havia retirat fugint d'una epidèmia. La història està contada en primera persona per un **narrador protagonista** de 80 anys que es dirigix al nebot (Baltasar Bou) per explicar-li els maltractes que ha sofrit per part de les **dones** durant els seus quatre matrimonis i per advertir i convèncer el jove que s'allunye del gènere femení per tal que evite el mateix patiment. L'*Espill* és, doncs, una sàtira de les dones de qualsevol edat i condició; és una **obra misògina**.

4. **Forma.** L'obra és una narració escrita en versos apariats de **quatre síl·labes**, cosa que en dificulta la lectura. Està encapçalada per un prefaci de quatre parts, i es dividix en **quatre "llibres"** (capítols) de **quatre parts** cada un. La importància del número quatre no és casual, i menys encara per a un metge medieval com Jaume Roig. I és que en l'Edat Mitjana la medicina es basava en la **teoria dels quatre humors** (la sang, la flegma, la bilis groga i la bilis negra), associats als quatre elements i a les quatre estacions. El llibre, a més, és ple de referències mèdiques.
5. **Rellevància.** L'*Espill* va ser una **obra de ressò** en l'època: se'n van fer tres edicions durant el segle XVI. Està escrita en un **llenguatge col·loquial** i està protagonitzada per un personatge de baix nivell que comença malament i que acaba bé.

Isabel de Villena

1. **Naixement.** Isabel de Villena, batejada com a Elionor Manuel de Villena, va nèixer l'any **1430** probablement a **València**. Era filla il·legítima d'Enric de Villena, noble castellà de la casa dels Trastàmara. En quedar-se òrfena, va ser acollida per la seua cosina, la reina **Maria de Castella**, esposa d'Alfons el Magnànim (1416-1458), que s'ocupà d'educar-la.

2. **Dedicació.** Als 15 anys, es va fer **monja clarissa** (membre del segon orde franciscà femení fundat per Clara d'Assís) i va ingressar amb el nom religiós de **sor Isabel** al convent de la Trinitat de València, acabat de fundar per la reina, per a la construcció del qual foren contribuents Ausiàs March, Jaume Roig o Joan Roís de Corella, entre altres personalitats valencianes. L'any 1463, als 33 anys d'edat, va ser l'**abadessa** (la superiora) del convent, càrrec que ostentà fins que va morir, l'any **1490**.
3. **Obra.** Isabel de Villena va ser una dona **molt culta** i va establir **contactes** literaris amb grans escriptors valencians coetanis, com Joan Roís de Corella o Jaume Roig (la filla de Roig era monja del convent). Sent abadessa, per tal de fornir les monges de matèria de contemplació, va redactar en valencià l'única obra que coneixem d'ella: **Vita Christi** (vol dir 'vida de Jesucrist' en llatí). A causa de l'èxit, l'obra es va publicar a València l'any **1497**, pòstumament, a instàncies de la reina Isabel I de Castella.

4. **Contingut.** El llibre és una obra extensa en tres parts que relata, no tant la vida de Jesucrist, com diu el títol, sinó la **vida de Maria**, la Mare de Déu, ja que ella és la veritable protagonista de l'obra. En efecte, la narració comença amb el naixement de la Mare de Déu i acaba amb la seua assumpció al cel. I és que el llibre *Vita Christi* va ser concebut amb la **finalitat** de destacar el paper important de les dones.

5. **Característiques.** Com que les destinatàries immediates del llibre eren les monges del convent, el **punt de vista** del llibre és femení, l'**estil** és senzill, el **llenguatge** és pla i entenedor (no té res a veure amb la valenciana prosa) i, en alguns passatges, el **to** és íntim i tendre (fa servir molts diminutius). Pel que fa a les **fonts**, Isabel de Villena es basa en els evangelis, tant els canònics com els apòcrifs (no reconeguts per l'Església), però en alguns passatges amplia la història i fa recreacions amb elements inventats.

Joan Roís de Corella

1. **Vida.** Joan Roís de Corella va nàixer a Gandia en **1435** i va morir en 1497. Era fill d'un noble cavaller. Com a primogènit, li corresponia fer estudis militars, però es decantà pels religiosos. Es formà en els valors humanistes i va ser mestre en Teologia, però no sacerdot. Malgrat la faceta religiosa, Corella va tindre diverses relacions amoroses. La parella més estable va ser Isabel Martínez de Vera, amb qui va tindre un fill i una filla.

2. **Obra.** Corella va escriure obres de tema amorós i de tema religiós.

2.1. Tema amorós

- a) *Tragèdia de Caldesa* (1458): novel·la breu que narra la infidelitat de Caldesa, l'amant de Corella. L'obra conté un poema molt famós: «Balada de la garsa i l'esmerla».
- b) *Parlament en casa de Berenguer Mercader*: obra original on descriu una vetlada literària entre personatges reals de la ciutat de València, que han de contar una història amorosa de la mitologia clàssica.

- c) *Història de Leànder i Hero* (1460): narració mitològica que recrea la tràgica història d'amor entre dos jòvens que viuen un amor impossible. A cada posta, Leànder es reunix amb Hero després de travessar nadant l'estret que els separa (els Dardanel, Turquia), fins que un dia la tempesta el mata.

2.2. Tema religiós

- a) *La història de Josef, fill del gran patriarca Jacob*: ampliació dels capítols del Gènesi sobre la *vida* de Josep.
- b) *Lo cartoixà*: traducció de la *Vita Christi*, escrita pel cartoixà Ludolf de Saxònia en el segle XIV. Va tindre molt d'èxit: interessà fins i tot al rei Ferran el Catòlic.

3. **Rellevància**. Corella va escriure per a l'aristocràcia, per això va usar un estil refinat i pompós anomenat **valenciana prosa**, del qual ell va ser el màxim representant. La seua obra fou molt divulgada en les tertúlies literàries i fou molt imitada. **Joanot Martorell** sabia de memòria passatges de la seua obra i va copiar-ne en el *Tirant*. Però la figura de Corella no aconseguí la **fama** d'altres autors valencians del Segle d'Or perquè l'aristocràcia començà a donar l'esquena al valencià a partir de la guerra de les Germanies (1520-1522).

2. Fragments

1. Jaume Roig: *Espill*

Prefaci

Als pocs entesos
perquè s'hi miren
vegen on tiren
en lo llur viure,
los vull escriure
est doctrinal
memorial:
haurà nom *Spill*.
A tu, com fill,
Baltasar Bou,
per lo que em mou
ta molta amor
e gran calor
de nebot clar,
lo vull dreçar.
[...]

Doncs, dic que totes,
de qualque estat,
color, edat,
lleï, nació,
condició,
grans e majors,
xiques, menors,
jóvens e velles
lleges e belles,
malaltes, sanes,
les cristianes,
juïes, mores,
negres e llores,
roges e blanques,
dretes i manques,
les geperudes,
parleres, mudes,
franques, catives,
quantes són vives,
qualssevol sien:
tot quant somien
ésser ver creen.

Segon llibre

Ella tenia
una cosina:
tantost barrina
fos muller mia.
[...]
«Vós fillol d'ell
i ella d'ella:
bona parella,
si vós me creu,
abdós sereu».
Falsa parlera,
vella velera,
m'embabuixà
i em tabuixà.
De sa falsia
jo la'n creguí:
lo prom preguí
e sa muller
en tal penser
me consellassen
e m'arreglassen.
Jo la preguí.

Tercer llibre

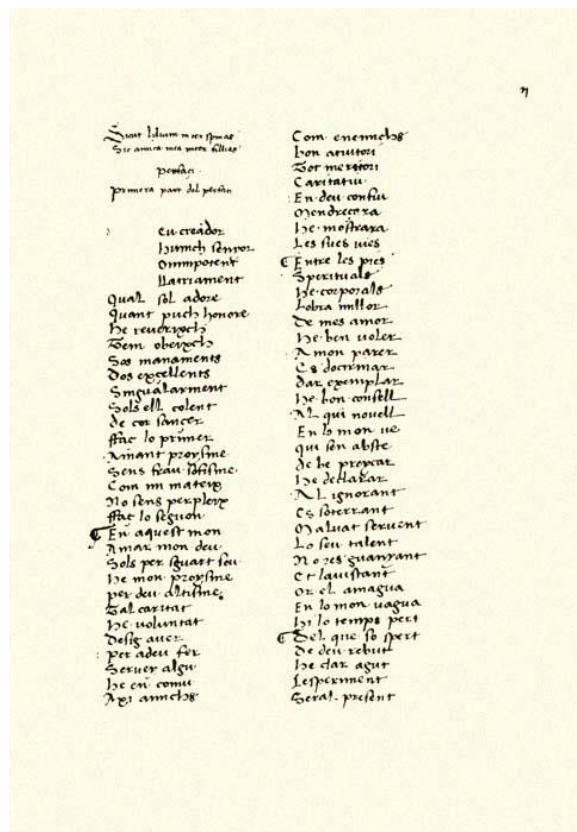
Jo só mossé
Salomó, rei
d'antiga lleï,
gran sabidor,
rei e senyor
molt ric, potent.
En mon jovent,
mullers preguí,
jo en repleguí
fins en set-centes,
e ben tres-centes
drudes, amigues:
mil enemigues.

Quart llibre

Sens temps remetre,
volguí prometre
fiu jurament,
vot, sacrament
ab cor d'atendre,
mai muller prendre.
[...]
ans peus estendre
que muller prendre,
ans soterrat
que mullerat!

PREFACI: «ALS POCS ENTESOS»

1. ¿A quina obra pertany el fragment? ¿Com ho saps? ¿Té altres títols l'obra? ¿De quin gènere és? ¿Qui la va escriure i quan? ¿On la va compondre i en quines condicions? ¿A què es va dedicar?
2. ¿En quantes parts es dividix l'obra? ¿A quina part correspon el fragment? ¿A qui s'adreça el narrador? ¿A qui vol aconsellar? ¿Què diu el narrador sobre totes les dones? ¿Com es diu eixe sentiment? ¿Per què el té? ¿Quina és la finalitat de l'obra?
3. ¿En quina forma està escrit el fragment i tota l'obra? ¿Per quina raó l'autor degué compondre l'obra així?
4. ¿Com va ser rebuda l'obra? ¿En què es nota que és una obra del segle XV?

2. Isabel de Villena: *Vita Christi*

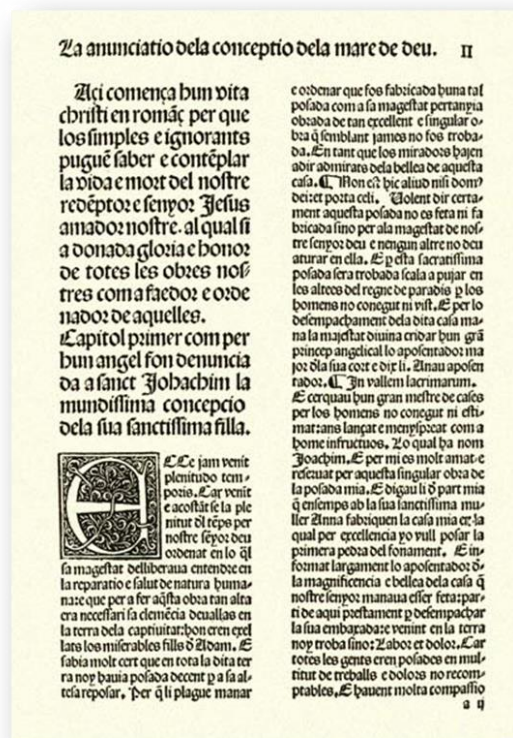
Com la Senyora cridà el seu espòs perquè sentira el seu fill, que ja havia començat a parlar

I la Senyora, volent comunicar a Josep la gran alegria que tenia de veure que el Senyor fill seu començava a parlar, cridà: «Veniu, Josep, i us alegrareu, perquè sentireu el Senyor, fill meu, que ja parla». I ell, venint amb gran alegria, es va acostar a la Senyora i va prendre el rei del cel dels braços de la seua Senyoria, i amb fervor l'alçava en alt i li deia: «Parleu, Senyor meu, i que us senta el vostre servidor; que sone la dolçor de la vostra veu dins de les meues orelles, i descansaré de totes les meues penes». I el Senyor, mirant-lo en la cara amb una rialleta, li posava les manetes sobre el cap i li deia balbucejant: «Pare».

Oh, qui pot estimar quina va ser la dolçor que l'ànima de Josep va sentir sentint una tal paraula! Quant de repòs i de descans va prendre de totes les seues penes! I tanta alegria tenia que va plorar moltes llàgrimes i va dir: “Oh, bondat infinita! Quanta gràcia és aquesta, que jo senta de la vostra Majestat una paraula tan amable! Totes les penes i tristors que em podrien venir em són plaer, perquè em veig, Senyor, per vós tan amat i afavorit. Oh, Senyor! Que més alegria dona un consol vostre que tots els delits i plaers i prosperitats que es poden aconseguir en el món! Oh, vida meua! Quanta riquesa tinc tenint-vos en els meus braços! Tots els plaers i prosperitats d'aquesta miserable vida serien pels mortals avorrits si de la vostra clemència sentien una poqueta consolació!”.

«COM LA SENYORA CRIDÀ EL SEU ESPÒS»

1. ¿A quina obra pertany el fragment? ¿De quin estil és l'obra? ¿Qui la va escriure, quan i on? ¿Quan va nèixer? ¿D'on era? ¿Quin era el seu llinatge? ¿Tenia formació? ¿Quin càrrec va ostentar? ¿Era una persona coneguda? ¿Quina recepció va tindre l'obra?
2. ¿Qui és la Senyora en el fragment? ¿A qui crida i per què? ¿Qui és el Senyor? ¿Per què el pare és l'únic que no rep cap tractament? ¿Què es considera el pare en relació al fill i quin tractament dona el pare al fill? ¿Què li demana el pare? ¿Com va respondre el fill? ¿Per què el pare va plorar d'alegria? ¿Apareix el passatge en els evangelis?
3. ¿Què vol dir el títol? ¿Qui protagonitza realment l'obra? ¿Què narra el llibre? ¿Amb quina finalitat està escrit? ¿A qui anava destinat el llibre? ¿Quin llenguatge i quin to es fa servir? ¿Per què utilitza diminutius, com "rialleta" i "manetes"?

3. Joan Roís de Corella

a) *Tragèdia de Caldesa*

En la part del món a la qual encara de present de la gentil filla d'Agènor propi nom li resta¹, en la feroç e bel·licosa província d'Espanya, en lo delitós ameníssim Regne de València, dins los murs de la sua major ciutat, regnant aquell que a l'animós troià ha succeït en igual ànimo, rei don Joan², una ínclita donzella, en bellea sens par³, [...] delliberà [...] los meus cansats pensaments, ensems ab⁴ ma persona, en lo desitjat estrado⁵ de la sua falda descansassen.

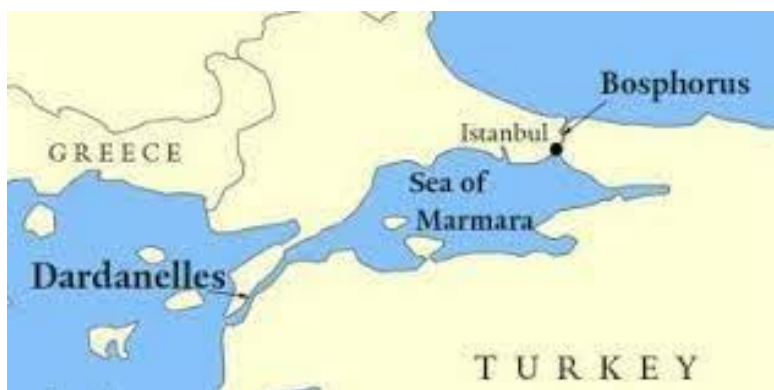
1. a la qual resta el nom de la gentil filla d'Agènor, és a dir, Europa / 2. Joan II, que succeí a Alfons el Magnànim (*l'animós troià*) / 3. incomparable / 4. juntament amb / 5. lloc d'honor

b) *La història de Leànder i Hero*

«O prudent, esforçada dida! –respòs la trista donzella–, tan gran assento de tristor ha pres dins mi lo recel de la vida de Leànder que les discretes paraules dels teus confortos en la mia pensa no troben repòs de posada certa. Com la mar assossega, lo meu cor se mor, recelant que Leànder en la falda d'alguna altra reposa. E no sé qual de dos mals per major avorriria: o que mort per mi en les aigües, fred, banyat, estigués en la mia falda e, jo ab ell morta en sos braços, dins un sepulcre nos tancassen; o que, vivint de mi apartat, d'altra estigués en l'estrado [...]».

«O PRUDENT, ESFORÇADA DIDA!»

1. ¿Qui va escriure el fragment? ¿Quan va nàixer i d'on era? ¿A què es va dedicar? ¿Quins quatre llibres destacats va escriure? ¿A quin llibre correspon el text? ¿De quan data? ¿Quin tema tracta? ¿Quin és l'argument?
2. ¿Qui està parlant en el fragment? ¿Amb qui parla? ¿On estan? ¿A qui està esperant la donzella? ¿Per què està trista? ¿Quines dos fatalitats creu que han pogut passar?
3. ¿Com és l'estil del text? ¿Com es diu? ¿Quina rellevància va tindre l'autor?

7.3. LECTURA

Lectura 7.1

Els metges medievals

La major part del coneixement mèdic medieval venia heretat de l'Antiguitat clàssica, i es basava principalment en l'estudi dels textos de Galé de Pèrgam, metge grec del segle II dC, que havia desenvolupat els seus tractats a partir de les idees formulades per Hipòcrates (s. V aC), el pare de la medicina. Hipòcrates va promulgar la teoria dels humors, que es va transformar en el principi bàsic de la medicina medieval –i de la medicina a Occident fins a principis del segle XIX.

Segons esta teoria, el cos es componia de quatre substàncies bàsiques o “humors”, que tenien una influència directa en la salut i el temperament de la persona: bilis negra, bilis groga, sang i flegma. Les malalties eren conseqüència d'un desequilibri d'estes quatre substàncies, per la qual cosa els doctors havien de tornar a equilibrar-los. Així, la major part dels tractaments consistien en preparacions a base d'herbes, aplicacions de calor i fred i realització de sagnies. Malalties com la "melancolia" –considerada com a trastorn psiquiàtric fins a 1980– tenien lloc per este tipus de desajustament, que en este cas corresponia a un excés de bilis negra. De fet, el nom “melancolia” prové del grec antic “melas” (negre) i “kholé” (bilis).

Curiosament eren els barbers, i no els metges, els que duien a terme les intervencions, els quals feien sovint també de dentistes. La raó era que manipular directament la sang estava considerat per davall de l'estatus dels físics, que és com s'anomenaven llavors els metges. A més, els barbers tenien els instruments necessaris i la destresa suficient per a fer els talls de rigor.

Si bé açò no s'ajusta a la nostra concepció moderna de la medicina, la veritat és que, encara que parega contradictori, l'estudi de l'anatomia va ser més freqüent en l'Edat mitjana que en l'Antiguitat clàssica, particularment del segle XIII en avant. A Grècia i Roma, el contacte amb cadàvers era un tabú i fer disseccions era quasi impossible, amb les excepcions dels grecs Heròfil de Calcedònia i Erasístrat (II aC), considerats com a pares de l'anatomia. Les seues descripcions anatòmiques eren interpretacions basades en l'estudi de mamífers, especialment porcs.

Ja cap a l'any 900, hi havia una escola de medicina a la ciutat italiana de Salern, la fama de la qual es va estendre ràpidament per Europa i a la qual després se li va unir

l'escola de medicina de Montpeller, a França. Alhora, l'avanç de la medicina i l'anatomia a Europa occidental es va veure directament influenciada tant per les traduccions que havien fet estudiosos àrabs dels llibres de Galé com per la generació de tractats mèdics. El més famós és *El cànon de medicina*, del persa Avicena (Ibn Sina), que va introduir elements fonamentals per al desenvolupament de la medicina moderna, com la importància de l'experimentació i el mètode a l'hora d'estudiar la fisiologia, i el descobriment de les malalties contagioses.

Si bé la comprensió del funcionament dels òrgans estava lluny de la precisió que ens ha brindat la ciència de l'últim segle, és fals que l'Església Catòlica va prohibir tant les disseccions com l'estudi de l'anatomia. El que prohibia la butlla promulgada pel papa Bonifaci VIII en 1299 era una pràctica funerària que es va començar a propagar especialment entre els nobles europeus que tornaven de les croades a Jerusalem i al Mitjà Orient, els quals, per a evitar-se pes i males olors, desmembraven el cos dels difunts i els feien bullir per parts per a separar la carn dels ossos.

No és veritat tampoc que els qui volien disseccionar un cos en l'edat mitjana havien de recórrer al robatori de cadàvers, encara que sí que va ser comú en els segles XVIII i XIX. Lluny de ser castigades, les disseccions es van tornar cada vegada més comunes cap a finals de l'edat mitjana, especialment per a fer autòpsies, que podien ser demanades per les autoritats i per les famílies per a determinar la causa de la mort del difunt. Sabem fins i tot que a finals del segle XIII, la Universitat de Bolonya va començar a fer classes d'anatomia amb disseccions en viu com a part obligatòria dels estudis de medicina.

És en esta època quan comencen a multiplicar-se els tractats amb descripcions detallades de representacions anatòmiques i tractament, com a un saber empíric i sistematizat. De fet, el primer tractat d'anatomia escrit després de l'Antiguitat, va ser presentat per l'italià Mondino De Luzzi l'any 1316, titulat *Anathomia corporis humani*. Així també, a mitjan segle XIII, el dominic Teodorico Borgognoni havia publicat un tractat sobre cirurgia en el qual proposava significatius avanços, com la desinfecció de les ferides i l'ús de narcòtics com a anestèsia per a les operacions. Fins i tot l'ús de certs fàrmacs i procediments, com la trepanació del crani, són part dels avanços i experiments mèdics d'esta època, com també ho són els hospitals, les ulleres, l'oftalmologia i les cesàries.

En definitiva, l'edat mitjana, lluny de ser una edat fosca i plena d'ignorància, va establir les bases del món modern, especialment en el coneixement del que passava a l'interior del cos.

Els primers anticonceptius

L'intent de regular la fertilitat es coneix des de les antigues civilitzacions. La prova tangible més remota que tenim és un papir egipci d'Ebers del segle XVI aC, en què se'ns descriu una espècie de tap vaginal fet amb goma aràbiga que, per fermentació, produïa un àcid làctic que encara avui s'utilitza com a espermaticida. No és l'única recepta que ens ha arribat del món antic. A Egipte mateix, es recomanava la cua d'acàcia, la mel o les dejeccions de cocodrils. I a la Grècia clàssica, una pomada feta d'oli d'oliva i encens que la dona s'havia d'introduir dins de l'úter. De fet, és a Grècia on, al segle IV aC, el filòsof Aristòtil ja ens avisa a la seua *Història dels animals* d'una gran veritat: els pobles que no controlen la natalitat estan condemnats a la pobresa.

A Roma, en canvi, tot i les llicències morals, no sembla que la llei fos tan permissiva com ho havia estat a Grècia. La llei Cornèlia prohibia totes les pràctiques abortives i també els mètodes anticonceptius. I el mateix August, en època de baixa natalitat, els torna a prohibir. Tot i així, les receptes "casolanes" proliferen i ens n'arriben de tot tipus. Si algunes sorprenen per la seua eficàcia (com la bola de llana que s'introduïa a la vagina i que prèviament, és clar, s'havia banyat amb vi o amb resina de pi dissolta), altres confien la qüestió als déus o a l'atzar (com l'ús d'amulets que les dones es penjaven al coll abans de sortir el sol). Mentre algunes són d'ús exclusivament femení, altres depenen en canvi de l'habilitat masculina, com les pomades per a matar l'esperma que els homes s'havien de posar, formant una crosta, a l'extrem del membre viril.

Curiosament, un dels mètodes de més naturalitat i que demana menys inventiva, el *coitus interruptus*, no és citat en cap tractat científic del món antic, excepte en la Bíblia, curiosament. I és que, com a mínim fins al segle IV, els anticonceptius mai no van ser objecte de censura per part de l'Església, que prohibia la prostitució, l'homosexualitat, la pederàstia, l'adulteri, la *fellatio* (el delictes més greu, deia) i algunes pràctiques amatòries més, però, curiosament, no deia res de la contracepció. La condemna va arribar amb Agustí d'Hipona (s. IV), i partir de llavors els anticonceptius van quedar adscrits a un perillós espai fora de la llei. Les bruixes i remeieres van ser, durant segles, les dipositàries de les fórmules seculares per evitar l'embaràs. Les dones, de totes condicions i en totes les geografies, hi acudien per a previndre i, si ja havien fet tard, per interrompre.

L'anticonceptiu masculí per excel·lència, el preservatiu, és un clàssic que ha viscut poques variacions. La primera il·lustració de què disposem té 3.000 anys i ve d'Egipte. Budells d'animals que, ben lligats, havien d'evitar el pas del semen a la cavitat uterina. D'animals, de lli i de seda. Tot i la bona sensació tàctil, tot i ser bons transmissors de la calor corporal, eren objectes d'eficàcia discutible. Ens n'han arribat descripcions de

diferents exemplars i narracions dels seus usos, sobretot dels grans amants com Casanova i altres llibertins del món modern. Els més antics que es conserven tenen 450 anys i es van trobar en un castell a Anglaterra. No és fins a la darrereria del segle XIX quan a Anglaterra s'introdueix el làtex indi i la producció industrial.

Fins llavors, els preservatius masculins no s'acostumaven a utilitzar amb l'esposa, sinó amb l'amant o al bordell, i no tant per a evitar l'embaràs –que continuava sent responsabilitat femenina–, sinó per a evitar malalties venèries (la sífilis i la sida), una verdadera plaga del món modern que afectava tant rics com pobres.

Lectura 7.3

Arrels de la misogínia

En psicologia, la misogínia és l'actitud individual d'aversion i odi cap a les dones, i afecta un sector minoritari de persones, quasi exclusivament hòmens. No és que una persona és misògina o no ho és, sinó que qualsevol persona pot tindre alguna actitud misògina. Ara bé: la misogínia no s'ha de confondre amb el masclisme, que és una discriminació col·lectiva de la dona. A més, la misogínia no està associada a l'agressivitat ni a la violència, encara que pot ser un detonant de trastorns o conductes violentes cap a les dones. En general, la misogínia es manifesta amb accions i comentaris irracionals carregats de prejudicis, com ara dir que les dones no saben conduir. Però ¿per quina raó hi han hòmens que odien les dones? Bona pregunta.

El fet que no existisca la misàndria (odi als hòmens) fa pensar que la misogínia deu estar motivada per alguna raó profunda d'origen biològic. El fet diferencial entre sexes és que les dones són les depositàries i responsables màximes de la descendència i que els mascles, més impulsius, han de competir per la millor femella. En l'adolescència, quasi tots els xics senten una autèntica veneració cap a les xiques, tant pel seu físic com per la seua maduresa intel·lectual. D'altra banda, hi ha una gran vinculació dels hòmens amb la figura materna. Al remat, la misogínia podria ser la conseqüència de no haver sabut gestionar una experiència negativa amb algun referent femení (la mare, la parella...). Ho comprovarem amb dos casos diametralment oposats: un d'actual i juvenil que deriva en violència extrema i l'altre d'un metge adult del segle XV que deriva en una obra literària.

Als Estats Units, hi ha un grup d'Internet que s'autodenomina Incel. El terme ve de "involuntary celibacies" ("cèlibes involuntaris"), i els membres del grup culpen i ataquen les dones per rebutjar-los com a parella. En 2014, Elliot Rodger, un jove de 22 anys, va assassinar sis persones i es va suïcidar. Els assassinats ocorreguts a Califòrnia van ser motivats pel rebuig a les dones, segons va quedar demostrat en l'últim vídeo que Rodger va gravar abans de cometre el crim: «M'he vist obligat a suportar una existència de soledat, rebuig i desitjos insatisfets, i tot perquè les xiques no s'han sentit mai atretes cap a mi. Elles van donar el seu afecte, sexe i amor a altres homes, mai a mi. Encara soc verge; ni tan sols he besat mai una xica. No sé per què no us atrac a vosaltres, xiques, però us castigaré per això... Finalment voreu qui soc de veres: el ser superior, l'autèntic mascle alfa».

L'altre cas és el del llibre *Espill*, de Jaume Roig, escrit en 1460. El narrador de la història, que no sabem com li diuen, aconsella al seu nebot que s'allunye de les dones perquè ell ha tingut males experiències amoroses, concretament quatre. La conclusió que extrau és que, com que quatre dones li han donat carabassa, totes les dones són roïnes. Encara que en aquella època la misogínia era un corrent literari conreat, resulta estrany que un metge prestigiós com Roig, amb una esposa i sis fills fruit del matrimoni, dedicara l'única obra que va escriure a malparlar de les dones. Qui sap si el llibre no va nàixer del dolor de Roig per la pèrdua de la muller, Isabel Pellisser, que havia mort un any abans (1459) i és l'única dona bona del llibre (juntament amb la Mare de Déu). Potser no és necessari malparlar de totes les dones per a lloar la teua difunta esposa, però, en el fons, és la mateixa figura que feia servir Ausiàs Marc quan es referia al "llir entre cards": la seua estimada era un lliri (una flor esvelta i preciosa) i la resta de dones eren cards (plantes bastes i espinoses).

7.4. REDACCIÓ

ATENCIÓ: Segueix les instruccions de la pàgina 32 per a elaborar la redacció.

OPCIÓ A: FICCIÓ

Eres la mare o el pare de dos criatures: Roger té 14 anys i Àngela en té 12. Durant el sopar d'anit, amb motiu de la primera menstruació d'Àngela, et vas escurar la gola, vas arromangar-te les mànegues i vas començar a explicar als dos fills els **misteris de la reproducció** i les precaucions que s'han de prendre.

► Roger i/o Àngela et faran més d'una pregunta. Usa el guió (—).

OPCIÓ B: OPINIÓ

Dones i hòmens som éssers de la mateixa espècie, però tenim certes diferències que ens fan complementaris. Més enllà del físic, ¿en què ens diferenciem els dos sexes? ¿Quines virtuts i quins defectes veus en l'altre sexe? ¿Quines dificultats afronta cada sexe? ¿Tenim les mateixes oportunitats socials? (...)

7.5. LINGÜÍSTICA

CONCEPTES SEMÀNTICS BÀSICS

En esta avaluació, ens centrarem en la **semàntica**, que és la disciplina lingüística que estudia com es formen les paraules i les locucions i, sobretot, quin significat tenen.

1. LOCUCIÓ

Una **locució** és una construcció sintàctica que equival a una paraula perquè té un significat únic i pertany a una sola categoria gramatical. Per exemple, “blanc i negre” és una locució perquè les tres paraules que componen la construcció no es referixen a dos colors, sinó a un entrepà o un granissat (té un significat únic), i la locució és nominal perquè equival a un nom (pertany a una sola categoria gramatical).

Les locucions més abundants són les **adverbials** (*fil per randa* = detalladament), però també n’hi han d’adjectives (*en conill* = nuet), de pronominals (*tot el món* = tots) i de preposicionals (*a causa de* = per). També són abundants les locucions verbals, conegudes com a **frases fetes** (*tocar de peus a terra*). Finalment, els **refranys** són considerats locucions oracionals (*qui no plora no mama*).

2. SINÒNIMS I ANTÒNIMS

Les **paraules antònimes** (o **antònims**) són les que expressen el significat extrem d’una oposició. Per exemple, en l’espectre cromàtic, el color blanc està en l’extrem oposat al color negre, ja que el primer absorbeix la llum i el segon la repel·lix. Així, diem que les paraules “blanc” i “negre” són antònimes, i també “absorbir” i “repel·lir”.

Les **paraules sinònimes** (o **sinònims**) són les que tenen un significat idèntic o afí. En teoria, cada paraula té un significat exclusiu, però, en la pràctica, hi han significats que s’interferixen per causes diverses. A vegades, la sinonímia és exacta, com en “cotxe” i “automòbil”, però en molts casos hi han diferències de **matís**, com en “bonic” i “preciós” (“preciós” és més que “bonic”). La seua utilitat en els textos és evitar repeticions.

3. CAMP SEMÀNTIC

Un **camp semàntic** és un conjunt de paraules d'una sola categoria gramatical que es referixen a un mateix tema. Per exemple, els noms “blanc”, “roig”, “verd” i “negre” pertanyen al camp semàntic dels colors.

Les paraules que formen un camp semàntic determinat es diuen **hipònims** (*hipo* = ‘baix’), mentres que la paraula genèrica, que inclou el significat dels hipònims, es diu **hiperònim** (*hiper* = ‘damunt’). Per exemple, un hiperònim de “gos” és “mamífer” perquè els mamífers estan per damunt dels gossos jeràrquicament. Alhora, “mamífer” té el seu hiperònim: “animal”. Per a definir un nom o un verb, cal començar per un hiperònim; per posar un cas, un got és un recipient i menjar és ingerir.

4. POLISÈMIA

Una paraula és **polisèmica** quan té més d'un significat, que es diu **accepció**. Per exemple, la paraula “cara” és bàsicament una part del cap, però va passar a denominar la part anterior (“entrar de cara”), la superfície (“sis cares d'un dau”) o l'aspecte (“fa bona cara”). La polisèmia naix per la necessitat d'anomenar conceptes nous a partir de paraules ja existents; en cas contrari, hauríem de memoritzar moltíssims termes més.

El procés consisteix en donar un **sentit figurat** al significat bàsic d'una paraula per una relació de semblança. Per exemple, com que els porcs són animals bruts, una persona porca és la que no va massa neta. Esta figura es diu **metàfora**. Altres accepcions es creen per **metonímia**, com quan diem que ens hem begut un got d'aigua (no ens referim al recipient sinó al contingut).

5. HOMONÍMIA

Dos paraules o més són **homònimes** quan la seua forma és idèntica per pura coincidència. Per exemple: *cap*¹ (*cap llibre*), *cap*² (*el meu cap*) i *cap*³ (*cap a casa*). Algunes són només **homòfones** (*cessió* i *sessió*) i altres són només **homògrafes** (*riu* de “riure” i *riu* de “corrent natural d'aigua”). D'altra banda, són **parònimes** les paraules molt paregudes, com “perjuí” i “prejuí”.

ACTIVITATS

1. ¿En què es diferencien la sintaxi i la semàntica?
2. ¿Per què “cap de turc” és una locució? Argumenta-ho.
3. Relaciona cada locució amb la seua paraula equivalent i digues de quina classe és cada una.

Exemple: La locució “or negre” és nominal i equival al nom “petroli”.

- a) **paraules:** ningú, indulgència, afanyar-se, mitjançant, sorprés, abundantment
- b) **locucions:** donar-se aire, amb la boca oberta, mànega ampla, a través de, ni una ànima, a cabassos

4. ¿A quin camp semàntic pertanyen les paraules següents?

te, cullera, sacarina, plateret, camamilla, estèvia, tassa

5. ¿Quina relació semàntica hi ha entre estes paraules? Justifica-ho utilitzant la terminologia exacta.

- a) diligent / negligent
- b) joia / sentiment
- c) avalot / rebombori

6. ¿Per què estes quatre paraules són polisèmiques? ¿A través de quines figures s’han creat les accepcions?

coll / arrel / plat / cadena

7. ¿Quin fenomen semàntic es produïx entre cada una d’estes paraules? Exemplifica-les i explica en què consistix cada fenomen.

- a) pots / pots
- b) desvelar / desvetlar

8.1	NORMATIVA	La flexió verbal (I)	173
8.2	LITERATURA	La literatura dels segles XVI i XVII	178
8.3	LECTURA		189
8.4	REDACCIÓ		195
8.5	LINGÜÍSTICA	La formació de paraules	196

8.1. NORMATIVA

1. ORTOGRAFIA

Jo... i les circumstàncies

Aquest metge em recorda el malvat de la capa negra de la pel·lícula de Robin Hood. I tant! Deu pensar-se que em queixo sense motiu. Si tinc molèsties per cadascun dels racons del cos és que en tinc i ja està. Ell diu amb veu de caverna que és «totalment necessari» que em moguen un poc.

I, per demostrar com m'ho han de fer des d'ara, el cafre m'agafa els braços, un rere l'altre, com si foren els d'una nina, i me'ls somou amunt i avall, sense massa miraments. Després, em doblega els dits un a un, com si estiguera fent manualitats amb deu trossets de goma.

A les cames no sento res de res. Tan sols, i a vegades, com si hi tinguera un formiguer repartit des de l'engonal fins a les ungles dels peus. I ja resulta anormal, perquè crec que el colp més fort el vaig tindre a la cama dreta, la que tinc enguixada i penjada del sostre com un pernil.

Dels braços, ni parlar-ne; els tinc fets un alliolí. A penes el metge m'ha posat la manassa a l'altura dels colzes que no ho he pogut suportar i m'he fet de bramar com si s'acabara el món. Tot i això, el metge, com si ploquera, a la seua: braços amunt i avall i dits doblegats, almenys, una dotzena de vegades.

Per si faltara alguna cosa, ma mare:

—Tingues paciència, fill meu. És pel teu bé i si el metge ho diu...

El metge! Li diuen Tarsici Gómez. Si té nom d'assassí.

2. GRAMÀTICA

LA FLEXIÓ VERBAL (I)

1. LA CONCORDANÇA DEL VERB

Sí que l'ha feta, la faena. Se les ha menjades.
La majoria dels assistents van votar que sí.
M'agrada / M'agraden el futbol, el bàsquet i l'handbol.

2. VAIG FER / HE FET

passat simple o perifràstic	perfet d'indicatiu
temps allunyat del present	temps pròxim al present
Anit em va telefonar. Ahir em vaig alçar a les set. L'any passat vam anar de viatge.	Fa un moment m'ha telefonat. Avui m'he alçat a les set. Enguany hem anat de viatge.

3. EL SUBJUNTIU

	present de subjuntiu	imperfet de subjuntiu
simultaneïtat	[present + present] És una pena que estiga tancada.	[passat + passat] Era una pena que estiguera tancada.
posterioritat	[present + futur] Desitgem que demà estiga oberta.	[passat + futur] Vam desitjar que a l'endemà estiguera oberta.
	perfet de subjuntiu	plusquamperfet de subjuntiu
anterioritat	[present + passat] Pot ser que ja l' hagen oberta.	[passat + proppassat] Ens preocupà que encara no l' hagueren oberta.

Completa les oracions amb la forma verbal proposada entre parèntesis.

- Trau la botella d'aigua. ¿Com és que no encara no l'has _____ (traure)?
- Avui _____ (fer) sol tot el dia, però ahir _____ (ploure).
- Espero que demà _____ (estar) millor, Gerard.
- Jo volia que tu _____ (vindre) a la festa amb mi.
- M'alegro que ells per fi ja _____ (resoldre) el problema.

4. PRESENT DEL VERB 'PERDRE'

indicatiu	subjuntiu
perd(o), perds, perd, perdem, perdeu, perden	perda, perdes, perda, perdem, perdeu, perden

5. PRESENTS IRREGULARS

voler	vore / beure	córrer	obrir / omplir	viure / nàixer / meréixer / créixer
vull o vullc	veig / bec	córrec	òbric / òmplic	visc / nasc / meresc / cresc
vullga o vulga	veja / bega	córrega	òbriga / òmpliga	visca / nasca / meresca / cresca

Completa les oracions amb els verbs corresponents conjugats en present.

- a) **perdre** Anna, tant de bo no _____ l'esperança.
- b) **vore** Aparta't del mig, que no _____ la pantalla.
- c) **créixer** Esperem que els nostres fills _____ feliços.
- d) **obrir** No volen que els comerços _____ en diumenge.
- e) **córrer** Quan _____, em sento en equilibri.

6. PRESENTS DE SUBJUNTIU IRREGULARS

anar	vore	haver	fer
que vaja	que veja	que haja	que faça
que vages	que veges	que hages	que faces
que anem	que vegem	que hàgem (o hagem)	que fem
que aneu	que vegeu	que hàgeu (o hageu)	que feu
que vagen	que vegem	que hagen	que facen

Completa les oracions amb els verbs corresponents conjugats en present.

- a) **fer** Esperem que demà _____ bon temps.
- b) **vore** Procureu que ella encara no _____ la sorpresa.
- c) **anar** Pol, no volem que _____ a eixa reunió.
- d) **haver** T'agraïsc que li ho _____ explicat tu.
- e) **fer** Esperem que Imma i Mar no _____ tard.

Traduïx estes oracions al valencià.

a) I don't want you to get lost.

e) Don't make a noise, Alice.

b) Ojalá se llene la sala.

f) Me alegro de que todo vaya bien.

c) I live on the second floor.

g) I hope you enjoyed.

d) Necesito que veas esto.

h) No corras tanto o te vas a caer.

7. SORTIR, COLLIR, COSIR I TOSSIR

sortir	collir	cosir	tossir
surt(o), surts, surt, sortim, sortiu, surten	cull(o), culls, cull, collim, colliu, cullen	cus(o), cuses, cus, cosim, cosiu, cusen	tus(so), tusses, tus, tossim, tossiu, tussen
surta, surtes...	culla o cullga, culles o cullgues...	cusa o cusga, cuses o cusgues...	tussa o tusca, tusses o tusques...

Completa les oracions amb els verbs corresponents conjugats en present.

a) **sortir** Andrea, ¿a quina hora _____ de la faena?

b) **collir** El raïm per a destil·lar es _____ cap a mitjans d'agost.

c) **cosir** Cada vegada _____ millor les vores dels pantalons.

d) **sortir** Quan _____, tanca la porta, per favor.

e) **tossir** Si veus que _____ molt, ves al metge.

8. LLEGIR, SENTIR, DORMIR I MORIR

llegir	sentir	dormir	morir
lleg / llego o llegisc	sent(o), sents...	dorm(o), dorms...	muir / muic o moro / morc
llegia / llegia o llegisca	senta, sentes...	dorma, dormes...	muira / muiga o morga

9. ELLA MIRA / ELLA MIRE

3a persona singular d'alguns temps verbals		
present d'indicatiu	pretèrit imperfet	condicional
Laia entrena, Joan estudia	ell cantava, ella ballava	li agradaria
Normativament, estos temps verbals s'escriuen sempre amb a final; no obstant això, en l'oralitat és acceptable pronunciar-los amb e en els territoris en què es diu així (<i>Laia entrene, Joan estudie...</i>).		

Completa les oracions amb els verbs corresponents conjugats en present.

- a) **llegir** Espero que _____ el llibre que t'han regalat.
- b) **sentir** Joan, ¿em _____? Contesta'm.
- c) **dormir** Convé que tothom _____ vuit hores diàries.
- d) **morir** Si no regues les plantes, és pobable que se't _____.
- e) **parlar** Maria _____ català, castellà, anglés i francés.

Traduïx estes oracions al valencià.

a) Ojalá todo salga bien.
_____	e) ¿Cómo te sientes?
_____
b) I don't want you to feel bad.
_____	f) Pick an orange from that tree.
_____
c) Tose un poco.
_____	g) Por favor, cósele este botón.
_____
d) Don't sleep.
_____	h) Robert wears glasses.
_____

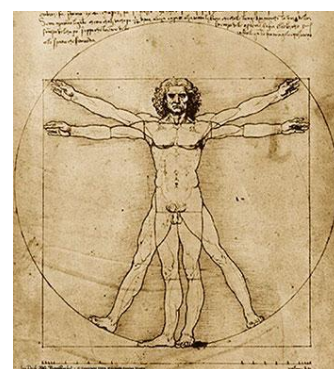
8.2. LITERATURA

LA LITERATURA DELS SEGLES XVI I XVII

1. Context històric

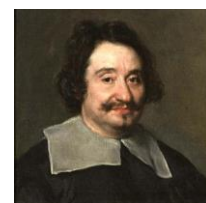
El Renaixement i el Barroc

- ▶ La conquesta d'Amèrica (1492) enceta l'**Edat Moderna**, que durarà fins a la Revolució Francesa (1789). El **segle XVI** a Europa és el segle del **Renaixement**. És l'època dels lliurepensadors (com Erasme de Rotterdam), assagistes (com Michel de Montaigne), filòsofs (com el valencià Joan Lluís Vives), artistes (com Miquel Àngel), científics (com Leonardo da Vinci i Galileo Galilei) i astrònoms (com Nicolau Copèrnic). Però el pensament lliure, de base humanista, va ser fortament perseguit i diferents filòsofs i científics van haver de fer front als tribunals religiosos, com ara la **Inquisició** als països catòlics.
- ▶ L'any 1517, l'alemany **Martí Luter** presentà a Wittenberg noranta-cinc tesis (propostes) per a la **reforma** de l'Església: naix així el **protestantisme** al nord d'Europa. El catolicisme es va fer fort al sud del continent, i va impulsar l'anomenada **Contrareforma**, basada en les decisions derivades del concili de Trento (1545-1563).
- ▶ El Renaixement també va suposar el naixement dels **estats nacionals** i dels **règims absolutistes**, basats en la idea política manifestada per Nicolau Maquiavel a *El príncep* (1513).
- ▶ El **segle XVII** està marcat pel **Barroc**, un moviment que s'aparta del Renaixement, tant en la visió de la societat (es torna pessimista i amb gust per allò excessiu i macabre) com en la visió de l'art mateix (es preferixen formes allunyades de l'art clàssic).

El Consell d'Aragó

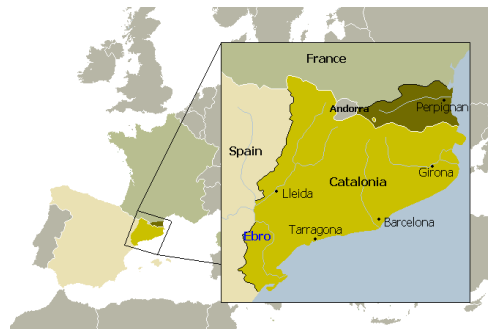
- ▶ De 1493 a 1700, la Corona d'Aragó està subordinada a la Monarquia Hispànica i rep el nom de **Consell d'Aragó**. Encara que manté la independència jurídica (conserva els furs), les institucions pròpies són controlades pels diversos reis hispànics, que assignen virreis, governants i funcionaris castellans. Els Àustries imposaren una concepció unitarista i absolutista de l'Imperi.
- ▶ **De 1519 a 1522**, es produïx la revolta de les **Germanies** a València: els agermanats protesten contra els privilegis de la noblesa, però la revolta és reprimida i la burgesia és castigada.
- ▶ Els reis intervenen en el nomenament de bisbes i introduïxen massivament religiosos castellans a Aragó. **Joan de Ribera** serà l'arquebisbe de València de 1568 a 1611 i el que decretarà l'any **1609 l'expulsió dels moriscos**, que constituïen la tercera part de la població del Regne de València (entre 120.000 i 170.000). Això suposa una crisi econòmica i una gran despoblació. De 453 pobles moriscos abandonats, se'n repoblaren 248; destaca la repoblació mallorquina de la Safor, Dénia, la Marina i l'Alcoià. A finals del segle XVI, a Aragó vivien 1.200.000 **habitants**, mentres que a Castella vivien 7 milions d'habitants.
- ▶ La Monarquia Hispànica s'implica en la **Guerra dels Trenta Anys** (1618-1648) contra França, cosa que crea un malestar especial a Catalunya perquè molts hòmens són reclutats, suposa una gran despesa i implica el pas de moltes tropes pel seu territori.
- ▶ L'any 1635, el privat del rei Felip IV, el **comte-duc d'Olivares**, aprofita la guerra amb França per a ocupar Catalunya amb un exèrcit de mercenaris. La mentalitat de l'aristòcrata i polític castellà quedà reflectit en el seu memorial, on aconsellava al rei:

*«Tenga Vuestra Majestad por el negocio más importante de su Monarquía, el hacerse Rey de España: quiero decir, Señor, que no se contente Vuestra Majestad con ser Rey de Portugal, de Aragón, de Valencia, Conde de Barcelona, sino que trabaje y piense, con consejo mudado y secreto, por **reducir estos reinos de que se compone España al estilo y leyes de Castilla**, sin ninguna diferencia, que si Vuestra Majestad lo alcanza será el Príncipe más poderoso del mundo».*

En relació al Regne de **València**, el comte-duc d'Olivares declara: «A los valencianos los tenemos por más muelles» o «Con los valencianos haré lo que quiera». Per la seua banda, el bisbe d'Urgell, Pau Duran, declarava: «Los valencianos se contentan con solo el nombre de reino que poseen».

- ▶ La tensió amb Catalunya desembocà en la **Guerra dels Segadors** (1640-1659). En acabar la Guerra dels Segadors, l'any **1659**, Felip IV cedí a França els comtats de la **Catalunya Nord** sense l'aprovació de les Corts Catalanes en el conegut com a **Tractat dels Pirineus**.

La llengua

- ▶ Durant el segle XVI, es produïx una **castellanització de la noblesa** catalana i valenciana, per tal com el castellà esdevé la llengua del rei i de l'Imperi. També arriba a una part de la burgesia, sobretot a València. La castellanització, en canvi, és nul·la a les Illes Balears durant este segle.
- ▶ Hi ha una pèrdua de confiança en el català com a vehicle literari culte; el català queda relegat progressivament al conreu de gèneres menors. A València, la cort de la virreina Germana de Foix i del duc de Calàbria (1523-1550) és un focus de **castellanització literària**. S'escriuen obres bilingües, com *La vesita* de Joan Ferrandis d'Herèdia (1524 o 1525), i *El cortesano* de Lluís del Milà (1561). El valencià Bernat Català de Valeriola proposava, a finals del segle XVI, versificar «*en lenguaje castellano, que es agora el que más corre*».
- ▶ La difusió de la **impremta** afavorí l'expansió del castellà. A Barcelona i València es publiquen les obres literàries castellanes més populars de l'època, però també el best-seller *Espill de la vida religiosa* (1515 i 1529), molt difós i traduït a Europa. A València, entre 1542 i 1564, un 18% dels llibres impresos són en català, un 36% en castellà i un 44% en llatí. De les 280 composicions del cançoner *Flor de enamorados* (1562), de Joan Timoneda, 54 són en català. A Mallorca, en canvi, el primer llibre imprès en castellà és del 1640.
- ▶ Durant el segle XVII, la literatura castellana viu el seu **Siglo de Oro**, amb l'obra de Miguel de Cervantes, Calderón de la Barca o Francisco de Quevedo, entre molts altres. Fins a finals del segle XVII, però, s'expressen majoritàriament en català l'administració i la justícia, com també bona part de la predicació i de les universitats.

2. Autors

Segle XVI

1. **Pere Serafí** (? - 1567)

Poeta i pintor català d'origen grec establert a Barcelona. La seua obra poètica conservada en català es va imprimir a Barcelona en **1565**: són els *Dos llibres de Pedro Serafín, de poesia vulgar en lengua catalana*, que contenen 164 composicions.

2. **Joan Timoneda** (València, 1518/1520 - 1583)

Editor i llibreter valencià amb un fi sentit del que demanava el mercat, la qual cosa el va fer prosperar econòmicament. Va editar una trentena de reculls de poesia popular, entre els quals destaca *El cancionero llamado Flor de enamorados*, publicat a Barcelona en **1562**; de les 280 composicions que conté, 54 són en català. També va escriure en 1573 **dos actes sacramentals** destinats a promoure els valors de la Contrareforma: són *L'Església militant* i *El castell d'Emaús*.

3. **Joan Ferrandis d'Herèdia** (València, 1480/1485 - 1549)

Baró d'Andilla, poeta i comediògraf de la cort de Germana de Foix i el duc de Calàbria. La seua obra es va publicar pòstumament a València l'any 1562, amb el nom de *Las obras de Joan Fernández de Heredia, assí temporales como espirituales*. Conté sis composicions poètiques (tres en català a la manera de les d'Ausiàs March) i una comèdia anomenada *Coloquio de damas*, altrament dita **La vesita**, i escrita en **1524**. La peça té la finalitat de recrear la vida de la cort i conté parlaments en valencià i en castellà (i, fins i tot en portugués).

4. **Cristòfor Despuig** (Tortosa, 1510 - 1561/1580)

Escriptor i humanista tortosí. És autor de **Los col·loquis de la insigne ciutat de Tortosa**, escrit en **1557**, però no es va publicar aleshores per por a la Inquisició, ja que en l'obra hi havia una certa afinitat amb les idees d'Erasme, que es consideraven favorables a la Reforma. En els sis col·loquis (o diàlegs) prenen part dos cavallers tortosins, Fàbio i Lúcio, que expliquen la història de la ciutat a don Pedro, un cavaller valencià acabat d'arribar.

Segle XVII

1. Dietaris

Durant tota l'edat moderna, una sèrie de persones amb accés a la cultura escrita (sobretot religiosos) van escriure **dietaris** en català, cosa que demostra la importància de la llengua en l'àmbit quotidià i la persistència d'un model normatiu sòlid heretat de l'edat mitjana. Es tracta d'uns textos de caràcter privat en els quals l'autor, com a testimoni directe del seu temps, vol *deixar memòria* per al futur d'allò que ha vist. Destaca el dietari del capellà **Pere Joan Porcar**, titulat *Coses evengudes en la ciutat i Regne de València* (1589-1629). També destaca el dietari del religiós valencià **Joaquim Aierdi**, autor de *Notícies de València i de son regne* (1661-1679).

2. Poesia

A pesar de la davallada en la producció literària en català –tant en quantitat com en qualitat–, hi ha una sèrie de poetes que segueixen els models barrocs, amb una clara **influència** de poetes com Luis de Góngora i Francisco de Quevedo o de dramaturgs com Calderón de la Barca. En el nostre àmbit, l'autor més representatiu de la poesia barroca és **Francesc Vicent Garcia** (Tortosa, 1579/1582 - Vallfogona de Riucorb, 1623), més conegut com a **Rector de Vallfogona**. Té una extensa producció, que es publicà l'any 1703 amb el títol *L'harmonia del Parnàs*.

3. Teatre religiós

L'èxit del teatre religiós demostra la devoció típica del Barroc. Del **1625** és la **primera consuetada** coneguda del **Misteri d'Elx**, és a dir, el primer manuscrit que conté eixa peça dramàtica. El text poètic, escrit en valencià, consta d'uns 200 versos i data probablement de mitjan segle XV; les representacions, però, es remunten possiblement als volts del 1370 i s'ha celebrat a l'església de Santa Maria d'Elx fins a l'actualitat sense quasi interrupcions. És una de les poques manifestacions de la litúrgia dramatitzada que encara es fa dins d'una església. S'hi representa el misteri de la mort, l'ascensió i la coronació de la Mare de Déu, i té lloc en dos actes: la Vespra (14 d'agost) i la Festa (15 d'agost). L'any 2001 la Unesco declarà el Misteri d'Elx patrimoni de la humanitat.

3. Fragments

Segle XVI

1. Pere Serafí

És lo leó, de cor y d'estatura
fort y potent, molt noble y generós;
d'altra part, té lo renart tal natura [renart = rabosa]
qu·és en sos fets subtil y cautelós.

Lo príncep deu semblar en aquests dos
si ab lahor vol guanyar mar y terra,
y quant, de fet, algun·empres·aferra
y en meritar, ab honrra, té l'esguart.

És menester qu·es mostre cap de guerra:
leó molt fort y en lo consell, renart.

2. Joan Timoneda: *L'Església militant*

Só l'Església militant
d'Anglaterra desterrada,
i esposa de Déu amada,
camí per a la triomfant,
eterna i glorificada.

Llagrimosa i fugitiva,
vinc de França i Alemanya
a la perfecta cabanya,
on la fe i la caritat viva
resideix en nostra Espanya.
[...]

València, molt plaentera
t'has de mostrar en tes coses,
puix tens, de les abundoses,
fèrtil i alegre ribera
de flors i virtuts precioses,

on les mies ovelletes
sé que podran pasturar,
i saciar-se sens belar,
i après, com a mansuetes,
dins ma *choza* s'albergar.

3. Joan Ferrandis d'Herèdia: *La vesita*

SENYORA

Mes digau, per vostra fe:
no us par que-m só aflaquida?

GUZMANA

No, señora, en mi consciencia
tal s'esté cual está a osadas;
mire de gordas lisiadas
las más damas de Valencia.

SENYORA

Bé està la carn sobre els ossos.

GUZMANA

Mas no tanta.

SENYORA

Ay de vós!
Si us oÿssen, més de dos
menjar-vos hien a mosos.

El passatge il·lustra el bon sentit de l'humor de les dos duquesses de Calàbria (Germana de Foix i Mencia de Mendoza), que eren extraordinàriament grasses i que van presidir, en 1524 i en 1540 respectivament, la representació d'aquesta comèdia.

4. Cristòfor Despuig: *Los col·loquis de la insigne ciutat de Tortosa*

LÚCIO: [...] De aquí ve lo escàndol que yo preñch en veure que per a vuy tan absolutament se abrasa la llengua castellana, fins a dins Barcelona, per los principals senyors y altres cavallers de Catalunya, recordant-me que en altre temps no donaven lloch ad aquest abús los magnànims reys de Aragó. Y no dich que la castellana no sia gentil llengua y per tal tinguda, y també confesse que és necessari saber-la les personas principals, perquè és la espanyola que en tota Europa se coneix, però condemne y reprove lo ordinàriament parlar-la entre nosaltres, perquè de assò se pot seguir que poch a poch se lleve de rael la de la pàtria i així pareixeria ser per los castellans conquistada.

QUATRE FRAGMENTS DEL SEGLE XVI

1. ¿Qui va escriure el primer fragment i quan? ¿A qui dona consells? ¿Quines qualitats ha de tindre? ¿Quina relació té el text amb Maquiavel? ¿Com són els versos? ¿De qui copia eixa estructura?
2. ¿Qui és l'autor del segon fragment? ¿D'on era? ¿A què es dedicà? ¿A quina obra pertany el text? ¿De quan data? ¿Què li passa a l'Església? ¿Amb quina intenció l'autor va escriure l'obra?
3. ¿Qui compongué el tercer fragment? ¿A quina obra correspon? ¿De quan data? ¿De quin gènere és? ¿A quines dos persones representa? ¿Què té d'insòlita l'obra lingüísticament?
4. ¿A quina obra pertany el quart fragment? ¿Qui la va escriure i quan? ¿Per què no es va publicar llavors? ¿Què critica Lúcio?

Segle XVII

1. Pere Joan Porcar: «Acte de la Santa Inquisició a la plaça de Sant Llorenç»

Dijous a 27 d'octubre 1616, vespra de sant Simó i Judes, al matí, hi hagué acte en la plaça de Sant Llorenç de la santíssima Inquisició ab cadafals arrimats a les parets de dita santa casa. I sols varen traure a dos hòmens, l'u Ramon Francés, de Xàbia, i l'altre lo doctor en Medicina Josep Peris, que era gendre d'un sastre dit Nofre Sahuc que estava davant Santa Tecla, i los dos per sodomites. I a les onze hores, llegides les dos sentències, los portaren a la torre del portal de Serrans a entregar-los al rei per cremar-los; al doctor Peris li posaren unes mordasses quan li volgueren llegir la sentència perquè deia oratures i inquietava lo llegir del procés, i estava assentant ab una cadira gran de cordes, perquè estava sens peus i tullit de membres; Nostre Senyor s'apiade de la sua ànima que pareixia que no tenia entendiment. I li donaren un garrot a dit doctor en la Rambla i jamai estigué en si ni respongué cosa a propòsit, com a orat, i al Francés li donaren primer garrot i après al dit doctor, i el Francés morí com a cristià.

2. Francesc Vicent Garcia: «A una monja gravada de verola»

Mala pasqua us do Déu, monja corcada,
bresca sens mel, trepada celosia,
formatge ullat, cruel fisonomia,
ab més puntes i grops que té l'arada!

De alguna fossa us han desenterrada
per no sofrir los morts tal companyia,
quan eixa mala cara se us podria

i estava ja de cucs mig rosegada;
però, si sou de vermes escapada,
perquè siau menjar de les cucales
(que de mal en pitjor la sort vos porta),
mantinga-us Déu la negra burullada,
i adéu-siau, que em par que em naixen ales
i em torno corb després que pic carn morta!

3. Misteri d'Elx: *La vespra*

MARIA. Àngel plaent e il·luminós:

si gràcia trob jo davant vós,
un do vos vull demanar,
prec-vos no me'l vullau negar.
Ab molt ser, si possible és,
ans de la mia fi o veés
los Apòstols ací justar
per lo meu cos a soterrar.

(Acabada esta cobla, respon l'àngel muntant en lo núvol.)

ÀNGEL. Los Apòstols ací seran

i tots ab brevetat vendran,
car Déu, qui és omnipotent,
los portarà sobtadament.
I puix, Verge, ho demanau,
lo etern Déu diu que li plau
que sien ací sens dilació
per vostra consolació.

TRES FRAGMENTS DEL SEGLE XVII

1. ¿A quina obra pertany el primer fragment? ¿De quin tipus és i de quin àmbit? ¿Qui la va escriure, quan i on? ¿Qui són els protagonistes del text? ¿Què els passa? ¿Per què?
2. ¿Qui va escriure el segon fragment? ¿D'on era i a què es dedicava? ¿A quina obra pertany el text? ¿De quan data? ¿A qui dedica el sonet? ¿De quin estil és ben representatiu? ¿Per què?
3. ¿A quina obra correspon el tercer fragment? ¿De quan data? ¿Què representa? ¿Què té d'especial? ¿Què demana Maria a l'àngel?

8.3. LECTURA

Lectura 8.1

La ciència i l'art a Europa en els segles XVI i XVII

A partir del **segle XVI**, es pot parlar d'un autèntic comerç global que inclou tots els continents, ja que la volta al món de Fernão de Magalhães i Juan Sebastián Elcano havien incorporat Oceania a les rutes marítimes d'intercanvi. D'altra banda, es calcula que en esta època vivien a la Terra uns 500 milions de persones.

Este és el segle en què s'inicia la revolució científica, període en el qual les noves idees en física, astronomia, biologia, anatomia humana, química i altres ciències van portar a refusar les doctrines que prevalien des de l'antiga Grècia i que van continuar durant l'edat mitjana. Les dos obres que van canviar el curs de la ciència són de l'any 1543: *De revolutionibus orbium coelestium*, de Nicolau Copèrnic, i *De humani corporis fabrica*, d'Andreas Vesalius.

L'aportació de l'astrònom polonès Copèrnic no va ser demostrar que la Terra és redona, cosa sabuda des de l'Antiguitat i també en l'edat mitjana, sinó que el centre del nostre sistema no és la Terra, com es creia des d'Aristòtil, sinó el Sol (heliocentrisme). Tot i això, Copèrnic s'equivocà defensant una òrbita circular. Per la seua banda, Andreas Vesalius va ser un pioner en les disseccions del cos humà com a eina didàctica. L'aragonés Miguel Servet va demostrar cap al 1553 l'existència de la circulació pulmonar. En el camp matemàtic, es va inventar el signe de l'arrel quadrada i es van estandarditzar els signes més i menys. Alguns invents remarcables del Cinc-cents són el termòmetre modern, el llapis de grafit i el violí.

Una altra de les dates ressenyades del segle XVI és l'any 1582, en què el papa Gregori XIII va establir el calendari gregorià, el qual s'imposà en Occident en substitució del calendari julià, instaurat per Juli Cèsar en l'any 46 AC. Des de llavors, l'any va passar a tindre 10 minuts i 48 segons menys i es van eliminar 10 dies del calendari (el 4 d'octubre va ser seguit pel 15 d'octubre) per tal de restaurar el 21 de març com a data de l'equinocci de primavera.

En relació al cristianisme, en 1517, quan l'alemany Martí Luter penjà les seues tesis en una església, es crea de manera oficial el protestantisme, que va marcar la divisió del cristianisme entre catòlics i protestants. Una de les fonts d'inspiració de Luter era la traducció que Erasme havia fet de la Bíblia. Des de llavors, l'Església es va radicalitzar i

va enfortir la persecució de les idees que no li convenien per mitjà del seu braç judicial: la Inquisició. D'altra banda, en 1540, sant Ignasi de Loiola crea els jesuïtes (la Companyia de Jesús), els quals es van encarregar d'evangelitzar gran part dels nous territoris descoberts a través de les missions.

Pel que fa a l'art, és el segle del Renaixement, un moviment humanista que preconitza el retorn a l'Antiguitat clàssica, una actitud antropocèntrica i una imitació de la naturalesa. Els grans artistes renixentistes són italians. El gran arquetip renaixentista és Leonardo da Vinci, un geni universal, polifacètic i talentós, autor de la *Santa Cena*, *La Gioconda* i l'icònic *Home de Vitruvi*. També destaca Miquel Àngel, autor de la colossal volta de la Capella Sixtina i del *David*, una esplèndia escultura de marbre.

En el **segle XVII**, la població mundial patix una important davallada a causa de les contínues guerres i epidèmies (un 10% a Anglaterra, un 20% a Alemanya). Una de les epidèmies més comunes i mortíferes era la pigota (o verola). Al Regne de València, la davallada demogràfica és més gran a causa de l'expulsió dels moriscos (1609). No obstant això, els Països Baixos viuen un període de gran auge econòmic i cultural, que cristal·litza amb la Companyia Holandesa de les Índies Occidentals (1621).

En el camp astronòmic, el toscà Galileo Galilei millora el telescopi, amb el qual pot confirmar les teories heliocèntriques de Copèrnic i descobrir diversos astres, com els satèl·lits de Júpiter o els anells de Saturn. D'esta manera, va introduir el mètode científic, ja que, segons ell, l'única manera de comprendre la natura era experimentant. Però la seua recerca va topar amb l'oposició frontal de l'Església catòlica, fins al punt que Galileu va ser processat en 1633 per la Inquisició, que el va obligar a retractar-se de l'heliocentrisme, encara que la frase llegendària "Eppur si muove" ("I tanmateix es mou"), atribuïda a ell, demostra que la seua convicció romania intacta.

S'imposa un corrent de pensament anomenat racionalisme, proposat pel francès René Descartes, que proclama que la raó pot conèixer tot el que l'envolta de manera segura i formula el principi de *Cogito ergo sum* ("Penso; per tant, existisc"), el qual implica que l'ésser humà pot abastar tot el món amb la seva ment.

En 1687, l'anglès Isaac Newton publicà *Philosophiae Naturalis Principia Mathematica*, una de les obres més rellevants de la història de la ciència, ja que va descriure les tres lleis del moviment i va enunciar la llei de la gravitació universal, que suposà una revolució per a la física i l'astronomia. En el camp de la matemàtica, en 1642 l'occità Blaise Pascal inventà la calculadora mecànica. A més, en 1650 l'alemany Otto von Guericke va inventar el baròmetre, una màquina per a estudiar el buit. I durant este segle s'inventen les primitives màquines de vapor.

En el camp de la medicina, l'holandés Antonie van Leeuwenhoek va inventar el microscopi, amb el qual Robert Hook, en 1665, va aconseguir descriure per primera

vegada la cèl·lula. D'altra banda, encara que en 1242 Ibn an-Nafis ja va descriure al Caire la circulació de la sang, l'anglès William Harvey va ser el primer a explicar correctament el sistema circulatori i les propietats de la sang bombejada al cos pel cor (1628).

L'estil artístic del segle XVII és el Barroc, que es caracteritza per la complicació formal i l'adornament excessiu. En arquitectura, es culmina la basílica de Sant Pere del Vaticà i s'inicia el palau de Versalles, símbols del poder religiós i polític respectivament. En pintura, excel·lixen els neerlandesos Rembrandt van Rijn i Peter Paul Rubens, i els castellans Bartolomé Esteban Murillo i Diego Velázquez.

La literatura barroca està marcada per l'aparició de dos dels autors més importants de la història: William Shakespeare i Miguel de Cervantes. Com a curiositat, el 23 d'abril és el Dia Internacional del Llibre perquè és la data de la mort de Shakespeare i de l'enterrament de Cervantes (1616). *El Quixot* (1605 i 1615) és el símbol del Segle d'Or de la literatura castellana, del qual destaquen Lope de Vega, el renovador de la comèdia hispànica, i els poetes Luis de Góngora i Francisco de Quevedo. Per la seua banda, a França triomfa Molière als escenaris i Jean de la Fontaine en la faula.

Lectura 8.2

El brutal ofici de la Inquisició

La Inquisició hispànica es va fundar en 1478 i es va instaurar a la Corona d'Aragó en 1482. Va ser l'única institució compartida entre la Corona de Castella i la Corona d'Aragó. La Santa Inquisició va adquirir tanta rellevància perquè s'independitzà de Roma i es posà al servei dels Reis Catòlics i els seus successors, que l'usaren com a una poderosa arma judicial. La inquisició espanyola no es va abolir oficialment fins al 1820. Tombant i girant, entre 1478 i 1834, el Sant Ofici a Espanya va processar 150.000 persones i va cometre 34.000 execucions.

El tribunal de València va ser un dels més severos i cruels de la península, només per darrere de Sevilla i Toledo. La seua estrena va ser apoteòsica: en el primer any (1482), va cremar la Bíblia valenciana, que va ser la primera Bíblia impresa en la nostra llengua. Però, inicialment, la Inquisició es va encegar amb els jueus conversos. També en 1482, va encetar un procediment contra la família de l'humanista Joan Lluís Vives, qui va acabar exiliant-se a França en 1509. Un altre cas va ser el del poeta, metge i catedràtic xatívi Lluís Alcanyís i la seua dona, que van morir cremats a la foguera per practicar el judaisme; actualment, l'hospital de Xàtiva duu el seu nom. I, també a principis del segle XVI, el sogorbí Francesc Vicent, que és considerat el fundador dels escacs moderns i va escriure el primer tractat sobre escacs conegut (1495), va haver de fugir a terres italianes

per problemes amb la Inquisició. Al remat, la mitat de jueus que va processar el tribunal de València fins al 1530 van ser condemnats a mort; més de mil jueus van ser cremats a València en a penes 50 anys. A partir de 1530, quasi no quedaven jueus a València.

Una altre col·lectiu que va patir la repressió inquisitorial va ser el dels moriscs, és a dir, els musulmans batejats que, després de la conquesta cristiana, continuà habitant en la península Ibèrica. Això sí: la Inquisició no va ser tan cruel amb ells com amb els jueus. El tribunal de València va processar més de 3.000 moriscs; la majoria de condemnats eren destinats a galeres. Amb els moriscs, el Sant Ofici va passar d'una repressió puntual a la persecució indiscriminada, que va acabar amb la seua expulsió definitiva en 1609. El 43% de moriscs de la península Ibèrica eren del Regne de València.

Després de l'heretge i el jueu, el personatge més odiat per la Inquisició va ser el «sodomita», és a dir, el transgressor de la moral sexual catòlica. El tribunal de València va processar 3661 casos: entre 50 i 60 van ser cremats en la foguera, 12 d'ells en un brutal acte de fe de 1625; i més de 700 homosexuals van ser enviats a galeres pel Sant Ofici. Per zoofília, van ser processades 845 persones.

La tortura va ser un mètode habitual de la Inquisició, sobretot entre 1566 i 1620, els anys més negres. Es va aplicar a quasi una quarta part dels processats, la major part d'ells moriscs. Els instruments de tortura més comuns eren la corriola (una corda de la qual es penjava el reu per les mans i que produïa dislocació de braços i cames), la toca (un drap que es ficava en la boca del reu mentre se li obligava a engolir aigua per a produir-li sensació d'ofec), el poltre (on se li pressionaven els membres) i el guant de ferro (que es posava en la mà del reu i es pressionava lentament).

Finalment, la Inquisició també va ser una institució castellanitzadora: fou la primera que va utilitzar el castellà a València. Tots els processos i la documentació del tribunal de València es redactaven en la llengua de Cervantes perquè, com resa un document de l'època, «en els negocis de la fe tot es procedix en llengua castellana». Hi ha constància que els secretaris del tribunal escrivien en un castellà plagat de valencianismes i errors ortogràfics, i també que la majoria dels assistents no entenien els discursos en castellà dels inquisidors. El Sant Ofici, que no pagava impostos i gaudia d'altres privilegis, va ser un instrument dels reis castellans per a saltar-se les barreres jurisdiccionals dels furs valencians, que suposaven un límit al seu poder.

Comptat i debatut, la Inquisició espanyola va ser el braç judicial de la monarquia hispànica, que va imposar una severa repressió ideològica mitjançant un règim de delacions, de terror, de tortura i d'extermini físic dels dissidents. Al remat, la Inquisició va practicar el genocidi i el terrorisme d'Estat, i va anticipar els mètodes repressius de les dictadures modernes.

La desconfiança històrica cap als jueus

En l'Antiguitat, els jueus van despertar l'enemistat dels pobles veïns pel fet de ser els únics monoteistes; en essència, era l'efecte de la por al diferent en un món poblat per religions politeïstes.

En l'antiga Grècia, l'agressiva resposta dels israelites («fills d'Israel») al procés d'helenització d'Alexandre el Gran els va guanyar la mala fama de poble «ultranacionalista». D'altra banda, la revolta violenta dirigida pel clan dels macabeus (un grup religiós jueu) contra l'assalt de Jerusalem per part dels reis selèucides (70 dC) va acabar d'encendre el recel contra els jueus per totes les regions d'influència grega. Des de llavors, els jueus han viatjat sempre pel món com a nació sense terra, s'han aferrat als seus costums i s'han resistit poderosament a ser assimilats per altres pobles.

L'arribada dels romans a Judea no va millorar la percepció que es tenia dels jueus en l'exterior. Els romans veïen en el monoteisme jueu una forma de rebel·lió política, i consideraven que els seus costums, com la prohibició de menjar carn de porc o la circumcisió, eren pròpies de bàrbars. Els hebreus no toleraven tampoc les tradicions romanes. La incomprensió mútua va donar lloc a nombrosos episodis bèl·lics durant tota la dominació romana.

L'aparició del cristianisme va empitjorar la situació, ja que els primers pares de l'Església van presentar el Judaisme com a una «secta» que havia assassinat l'autèntic Messies i els van usar com a caps de turc de tots els problemes socials durant l'edat mitjana, que va ser un període terrible per als jueus europeus. Les falses acusacions que els hebreus profanaven hòsties sagrades i perpetraven assassinats rituals, sobretot en xiquets, van ser usades per a justificar l'assalt als calls (o jueries). Com que no podien exercir de soldats, agricultors o advocats ni podien casar-se amb cristians, els jueus es van veure obligats a dedicar-se a ser prestadors o recaptadors, professions que van augmentar els prejudicis contra ells, ja que el cobrament d'interessos en un préstec estava mal vist pels cristians.

A partir del segle XV, l'hostilitat cap als hebreus va anar en augment. L'expulsió dels jueus d'Espanya i Portugal (1492) va traslladar la migració al nord d'Europa, on la revolució religiosa iniciada per Martí Luter els va situar entre dos focs. Després d'un intent fallit d'atraure'ls a la seua causa, Luter va proposar la seua expulsió i la crema de les seues sinagogues per tot el nord d'Europa. A més, el reformador va escriure el que està considerat com el primer escrit antisemític modern: «Contra els jueus i les seues mentides».

No obstant això, el naixement de l'antisemitisme com a corrent de pensament va sorgir més tard, en el segle XIX, íntimament lligada a l'eclosió dels nacionalismes. L'aversion cap als jueus no responia a la seua religió, sinó al seu estatus social i al seu èxit econòmic i polític. En efecte, segles de marginació havien convertit l'educació en l'única arma dels jueus per a progressar socialment, i en aquella època ocupaven càrrecs importants: eren mestres, metges, advocats, banquers, científics... En una part d'Europa, la població començava a culpar els jueus dels problemes de la societat.

En el segle XX, mentres la Rússia comunista assetjava els jueus, Adolf Hitler feia de l'antisemitisme la bandera del seu projecte polític. El règim nazi va responsabilitzar els hebreus de la derrota alemanya en la Primera Guerra Mundial i va iniciar una salvatge campanya que va tindre el seu punt àlgid en la Nit dels Cristalls Trencats (1938), en què es van cremar 267 sinagogues, es van saquejar prop de 7.500 comerços jueus, es van detindre 20.000 alemanys d'origen hebreu i es va imposar una gran multa a esta comunitat per a «compensar els danys». Fou el germen de la denominada pels nazis com a «solució final»: l'intent d'exterminar la totalitat de la població d'esta religió a Europa. Es calcula que vora sis milions de jueus van morir durant un dels majors genocidis en la història de la humanitat. L'Holocaust nazi representa l'antisemitisme portat a la seua màxima expressió.

8.4. REDACCIÓ

ATENCIÓ: Segueix les instruccions de la pàgina 32 per a elaborar la redacció.

OPCIÓ A: FICCIÓ

Distopia. El govern de Totalàndia ha arribat a la conclusió que les persones que tenen alguna lletra P en el seu nom no mereixen viure. Tenen tres dies per a abandonar el país; si no, hauran d'assumir les conseqüències. La vida d'Atenea i Parteni farà un tomb.

- ▶ Tria el **narrador** que s'adeqüe més a l'enfocament de la història.
- ▶ Dedica unes paraules a fer una reflexió sobre la **injustícia** de la mesura.

OPCIÓ B: OPINIÓ

La Inquisició va aplicar la repressió com a mètode per a imposar la seua hegemonia. Actualment, els governs d'alguns països democràtics apliquen la **repressió política** per a aplacar les accions que desafien el poder, cosa que nega el dret de manifestació o la llibertat d'expressió. ¿Creus que la repressió política és una mesura justificada? ¿Es poden solucionar les diferències d'una altra manera? (...)

- ▶ A **Espanya** tenim casos com els civils ferits de l'1-O, els jòvens d'Altsasu, els cantants Valtònyc i Pablo Hasél o l'humorista Dani Mateo. ¿Són exemples de repressió?

8.5. LINGÜÍSTICA

LA FORMACIÓ DE PARAULES

La llengua reflectix els canvis socials. Hi han paraules que han caigut en desús, com “sereno”, “cresol” o “orinal”, i altres que van quedar obsoletes molt abans, com “fembra” (dona) o “membrar” (recordar). Estes paraules es diuen **arcaismes**.

Per contra, tal com van sorgint conceptes nous, necessitem paraules o accepcions noves per a anomenar-los. Per exemple, després del telèfon portàtil va nàixer un telèfon que l'usuari podia moure pertot arreu, i es va batejar com a “telèfon mòbil”. Les paraules noves, com “mòbil”, “animalista” o “microplàstic”, es diuen **neologismes**, i deixen de ser-ho al cap d'un temps.

Les paraules es poden formar de dos maneres: partint de paraules de la pròpia llengua o adoptant paraules d'altres llengües. En este tema estudiarem els **quatre mecanismes interns** per a formar paraules.

1. LA DERIVACIÓ

Afegint **morfemes** (sufixos o prefixos) a una **paraula primitiva** obtenim una **paraula derivada**. Per exemple, la paraula “taronger” deriva de “taronja”; per a crear-la, simplement es va afegir el sufix “-er” a la paraula primitiva.

2. LA COMPOSICIÓ

Unint dos **paraules simples** o més obtenim una **paraula composta**. Per exemple, la paraula “portaveu” està composta pel verb “portar” més el nom “veu”. Els membres de la composició s'escriuen aglutinats (amb guionet o sense) quan tenen la mateixa flexió que una paraula simple (*un portaveu, dos portaveus*), però no s'escriuen aglutinats quan el primer membre es flexiona (*un peix espasa, dos peixos espasa*). A diferència dels compostos no aglutinats (*punt i coma*), les locucions tenen un sentit figurat (*blanc i negre*).

8.3. LA CONVERSIÓ

Canviant la categoria d'una paraula sense afegir-li morfemes obtenim una **paraula conversa**. Per exemple, l'infinitiu del verb “dinar” l'hem convertit en un nom (“el dinar”), i el nom propi Velcro l'hem convertit en un nom comú (“velcro”). Però en molts casos es produïx una variació morfològica. Per exemple, “salar” (del nom “sal”), “un fet” (del participi de “fer”), “cantant” (del gerundi de “cantar”), “els perquè” (de la conjunció “perquè”).

Família de paraules Conjunt de mots que provenen de la mateixa paraula. Per exemple, “antixocs” (der.), “para-xocs” (comp.) i “xocar” (conv.) pertanyen a la família de “xoc”.

8.4. L'ABREVIACIÓ

Finalment, hi han termes que s'han creat acurtant paraules. Però, a diferència dels tres mecanismes anteriors, l'abreviació no genera cap significat nou, sinó que presenta la informació en una forma més curta. Per exemple, la paraula “pime” és la **sigla** de “petita i mitjana empresa”. També són sigles “ovni”, “sida” o “ADN”, per exemple. Algunes sigles provenen de l'anglès, com “làser”, “radar” o “wifi”.

D'altra banda, les paraules “auto”, “bici” o “tele” s'han format per **truncament**, eliminant la segona mitat del terme (*televisió* > *tele*).

Per contra, les **abreviatures**, com “sr.”, “etc.” o “1r”, i els **símbols**, com “km”, “€” o “%”, són paraules abreviades en l'escriptura, però no generen paraules noves.

Parasíntesi Aplicació de dos mecanismes per a formar una paraula. Per exemple, “entaular” és una paraula parasintètica perquè està formada per derivació i conversió, i “quilomètric” deriva del compost “quilòmetre”.

ACTIVITATS

1. ¿Què són les paraules “tostemps”, “dessús” i “lleixar”? ¿Per què? ¿I què són les paraules “minifaena”, “vegà” i “dron”? ¿Per què?
2. ¿Què és una paraula derivada? ¿Quin és el concepte oposat? Escriu tres paraules derivades de “carn” i tres de “pacient”.
3. ¿Què és una paraula composta? ¿Quin és el concepte oposat? Escriu tres compostos de “parar”, dos de “fòbia” i un de “sord”.
4. ¿Per què els membres del compost “curtmetratge” s’escriuen aglutinats i els de “curt de vista” s’escriuen separats?
5. ¿Per quin mecanisme s’han format les paraules “animar”, “ferida” i “abundant”? ¿En què consistix?
6. ¿Què és una família de paraules? Escriu tres paraules de la família de “carril” i tres de la família de “passar”.
7. ¿És l’abreviació un mecanisme per a formar paraules? Justifica la resposta amb el màxim rigor i aportant exemples.
8. La majoria d’estes paraules es van crear en algun moment partint d’altres paraules de la llengua pròpia. Digues quines són i per quin mecanisme concret es van formar (argumenta-ho).

Exemple: velcro → És una paraula conversa perquè l’hem creada convertint un nom propi (“Velcro”, nom de marca) en un nom comú (“velcro”).

intoxicació, NIF, poble, amant, primerenques, agredolç,
barrera, mòdem, cadira, migdia, Unesco, potser, dònut,
al·lucinant, quilo, indústria, or negre, il·legalitat

9.1	NORMATIVA	La flexió verbal (II)	200
9.2	LITERATURA	La literatura del segle XVIII	205
9.3	LECTURA		213
9.4	REDACCIÓ		218
9.5	LINGÜÍSTICA	Els manlleus	219

9.1. NORMATIVA

1. ORTOGRAFIA

Origen i evolució del canvi d'hora

La proposta de canvi d'hora que va tindre més èxit va ser la proposta de l'anglès William Willet. Diuen que un dia del 1905, passejant a cavall ben d'hora al matí, es va adonar que la major part dels londinencs encara dormien durant gran part d'un dia d'estiu i desaprofitaven el sol. Al cap de dos anys ho va publicar, però la seva proposta no va tirar avant fins al cap de 10 anys. Des de llavors, es va proposar impulsar l'horari d'estiu, entre altres coses perquè això li permetia tornar de les seues partides de golf a la vesprada quan el sol encara estava a l'horitzó.

Fins a la Primera Guerra Mundial, la mesura no es va fer extensiva a tot Europa, i sempre per la mateixa raó: estalviar energia. En aquell cas, en ple conflicte bèl·lic, es volia estalviar carbó. El 30 d'abril del 1916, Alemanya, els seus aliats i altres zones ocupades per les seues tropes van començar a aplicar el canvi horari. Espanya s'hi va afegir l'any 1918.

En 1974 Europa va començar a harmonitzar els canvis horaris a tots els països com a mesura d'estalvi energètic per a fer front a la primera crisi del petroli, per l'encariment del producte.

Finalment, la darrera regulació horària data de l'any 2000, amb la directiva europea 2000/84, en què s'unifiquen els dies dels canvis d'hora a tots els països de la Unió Europea i s'establix que siguin l'últim diumenge de març i el darrer diumenge d'octubre.

255 paraules

2. GRAMÀTICA

LA FLEXIÓ VERBAL (II)

1. IMPERFETS IRREGULARS

caure	creure	riure	seure	traure	vore	fer	dir	dur
queia	creia	reia	seia	treia	veia	feia	deia	duia
queies	creies	reies	seies	treies	veies	feies	deies	duies
quéiem	créiem	réiem	séiem	tréiem	véiem	féiem	déiem	dúiem
quéieu	créieu	réieu	séieu	tréieu	véieu	féieu	déieu	dúieu
queien	creien	reien	seien	treien	veien	feien	deien	duien

Conjuga els verbs següents en pretèrit imperfecte.

Exemple: **estar** ¿On estaves ahir?

- fer** Jaume, ¿què _____ ahir al mercat?
- riure** ¿De què te'n _____?
- caure** Ella em _____ molt bé.
- traure** I vosaltres, ¿d'on _____ els diners?
- dir** Xarràvem i _____ animalades.
- vore** ¿Tu també ho _____?
- dur** ¿Què _____ tu i ell a la maleta?
- creure** Ho escoltaven i s'ho _____.
- fer** ¡Quina calor que _____ aquell dia!
- vore** Abans Paula i jo ens _____ cada dia.

2. ÚS DE L'IMPERFET DE SUBJUNTIU

present de subjuntiu	condicional
vol que faces, vull que feu	si ella tinguera
vull que fésseu	si ella tindria

3. IMPERFETS DE SUBJUNTIU IRREGULARS

ser	vore	saber	voler
fora, fores... o fos, fosses...	vera, veres... o veiés, veiesses...	sabera, saberes... o sabés, sabesses...	volguera, volgueres... o volgués, volguesses...

Completa les oracions amb els verbs conjugats correctament.

- a) **vindre** Volem que vosaltres també _____ a la festa.
- b) **tocar** Si ens _____ la loteria, aniríem al viatge.
- c) **ser** M'agradaria que tu i ell _____ feliços.
- d) **vore** Estaria bé que ella també ho _____.
- e) **saber** Voldria que tu ho _____ de bona font.
- f) **voler** Tant de bo tots hi _____ participar.

Traduïx estes oracions al valencià. Flexiona els verbs en pretèrit imperfet.

a) Sacaban el mayor provecho.

b) What were you doing there?

c) ¡Cómo nos reíamos!

d) If I were a rich man...

e) Ojalá supieras lo que decían.

f) I didn't believe it.

g) Ojalá vieras lo que hacían.

h) Drops fell from the sky.

4. FUTUR IMMEDIAT I FUTUR NO IMMEDIAT

futur immediat	perífrasi verbal: <i>anar a + infinitiu</i>	Vaig a comptar els diners ara mateix.
futur no immediat	temps futur	Ja comptaré els diners d'ací a una mica.

Conjuga els verbs següents en temps futur o en la perífrasi “*anar a + infinitiu*.”

- a) **fer** Demà _____ paella per a dinar.
- b) **avisar** Espere. _____ la directora i ara torno.
- c) **ploure** Esta tarde _____, segons els meteoròlegs.
- d) **traure** D'ací a una hora _____ els resultats.
- e) **dinar** Sara i jo _____. ¿Te'n vens?

5. VERBS DE LA 2A CONJUGACIÓ

batre i derivats	batut, combatre, debaten...	metre i derivats	cometre, permet, admés...
cloure i derivats	concloure, exclou, inclòs...	rompre i derivats	corrompre, interromp, interromput...
córrer i derivats	ocórrer, transcorre, recorregut...	rebre	rep, rebria, rebrà, rebut...
fondre i derivats	confondre, difon, confonia...	-ebre	concebre, concebria, percep...

Traduïx estes oracions al català-valencià.

- a) Ha batido un nuevo récord. _____
- b) The price includes breakfast. _____
- c) Ya han recorrido diez kilómetros. _____
- d) I hope not to get confused. _____
- e) No les han permitido entrar. _____
- f) Don't interrupt the teacher. _____
- g) Mañana voy a recibir el paquete. _____
- h) Have you received the message? _____

6. INFINITIUS

-re				
cabre (o caber)	caldre (o caler)	valdre (o caler)	tindre (o tenir)	vindre (o vindre)
-er tònic		-er àton		
poder, saber, voler...		córrer, nàixer, témer, véncer...		

Traduïx estos infinitius al català-valencià.

a) to know _____	e) can _____
b) permetir _____	f) vencer _____
c) to run _____	g) to be born _____
d) difundir _____	h) temer _____

7. ALGUNS PARTICIPIIS IRREGULARS

imprimir	traure i derivats	tindre i derivats
imprés	tret, distret, atret, extret...	tingut, detingut, entretingut, mantingut, obtingut...

Completa les oracions amb els participis dels verbs següents.

- a) **imprimir** ¿Ja has _____ el formulari?
- b) **distraure** A la piscina s'han _____ una mica.
- c) **mantindre** Les botigues han _____ els preus.
- d) **extraure** Han _____ tones de brossa del mar.
- e) **obtindre** El 60% dels alumnes han _____ la beca.
- f) **incloure** Finalment, m'han _____ a la llista.
- g) **debatre** En el ple s'han _____ els pressupostos.

9.2. LITERATURA

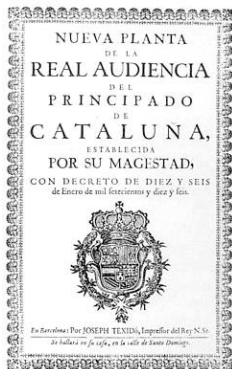
LA LITERATURA DEL SEGLE XVIII

1. Context històric

► L'any 1700 va morir sense descendència el rei Carles II de Castella i d'Aragó (l'*Embruixat*), l'últim de la Casa d'Àustria (o dels Habsburg). Això va provocar la **Guerra de Successió Espanyola** (1702-1715), que va ser el primer conflicte bèl·lic a escala europea, ja que no només es dirimia la successió a la corona hispànica, sinó també l'equilibri de poders entre les potències europees. S'hi enfrontaven, per un costat, els partidaris de l'arxiduc Carles d'Àustria, que eren portuguesos, britànics i holandesos, i per l'altre costat, els partidaris del Borbó Felip d'Anjou (net de Lluís XIV de França), que eren castellans i francesos. Al Consell d'Aragó, les classes mitjanes i baixes es van posicionar a favor dels Àustries, i feien servir com a clam distintiu un caragol marí (a València van rebre el nom de *maulets*, que significa 'esclau' en morisc); d'altra banda, molts nobles van prendre partit pels Borbons, i van rebre el nom de *botiflers*, que prové del francès *beauté fleur* ('bella flor'), en referència a la flor de lis (Iliri), el símbol dels Borbons.

► El 25 d'abril de **1707** es va lliurar la **batalla d'Almansa**, que enfrontava dos exèrcits d'uns 25000 soldats cada un i que va ser molt sanguinolenta, perquè va ser la primera gran guerra en què s'usaven armes de foc (en tota la guerra van morir 1.200.000 combatents). Les tropes filipistes van vèncer els austracistes valencians i conqueriren els regnes de València i d'Aragó, que van ser integrats a Castella com a províncies i van veure abolides les seues institucions d'autogovern (les Corts) i les lleis pròpies (els Furs). La crueltat del conflicte es palesa en fets com la crema de Xàtiva i el seu posterior canvi de nom pel de San Felipe (des de llavors, els xativins reben el sobrenom de *socarrats*).

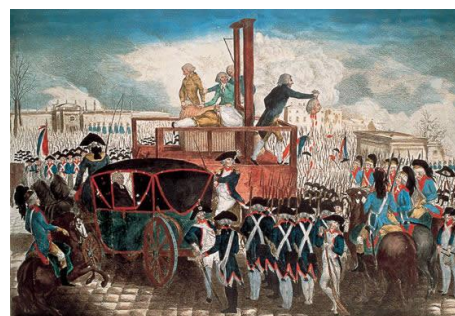

► A partir de 1707, i fins al 1716, Felip d'Anjou, «*por justo derecho de conquista*», va dictar un seguit de disposicions anomenades **Decrets de Nova Planta** (nova implantació), que tenien com a objectius el centralisme polític i administratiu i la unificació cultural i lingüística, seguint el model de França del despotisme il·lustrat. És ara quan comença la repressió del català, el qual és desplaçat de soca-rel pel castellà en l'àmbit administratiu.

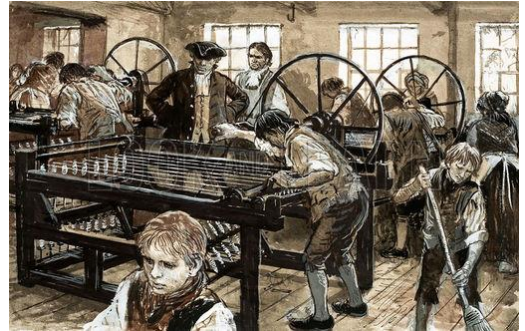
► Pel **Tractat d'Utrecht (1713)**, Felip d'Anjou fou reconegut com a rei de la corona castellana (**Felip V**), i a canvi es formalitzava la pèrdua de les possessions europees, que van restar a mans de Carles d'Àustria, i també de territoris com Gibraltar i Menorca, que restarien a mans angleses (Menorca fou anglesa de 1708 a 1802). La Monarquia Espanyola esdevenia una potència de segon orde. A més, la Corona d'Aragó perdia la seua sobirania, que ara restava sota mans castellanes. Tot i el tractat, continuaren els enfrontaments bèl·lics fins al setembre de **1714**, quan Felip V va prendre Catalunya; el juliol de **1715** queia, finalment, Mallorca.

► Des d'un punt de vista filosòfic, al llarg del segle XVIII es desenvolupa un moviment que tindrà una influència fonamental en l'art, la política i la ciència dels segles posteriors: la **Il·lustració** (o Segle de les Llums). Es tracta d'un moviment de base humanista nascut a França, que confia en la ciència, la raó i la pedagogia com a eines per a la transformació de la societat. És l'època en què es confegixen les primeres grans **enciclopèdies** (compendis de saber). L'aportació de pensadors com Rousseau, Montesquieu o Diderot, que defensaven els drets humans i la democràcia, va servir d'inspiració a dos grans revolucions del segle XVIII: l'americana, que va conduir a la independència dels Estats Units (1776), i la francesa. La **Revolució Francesa**, que comença l'any **1789**, va suposar l'inici del fi de l'Antic Règim, és a dir, l'acabament de l'estructura social basada en la preeminència de la noblesa i el clergat com a classes privilegiades, i es considera el final de l'edat moderna i el començament de l'edat contemporània. La Il·lustració va tindre una certa influència a València, com demostra la figura de **Gregori Maians**.

- La fe en la raó que caracteritza la Il·lustració impulsa el **desenvolupament científic** i, en poc de temps, es fan grans passos en biologia, enginyeria o física, com és el cas d'Isaac Newton. Aquests avanços, aplicats al món del treball, donen lloc a una sèrie de transformacions conegudes amb el nom de **Revolució Industrial**. Gràcies a invents com la màquina de vapor de Watt (1775) s'enceta una cursa tecnològica que no s'aturarà en els segles posteriors. Això provoca, de retruc, que l'agricultura comence a perdre pes en benefici de la indústria i que es desenvolupi una nova classe social, vinculada al treball a les fàbriques: el **proletariat**. A poc a poc, la noblesa deixarà de ser la classe dominant, que passarà a ser la burgesia industrial, és a dir, aquella que controla els mitjans de producció i en rep els beneficis.

- Tot i els conflictes, l'economia de la ja desapareguda Corona d'Aragó es va revitalitzar després de la crisi provocada per l'expulsió dels moriscos (1609) i la guerra dels Segadors (1640-1652). Durant la segona meitat del segle XVIII, els territoris de l'antiga Corona d'Aragó van viure una etapa de **creixement econòmic** i es van obrir a sistemes de producció moderns: a València adquirí gran importància la indústria de la seda, i a Catalunya s'introduïren les tècniques tèxtils angleses. A més, l'any **1778** arribà als ports mediterranis la tan cobejada autorització per comerciar amb Amèrica: el Reglamento de libre comercio.

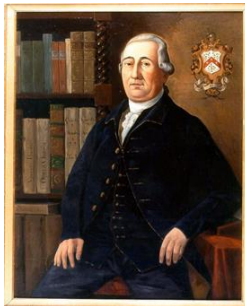
1. ¿Quin va ser el primer conflicte bèl·lic a escala europea? ¿Quan es va produir exactament? ¿Quin va ser el detonant? ¿Què hi havia en joc? ¿Quins dos bàndols es van enfrontar?
2. ¿Quins dos bàndols hi havien en l'antiga Corona d'Aragó durant la Guerra de Successió? ¿Com es deien i de quina classe social eren?
3. ¿Quin fet històric va passar el dia 25 d'abril de 1707? ¿Què va suposar per als regnes de València i Aragó? ¿I per a Xàtiva?
4. ¿Quines disposicions dictà Felip V entre 1707 i 1716? ¿Quin objectiu perseguien? ¿Quins efectes lingüístics tingueren?
5. ¿Quin tractat es va signar l'any 1713? ¿Quines conseqüències va tindre per a la Monarquia Espanyola?
6. ¿Quin moviment intel·lectual nascut a França va predominar en el segle XVIII? ¿En què consistia? ¿Quines dos revolucions inspirà?
7. ¿Qui va ser l'il·lustrat valencià més eminent?
8. ¿Quines grans transformacions científiques, tecnològiques i socials va impulsar la Il·lustració?
9. ¿Quins sistemes de producció van començar a triomfar a València i a Catalunya en el segle XVIII?
10. ¿Durant quants anys l'antiga Corona d'Aragó van tindre prohibit el comerç amb Amèrica? ¿Quin any es va alçar la prohibició?

2. Autors

1. Literatura popular

Durant el segle XVIII, es va viure un dels períodes més intensos de **repressió** del català-valencià, per la qual cosa era difícil que els escriptors cultes triaren esta llengua per a escriure i publicar. La davallada en l'ús literari del català va ser encara més acusada; les principals mostres literàries de què disposem estan relacionades amb la **literatura popular**, com ara els **col·loquis**. Eren uns poemes dialogats anònims de caràcter humorístic que provenien de la tradició de l'Escola Satírica Valenciana. S'imprimien en forma de fulls volants que es venien pel carrer amb molt d'èxit; per això esta literatura es coneix amb el nom de *literatura de canya i cordell*.

2. Teatre

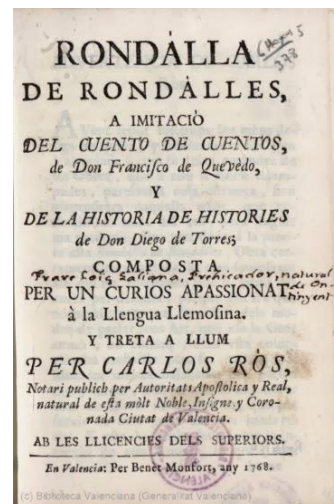
Tanmateix, l'illa de **Menorca** va escapar de la repressió, ja que després de la guerra de Successió va quedar sota domini d'Anglaterra, que no va perseguir la llengua. Això va permetre a la Societat Maonesa de Cultura el conreu d'una literatura culta en català i d'estètica neoclàssica (imitava els models grecollatins). Concretament el fundador d'eixa societat, **Joan Ramis** (Maó, 1746-1819), és el millor escriptor de la literatura catalana setcentista. Aquest erudit (literat, historiador i advocat) va escriure poesia, però, sobretot, conreà el **teatre**, gènere que es considerava superior dins del corrent neoclàssic. Curiosament, quan Menorca retornà a la Corona d'Espanya, Ramis començà a escriure en castellà. La seua tragèdia **Lucrecia** (1769) és considerada l'obra més notable del segle XVIII. L'obra, escrita en alexandrins apariats, passa a Roma l'any 509 aC i conta com la romana Lucrecia és violada pel fill del tirà Tarquini el Superb i es suïcida; llavors Brutus jura venjança: expulsa la dinastia dels Tarquinis i instaura la República Romana.

3. Poesia

En poesia, destaquen tres autors. **Agustí Eura**, frare agustí de Barcelona, va escriure, entre altres poemes, dos composicions ambiciosos d'influència barroca: *Anatomia mental del cos humà* i *En memòria d'una sepultura*. De **Francesc Tagell**, canonge a Barcelona i a Roma, destaquen *Poema anafòric*, que descriu els saraus que es celebraven en el carnestoltes barceloní de 1720, i *Relació de la mort de Climent XII i de l'elecció de Benet XIV*, que relata les intrigues papals que visqué de prop. Finalment, de **Joan Collado**, escriptor i pintor valencià, destaca *Poesies valencianes*, amb sonets retòrics plens de jocs de paraules.

4. Narrativa

En narrativa, destaquen dos autors. D'una banda, Rafael d'Amat (1746-1819), més conegut com **el baró de Maldà**, va escriure *Calaix de sastre*, un extens dietari redactat en un estil planer i molt descriptiu que retrata quasi periodísticament els costums, els edificis i els esdeveniments de Barcelona i altres llocs de Catalunya. D'altra banda, el dominic **Lluís Galiana** (Ontinyent, 1740-1771) va escriure *Rondalla de rondalles*, obra que, al voltant d'un esquema narratiu molt bàsic, arreplega diverses històries, refranys i dites. La va editar Carles Ros l'any 1776 i va obtenir un gran èxit popular, cosa que ha dut a reeditar-la durant els segles posteriors en diverses ocasions.

5. Estudi de la llengua

Alhora, moltes persones del baix clergat i de la burgesia, que tenien accés a la llengua escrita (és a dir, que no eren analfabetes, com encara era bona part de la gent), s'adonaren de les dificultats que tenia el valencià, que era expulsat dels àmbits administratius, acadèmics i literaris. Per això, dins de les seues possibilitats, i influenciats per l'interés il·lustrat per la cultura, es dedicaren a l'**estudi i la divulgació de la llengua**. És el cas del menorquí **Antoni Febrer i Cardona** o del valencià **Carles Ros**, autor de diferents gramàtiques i ortografies, i també de Lluís Galiana, autor d'un recull de refranys. A més a més, alguns d'aquests intel·lectuals van intentar –no sempre amb èxit– editar aquestes obres i reeditar-ne algunes dels clàssics.

1. **¿Per què les principals mostres literàries setcentistes en català-valencià són obres populars? ¿Com es deien i en què consistien?**
2. **¿Qui és el millor escriptor setcentista de la nostra literatura? ¿D'on era? ¿Per què va poder despuntar? ¿En quin gènere va destacar? ¿Quina obra seua és la més notable del segle XVIII?**
3. **¿Quins dos autors setcentistes es van dedicar a l'estudi i la divulgació del català-valencià? ¿D'on eren? ¿Per què ho van fer?**

3. Fragments

1. Col·loqui imprés a València l'any 1772

Voto a qui a Judes fa!
Que si Bartolo altra volta
em tornes a anomenar,
bé pot ser que jo et bartole
les costelles de mes mans.
Jo em dic Bertomeu Baldori,
i, amb carinyo i amistat,
al modo de nostra terra,
Tomeu a seques, sagrat!

2. Baró de Maldà: *Calaix de sastre*

26 de gener de 1784. Quedant plaçada la tarda del 26 de gener per l'elevació del gran globus aerostàtic al prat de les Indianes, al carrer d'en Trencaclaus, a les tres hores de la tarda, sabent-ho la gent d'esta ciutat, acudiren al lloc persones de superior esfera que s'havien subscrit amb paga de mig duro per entrar a veure la màquina aerostàtica. I per veure pujar tal globus de gas, se n'anaren a la muralla persones de totes edats, classes i condicions; una infinitat de cotxes parats amb senyores dintre en el descens a la muralla de terra cap a les Drassanes i el portal de Santa Madrona; els terrats, porxades, torratxes i campanars de la Seu, del Pi i altres ocupats per gent per l'observació del globus. El tal globus ha pujat tan bé que ha arribat quasi a desaparéixer de la nostra vista, i més quan se li ha tallada la cordeta que el tenia assegurat... Ja ens l'hem vist com una síndria, després com un meló i després, en sa major altura, com una pilota de jugar, fins desaparéixer amagant-se entre els nuvolets...

3. Lluís Galiana: *Rondalla de rondalles*

Diu que era un jove, i este jove (estan vostés?) començà a topetar que topetaràs, que havia de casar-se; perquè tenia un tros de pa, i no era raó, que vixquera sense sombra. «Yo —dia el pobret— tinch en què passar molt decentment: doncs qui em fica a mi en carrer, que no trau cap! Si em quede per casar, tot serà polls, i no tindrè qui em pegue un punt. I siestic mal? Ah, Mare de Déu, quina desditxa! Tot se'n va entre guapos i valents. Si busque dona, tinc qui em calfe el llit, i puc esperar bona vellea. Per a què vullc los dinerets? A mi ningú em fa el compte. Dos germans tinc, poro ells se daran aire; i acampe qui puga; que al dia de hui no hi ha més bons germans que els reals castillans, ni millors coneguts que els papers de menuts. Casar-me vullc, i prenguen-ho com vullguen, que cadascú estornuda com Déu li ajuda [...]».

TRES FRAGMENTES DEL SEGLE XVIII

1. ¿Quina classe de composició és el primer fragment? ¿Qui la va escriure? ¿On es va compondre? ¿De quan data? ¿Com es va difondre? ¿Degué tindre èxit? ¿Per què? ¿De què es queixa l'autor?
2. ¿Qui va escriure el segon fragment? ¿D'on era? ¿A quina obra pertany el text? ¿De quan data? ¿De quin tipus és l'obra i què narra? ¿Quins fets es narren en el fragment? ¿On passen i quan? ¿Quin període de transformació econòmica reflectix?
3. ¿Qui va escriure el tercer fragment? ¿D'on era? ¿A quina obra pertany el text? ¿Qui la va editar i quan? ¿Com va ser rebuda? ¿Què narra el fragment? ¿Quin dilema té el jove protagonista? ¿Quina decisió pren i per què? ¿Com és el llenguatge del text?

9.3. LECTURA

Lectura 9.1

El famós quadre de Felip V a Xàtiva

Era l'any 1707, en plena Guerra de Successió entre els partidaris de Felip V (els coneguts com a botiflers), i els partidaris de Carles d'Àustria (els maulets). Després de la Batalla d'Almansa el dia 25 d'abril, l'exèrcit austracista va fugir en desbandada, però molts d'ells van fugir a Xàtiva, que van voler convertir en una plaça forta de resistència. Al cap d'unes setmanes, va començar el setge a la ciutat per part de les tropes borbòniques, fins que el dia 2 de juny Xàtiva va ser presa i saquejada. La fortalesa del castell va ser l'últim reducte, però també va acabar caent.

La Batalla d'Almansa és un episodi clau que va suposar posteriorment la caiguda del Regne de València i l'abolició "*por justo derecho de conquista*" de les seues lleis, els furs que va concedir el rei Jaume I en el segle XIII. Però les tropes borbòniques volien passar com el cavall d'Àtila per terres valencianes, i Xàtiva havia de ser especialment castigada. Felip V de Borbó s'hi va acarnissar. Es justificava dient que l'obstinació amb què els veïns de Xàtiva van impedir fins a la desesperació la seua entrada a la ciutat seria contestada amb la mateixa obstinació d'arruïnar-la per a extingir la seua memòria i per a escarmentar aquells que intentaren cometre el mateix error. Així, el dia 19 de juny Felip V va ordenar incendiar la ciutat, raó per la qual avui en dia els xativins reben el sobrenom de "socarrats". No content amb això, els seus camps van ser sembrats amb sal per a condemnar-la a la pobresa. Finalment, el nom de la ciutat va passar a ser Colonia Nueva de San Felipe.

La ciutat, després de la infàmia, va passar de 12.000 habitants a només 400, i va tardar quasi 80 anys a tornar al mateix nivell demogràfic; el nom de Xàtiva es va restablir amb les Corts de Cadis, més d'un segle després, en 1812. Però no va ser fins al 1940 quan la ciutat va assenyalar el culpable de la seua ignomínia. Aquell any, segons conten la majoria de cròniques, el director del Museu de l'Almodí va posar cap per avall el quadre de Felip V, un quadre sense una factura artística especial pintat per l'artista local Josep Amorós en 1719 per encàrrec del govern local al vigent rei. A més, va encomanar que així romanguera la imatge del rei incendiari fins que un monarca successor seu demanara tres vegades perdó pels successos davant del quadre.

Mig segle més tard, en 1995, el llavors nou alcalde de Xàtiva, Alfonso Rus (PP) va proposar mig de broma mig de veres que el Príncep Felip anara a la ciutat per a demanar

perdó i així voltejar el quadre del seu avantpassat. El rebuig de la ciutat va ser pràcticament absolut: segons diuen, a eixe rei ja no el perdonen. Ara, quasi 20 anys després a Rus ja ni se li acudir fer la broma; encara més: el dia que el rei Joan Carles I va abdicar en el seu fill, el compte oficial de Twitter de l'Ajuntament de Xàtiva va recordar que el mateix dia de l'any 1707 les tropes borbòniques van prendre i van saquejar la ciutat... I la coronació de Felip VI es podria produir el dia abans de l'aniversari de l'incendi.

El quadre de Felip V mantindrà la seua postura de càstig en el seu nou emplaçament a Xàtiva, el futur Museu de Belles Arts, i molts dels seus ciutadans tornaran a retre homenatge cada any als que van resistir el setge en el Monument als Maulets.

Lectura 9.2

El supremacisme lingüístic

Si anem per la carretera, ens podem trobar una indicació a Sieteaguas o a Segorbe, que diuen exactament això: el nom del poble o ciutat. En canvi, si es tracta d'unes altres localitats, ens trobarem amb Sagunt/Sagunto, amb Castelló/Castellón o amb l'impagable Alcoi/Alcoy. És evident que l'objectiu d'estes dobles denominacions no té res a vore amb facilitar la comprensió o la pronúncia. Més encara, no hi ha dubte que introduïx un factor de confusionisme. Alcalà de Xivert, per posar un cas, apareix escrit de quatre maneres distintes en l'espai d'uns pocs quilòmetres de carretera. ¿Segur que això no despista més d'un turista? Quan lligem Alacant/Alicante, ¿segur que saben que es tracta del mateix lloc?

No és això el que es pretén: ni despistar turistes ni facilitar la pronúncia. Clar que no. L'autèntica intenció està més en la línia de mantindre vius els privilegis que atorga el dret de conquesta. I encara més, deixar clar el missatge que és absolutament innecessari ni tan sols familiaritzar-se amb la llengua autòctona: tot, absolutament tot, inclús els noms dels pobles, estarà disponible en l'altra llengua; l'única que és realment important.

És per això que la recuperació dels topònims i la dignificació de les retolacions és un dels reptes que té pendents la nova política lingüística. Si Fuenteumbría és exclusivament això, Fuenteumbría, Benicàssim no ha de ser Benicàssim/Benicásim, i Castelló de la Plana no ha de ser, a més, Castellón de la Plana (curiós, per cert, que no hagen aplicat la traducció fidedigna 'Castillito del Llano').

I tot això no té res a vore amb l'ús d'exònims, que el diccionari definix com a «topònim usat en una llengua determinada per a referir-se a un lloc situat fora de la seua àrea lingüística i que difereix de la denominació que rep a l'àrea geogràfica on és situat». No veig cap inconvenient que la premsa d'Àvila o de Madrid use els topònims castellans.

M'és indiferent si escriuen 'Valencia', 'Lérida' o 'Elche'. És la premsa d'ací la que m'interessa, siga quina siga la llengua en què escriu. ¿Ha d'apostar la premsa valenciana pel manteniment de la supremacia absoluta del castellà? ¿Ho ha de fer, fins i tot, quan els ajuntaments respectius han optat oficialment pel topònim valencià com a denominació única, com han fet, per exemple, els consistoris d'Almassora o de Vila-real?

En un intercanvi recent de piulades (dir-ne 'discussió' seria inexacte), el director d'un mitjà digital d'abast provincial (mantindré la confidencialitat del nom; no m'interessen els arguments *ad hominem*) m'acusava de ser supremacista per haver criticat el seu ús sistemàtic de la forma castellanitzada dels topònims valencians. Segons ell, propugnar l'ús periodístic de les formes úniques en valencià és una mostra de la meua xenofòbia. Entre les perles de l'esmentat intercanvi, n'hi ha una que és digna d'esment. A la meua pregunta de si escriuria 'Vinaroz' per Vinaròs (el nom oficial), em responia que «en un context castellà, sí». Un context castellà! Es veu que les comarques (ell en diria 'la província') que constituïxen l'audiència del seu diari són «un context castellà». Ben cert que hi han pobles dels anomenats 'històricament castellanoparlants'. ¿Però això convertix tota la 'província' en un context castellà? ¿No és eixa una declaració clara en favor de la supremacia del castellà?

Hi han múltiples maneres de presentar la subordinació, per part de qui l'accepta de bon grat. Hem viscut i vivim en un territori en què una llengua és clarament dominant i afavorida, i no és difícil entendre l'opció de molts individus de sumar-se al bàndol guanyador, adoptar la llengua dominant i procurar guanyar-se la vida tan bé com puguen. No seré jo qui ho critique. És una opció legal i fins i tot legítima. Ara bé, d'entre les formes de disfressar la submissió, una de les més repulsives és la d'equiparar víctimes i botxins. Aplicar als intents de recuperació d'una normalitat lingüística, que els valencians ens mereixem tant com qualsevol altre pobre, els qualificatius que servixen per a denunciar l'exterminacionisme lingüístic practicat sense embuts durant els darrers tres segles és senzillament fastigós.

No em molesta particularment que m'insulte a mi. No ofén qui vol sinó qui pot, i ni el conec personalment ni m'interessa l'opinió que tinga de mi. Em repugna, en canvi, la deshonestat intel·lectual que implica l'exercici d'aplicar el mateix qualificatiu, supremacista, d'una banda a aquells que han maldat (i malden) per exterminar una llengua, sense estalviar cap mena de violència, des dels càstigs més evidents fins a les coaccions més subtils, i de l'altra a tota aquella gent que, com molts dels lectors d'este article, ha estat esforçant-se, i sovint compromentent la seua seguretat i sacrificant el seu benestar, per retornar la dignitat a una llengua que, sense ser millor que qualsevol altra, és la nostra, i té tant de dret a existir com la que l'esmentat periodista reivindica per a mantindre les denominacions imposades (*manu militari*, no ho oblidem) als nostres pobles.

La moda masculina en el segle XVIII

¿Què és un home dret i fet? ¿Com es pot ser el més masculí de la sala, el més templat del dinar de Nadal? Ben fàcil: posa't tacons, perruca i una base de maquillatge de color blanc. Això és el que et diria Lluís XIV. ¿Quins millors símbols de la seua virilitat que dur unes calces ajustades i unes sabates que ni els Manolos?

Si ens parem a analitzar el retrat de Lluís XIV, observem com el rei lluïx la vestimenta amb un posat instagramer. Fins i tot la capa (o cobertor de llit) està apartada perquè es vegen bé les calces i les sabates de tacó roig. Pareix que li agradaven molt les seues cames i no dubtava en ensenyar-les. D'espasa també en duia, però enjoiada, que li fera joc amb les *dauraüres* de la resta del vestit.

Però, ¿a què responia esta febra per les perruques? Durant el segle XVII, la moda havia sigut una mica més sòbria, principalment a causa de la religió i de la influència de la cort espanyola en la resta del món. Però, cap a finals del segle, Lluís XIV despuntava a França. Es veu que, quan va créixer, va patir la ira de la calvície masculina, així que va començar a usar perruca de manera regular. I si el rei es posa perruca, tu també te'n poses i s'ha acabat el cafetí.

En un gir dramàtic dels esdeveniments, una cosa tan masculina com la calvície va afavorir alguna cosa tan poc lligada (en principi) a la masculinitat com les perruques. En realitat, si ens parem a pensar, per eixa mateixa calbesa té sentit que les perruques siguen un element impulsat pels hòmens. Cap a les dècades de 1680 i 1690, les perruques ja eren molt populars; de fet, un rei com Carles II també es va apuntar a la moda.

Una vegada tenim la perruca, ¿què era el següent? El maquillatge. Durant el segle XVIII es van posar en marxa les màquines mescladores de ciment per a produir tot el maquillatge blanc que es va utilitzar. Amb pols d'arròs o fins i tot de farina, es cobrien cares per a empal·lidir-les. ¿Amb quin objectiu? Per a llevar-se el moreno d'obra, literalment. Si no et toca el sol, és que no passes el dia al ras, així que, si en el segle XVIII tenies la cara bruna o el cos bru, és que eres un llauro. ¿I què és el contrari d'un llauro? Exacte, el rei i els nobles. Com més blanca tenien la pell, més noble era un. A continuació, també es perfilaven les celles i s'enrogien les galtes amb pol·len i safrà. Ah, i també tenien obsessió per les pigues negres pintades o de vellut, que eren considerades en l'època com a boniques (i útils quan servien per a tapar marques de la pigota).

Lluís XIV era fanàtic de les sabates de tacó, i tenia un sabater que li fabricava tots els capritxos que volia. Ja s'usaven de llarg a llarg d'Europa, ja que, com diu Elizabeth Semmelhack, «una de les millors maneres de tindre estatus social era a través de

costums poc pràctics», però va ser este rei qui els va posar de moda a la fi del segle XVII i principis del XVIII. Curiosament, les dones començarien a utilitzar-los per a imitar els hòmens.

Ara bé, ¿per què es va acabar esta disbauxa estètica que convertia les persones en obres d'art amb potes? Doncs precisament perquè era cosa de nobles adinerats. A partir de la Revolució Francesa (1789), els quadres no mostren maquillatge, ni perruques ni pigues... La revolució no necessita ni talons ni hòsties (bé, hòsties potser). L'ostentació excessiva que hem anat desgranant no era del gust dels burgesos que es van llançar a destruir l'Antic Règim. Es va estendre l'ús de pantalons (els dels famosos *sans-culottes*) en detriment dels calçons del XVIII, i els vestits anglesos, més sobris, es van obrir pas, ja que els burgesos pensaven que s'assimilaven més a les idees de democràcia i llibertat.

En definitiva, la sobrietat es va imposar en la moda masculina i va quedar identificada amb la masculinitat, mentres que els colors i els adorns es van identificar amb la feminitat. Fins i tot la reina Victòria arribaria a declarar el maquillatge com a una cosa descortesa. Entrava fort el segle XIX, que va eliminar tots els excessos i els refinaments, de gustos nobles. I, si en el seu moment el poder francès s'havia imposat a la moda que la cort espanyola havia estés, ara tocava als anglesos i a la seua esplendorosa època victoriana imposar la moda de l'austeritat i el maquillatge escàs.

9.4. REDACCIÓ

ATENCIÓ: Segueix les instruccions de la pàgina 32 per a elaborar la redacció.

OPCIÓ A: FICCIÓ

Durant la revolució industrial, iniciada a Anglaterra i Escòcia en la segona mitat del segle XVIII, tres il·lustrats anglesos van viatjar a Lisboa, on van desenvolupar sense traves un prototip per a **crionitzar** persones. El projecte es va emprendre amb èxit, però el gran terratrémol de 1755, a més d'acabar amb la vida dels tres creadors, va colgar el magatzem subterrani, on reposaven en càpsules 12 clients. La història no es va conèixer fins a la setmana passada, quan unes obres van rescatar el laboratori enterrat i els documents del projecte. Però la gran sorpresa encara havia d'arribar.

- La teua narració de ficció ha de contindre una **analepsi**. Consulta les tècniques narratives de la miscel·lània.

OPCIÓ B: OPINIÓ

En el segle XVIII, l'alta societat s'emblanquinava la cara i es posava perruca. Avui en dia, una moda no acceptada llavors a Occident és la de **tatuar-se el cos**, que els futbolistes s'han encarregat de popularitzar. ¿Què opines sobre els tatuatges? ¿Per què creus que la gent se'n fa? ¿T'agrada que els altres se'n facen? ¿Tu en tens? ¿Per què sí o per què no? ¿A on te'l faries i a on no? (...)

- A més dels tatuatges, pots parlar d'**altres modes** actuals.

9.5. LINGÜÍSTICA

ELS MANLLEUS

En el tema anterior, hem vist quatre mecanismes per a formar paraules que partixen de paraules de la pròpia llengua. Però hi ha una altra manera de crear paraules, i és amprar-les d'altres llengües. Les paraules amprades es diuen **manlleus**; per exemple, el nom “soprano” és un manlleu del català-valencià a l'italià. Des del punt de vista de la llengua que “presta”, les paraules prestades es diuen **préstecs**; així, el nom “soprano” és un préstec de l'italià al català-valencià.

El fet que una llengua adopte paraules d'altres idiomes respon a la necessitat de posar nom a conceptes nous. Al principi són neologismes, però posteriorment deixen de ser-ho. Una part dels manlleus del català-valencià estan **adaptats** a la nostra ortografia, com ara “xat” (de *chat*) i “escàner” (de *scanner*). Però n'hi han molts que **no** estan **adaptats**, i en eixe cas es solen marcar gràficament entre cometes (o en lletra cursiva); per exemple: «Envia'm un “whatsapp” quan hages aplegat».

A vegades, l'adopció del préstec és innecessari i, llavors, es proposa un **terme autòcton** alternatiu per a evitar la paraula forana, batejada com a **barbarisme**. És el cas de “autoretrat” (*selfie*), “galletes” (*cookies*) i “sobrereserva” (*overbooking*). Siga com siga, quan els estrangerismes esdevenen imprescindibles, s'incorporen al diccionari. Alguns préstecs arrelen tant que poden formar les seues pròpies paraules derivades, com per exemple “xatejar” (de “xat”) i “roquer” (de “rock”).

La majoria de manlleus provenen de l'anglès, i es diuen **anglicismes**, com ara “esprai” o “windsurf”. Després de l'anglès, els tres idiomes que més préstecs ens aporten són l'italià, el francès i el castellà. Són **italianismes** “bravo” i “carpaccio”; són **gal·licismes** “menú” i “collage”; i són **castellanismes** “disfrutar” i “mojito”. Finalment, són testimonials els manlleus de l'**alemany** (“edelweiss”), del **basc** (“ikastola”), del **portugués** (“caipirinya”), del **japonés** (“sushi”) i del **xinés** (“wok”), entre altres.

Per cert: en castellà hi han no pocs **catalanismes** històrics, com ara “papel”, “capicúa”, “prensa”, “litera”, “viaje”, “alioli”, “sastre” o “paella”.

ACTIVITATS

1. La paraula “bàsquet” ¿és un manlleu o un préstec? Justifica la resposta amb rigor.

2. Subratlla les quinze paraules de la llista que són manlleus i digues si són adaptats o no adaptats.

Exemple: *selfie* → manlleu no adaptat

amateur, attrezzo, balcó, béicon, bullying, croissant,
cucurutxo, cadena, espòiler, gourmet, jabugo, joguet,
quètxup, mozzarella, suite, tàper, trànsit, xou, xufa, zoom

3. Escribeu la forma adaptada dels manlleus següents.

Exemple: *piercing* → pírcing

spray, béchamel, meeting, charcuterie, shampoo, sprint,
handball, peluche, rimmel, spaghetti, scooter, kayak,
slogan, gymkhana, smoking, modem, limousine, squash,
chopped, cannelloni, charter, curry, mannequin, zapping

4. ¿Quina de les tres opcions creus que és la més encertada: adaptar tots els manlleus a la nostra ortografia, no adaptar-ne cap o adaptar-ne uns sí i els altres no? Argumenta la resposta.

5. Digues de quina llengua procedixen estos manlleus.

Exemple: *collage* → manlleu del francès (gal·licisme)

“paparazzi”, xampany, “orujo”, pírcing, “leitmotiv”, “airbag”,
sudoku, “chaise longue”, “ikurriña”, camerino, “bossa nova”,
“best-seller”, tofu, “mariachi”, “hobby”, “souvenir”, “geisha”

6. Escriu la paraula autòctona que evita el barbarisme corresponent.

Exemple: *overbooking* → sobrerreserva

- a) **barbarismes de l'anglès:** link, e-mail, router, container, app, disc jockey, windsurfing, software, bullying, mouse, gamer
- b) **barbarismes del castellà:** puesto, empujar, asco, amapola, xarco, detràs, mejilló, monasteri, duda

7. El Portal Terminològic Valencià i el Centre de Terminologia Termcat s'encarreguen de proposar solucions als neologismes que van sorgint. Digues quina proposta fa el PTV per a estos termes.

Exemple: *backstage* → “backstage” (manlleu no adaptat)

ketchup → quètxup (manlleu adaptat)

cover → versió (manlleu traduït)

- a) **anglès:** fair play, fake new, halloween, hashtag, making of, password, plannig, spam, stock, webcam, whatsapp, youtuber
- b) **francés:** baguette, coulant, forfait, parkour, première
- c) **italià:** cappuccino, ristretto, sorpasso
- d) **castellà:** escrache, fajita, reggaeton

PORTAL
TERMINOLÒGIC
VALENCIÀ

termcat
centre de terminologia

IES Ramón Cid

Departament de València

© FGM

2024-2025